GAYRETTEPE SELİMİYE, METRİS

ANILAR

ATİLLA TANILKAN

SARI DEFTER 15

Sarı Defter: 15

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Baskı, Nisan2010, İstanbul

ISBN 978-975-8683-87-1
Yayıncı Sertifika No: 12588

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim - İstanbul
Tel: 0212 237 98 92 • Faks: 0212 237 98 93
www.tustav.org • e-posta: bilgi@tustav.org

Yayın Hazırlığı: Ersin Tosun
Ofset Hazırlık: TÜSTAV Yayın Atölyesi
Baskı-Cilt: Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti.
Mart Plaza, Merkez Mah. Ceylan Sok. No: 24
80360 Nurtepe/Kağıthane - İstanbul
Tel: (0212) 321 23 00 Fax: (0212) 295 11 07

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın, kalemin değerli olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

ÖNDEYİŞ

Ayinin Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu,
Kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin, eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.

Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düş karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yeraltı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklara gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)
Çeviri: Özdemir İNCE

İÇİNDEKİLER

Ne güzel şey
sana yoldaşım diyebilmek... 9-11
HİRFANLI 13-35
ANKARA 37-88
İSTANBUL 57-78
GÖZALTI 79-97
YALOVA 119-135
METRİS 137-150
TBKP 151-160

Ne güzel şey sana yoldaşım diyebilmek...

Otuz küsur yıl geçti aradan.

Yaşamak biraz da hatırlamaktır.

Ne günlerdi?

Bazı günleri yaşandığı sırada pek anlamaz insan...

Anlamı, önemi sonradan anlaşılır.

Taksim 1 Mayıs Alanı'nda yüzbinler haykırıyordu:

"Sosyalizme açılan ileri demokratik bir düzen..."

"Türkiye Komünist Partisi'ne özgürlük!"

Çocukların adı ***"Atılım"*** *konuyordu...* ***"Atılım Bizimle"*** *ydi...*

Devrim*'di,* ***Emek****'ti,* ***Utku****'ydu çocukların adı...*

Kerem*'di,* ***Aslı****'ydı,* ***Tahir****'di,* ***Zühre****'ydi gözbebeklerimiz...*

Şirin*'ine kavuşmak için* ***Ferhat*** *gibi külüngüyle, gürzüyle yalınkılıç dağları delmeye hazırdık hepimiz.....*

Emeğin utkusuna, devrime olan inancımız tamdı, sarsılmazdı...

Yıllardır yasaklanmış bir partinin, Türkiye Komünist Partisi'nin yayınları yürürlükteki kısıtlayıcı mevzuatı sonuna kadar zorlayıp her türlü baskıya göğüs gererek kitlelere ulaşıyordu.

"Savaş Yolu" *40 bin basılıyordu,* ***"Ürün"*** *20 bin,* ***"Barış ve Sosyalizm Sorunları"*** *Dergisi 10 bin,* ***"İlerici-Yurtsever Gençlik"*** *40 bin,* ***"Kadınların Sesi"*** *30 bin dağıtılıyordu. Geçmiş gün, rakamlarda yanlışım varsa, doğrudan bilen, içinde olan yoldaşlarım düzeltsin lütfen...*

"Sanat Emeği" *dergisi,* ***"Konuk"*** *Yayınları,* ***"Temel"*** *Yayınlar...*

"Politika" *gazetesinin sürümü 30 bin dolaylarındaydı. Türkiye'nin o sıralar altıncı büyük gazetesiydi.*

Azımsanacak rakamlar değil... Üstelik Türkiye'nin nüfusu bugünkünün yarısıydı o zamanlar...

Nâzım Hikmet'in şiirleriyle, kitaplarıyla emekçi kitleler tanışmaya başlıyordu.

Parti basını, yayınların dağıtımı bir örgütlenme ağıdır.

Parti basınının okura ulaşması bayiden gazete almaya benzemez. Parti yayınına erişen kişi eline rastgele gazete tutuşturulan pasif bir okurdan farklıdır.

Pır pır eden yüreğiyle yayına ulaşan insan kendi gücünün farkına varır. Öncü partiyle özdeş olduğunu duyumsamanın bilincidir bu güç. Çarpan yürek başka bir yüreği ateşler… Gönüle düşen kor bilincin gücüyle artık başkasını da örgütlemeye yönelir.

Parti basınının, parti yayınlarını dağıtımın işte böyle katalitik bir işlevi vardır.

Parti gazetesi, parti yayını başkalarını etkiler, ateşler, örgütler.

Artık nerede bir okur varsa, parti oradadır.

Ülke çapındaki bütün bu dağıtım ağının başında, büyük bir özveriyle işini sessizce yapan dürüst bir yoldaş vardı: Atilla Tanılkan ve onun yönetimindeki, deyim yerindeyse, bir avuç atom karınca…

Atilla ile aynı yıl dünyaya gelmişiz… 1942'de…

O Ankara'da Yıldırım Beyazıt Erkek Sanat Enstitüsüne giderken ben Kurtuluş Lisesindeymişim.

Atilla meydanlarda hasretimizi haykıran sınıfın, Türkiye işçi sınıfının yüzakı bir evlâdı…

Hirfanlı Hidroelektrik Santrali'nde elektrik bakım ustası, tribün operatörü ve kumanda odası sorumlu operatörü…

1977 yılında ben parti basınının, o dağıtımın örgütlenmesiyle uğraşırken İstanbul'da yollarımız kesişti.

Ömür akıldır, bilinçtir, duygudur; birlikte yaşanıp ortaklaşa paylaşılan bir deneyimdir…

Bir ömrün kıyısında geçmişine bakarken rüzgâra karşı birlikte koştuğun, fırtınada düşen bütün yoldaşlarına bağlı olacaksın…

Dünya görüşüne, bütün insanların kardeşliğine, emeğe, yurduna bağlı olacaksın!

Bu kitap fırtınalı bir denizde yıkılmayan bir insanın yaşam öyküsünün içten bir özetidir.

Bellek insan deneyiminin zihindeki çökeltisidir.

Yaşadıklarından aklında kalanı unutmadı Atilla…

Çığırtkanların, şamatacıların ortalığı velveleye verdiği bir ortamda dürüst insanın üstüne hüzünlü bir sessizlik çöker, konuşmaya dermanı kalmaz. Zaten söz artık biter… Geriye vakarlı bir dik duruş kalır…

Atilla Tanılkan düştü, işkence gördü, tökezledi, sendeledi, ama asla yıkılmadı…

Yaralarına tuz basıp ayağa kalktı.

Büyük ustamız Nâzım bugün herkesin dilindeyse, bu biraz da Atilla gibi isimsiz kahramanların sayesindedir…

Devrimci türkülerimizi, şiirlerimizi mitinglerde yüzbinler, tekel işçilerinin direnişinde, alanlarda onbinlerce insan hep bir ağızdan söylüyorsa, biliyoruz ki, bunca emek, çaba, bunca özveri boşa gitmedi…

Sevgili Atilla,

Dağıtımını özenle örgütlediğin dergileri, kitapları topladılar; makineli tüfeklerin yanına koyup işçi sınıfının dünya görüşünü aşağılamaya kalkıştılar…

Çiğnediler nalçalı topukla… Kitapları yargıladılar, insafsızca yaktılar…

Düşünenleri, yazanları, dağıtanları gaddarca işkenceden geçirdiler… Atilla gibi nice yoldaşımın ömrü demiri aşındırmakla geçti.

Belki de birer ömür törpüsüyüz hepimiz...

Demiri törpüleyen ve demirin törpülediği…

Aşınmamız da elbet yine demirden olacak.

Diyorum ki, iyi ki o günleri, o coşkuyu, o insanlığı birlikte yaşadık, seninle paylaştık… Gözlerimizde ışığın pırıltısını gördük…

Sınıfımızın büyük ustasının dediği gibi,

"Topraktan, ateşten ve demirden doğanların / En mükemmeli doğacak bizden"

Ve biliyorsun sevgili Atilla:

SON SÖZÜMÜZ SÖYLENMEDİ DAHA!

Cavlı Çulfaz

HİRFANLI

2. Dünya Savaşı yılları içinde, 1942 yılında Ankara'da doğmuşum. Yıllarca, Ankara'nın eski yerleşim yerlerinden Ankara Kalesi'ne çok yakın bir yerde bulunan, Atpazarı semtindeki dedeme ait evde oturduk. Annemin adı Ayşe'ydi ve ev kadınıydı. Babam ilk okulun ardından Akşam Sanat Okulu'nun torna ve tesviye kurslarına katılmış, askerlik dönüşü 1938 yılında Kayseri Tayyare Fabrikası'nda bir süre çalıştıktan sonra, tekrar Ankara'ya gelip Devlet Hava Meydanları İşletmesi atölyelerinde usta başı olarak görev yapıp buradan emekli olmuştu; adı Enver'di. Dört çocuklarından en büyüğü olan ablam Sevim: ilkokulun ardından beş yıllık İsmetpaşa Kız Enstitüsüne gitmişti. Ağabeyim Tuncer: Lise eğitiminin ardından Yüksek Ticaret Öğretmen Okulu'nu bitirip, bir süre Milli Prodüktivite Merkezi'nde sanayi uzmanı olarak çalışıp, daha sonra buradan ayrılıp Japonya'ya gitmiş, orada İngilizce öğretmenliği yaparken yaşamını yitirmişti. Benim küçük kız kardeşim Gülderen liseyi bitirip uzun yıllar bir bankada çalıştıktan sonra emekli olmuştu. Ben Ulus İlkokulu'nun ardından Cebeci Ortaokulu'na gitmiştim. Çok hareketli bir çocuk olduğum için, okumak ilgimi çekmiyordu. Ortaokulu beş yılda bitirince babam: elimin iş yapmaya yatkın olduğunu söyleyip, benim sanat okulunda okumamı istemişti. Bunun ardından da Yıldırım Beyazıt Erkek Sanat Enstitüsü'nün elektrik bölümüne giderek burayı bitirmiştim.

Yedi yaşımdan itibaren, hem harçlığımı çıkarmak hem de aile bütçesine ufak da olsa bir katkı sağlamak için, yaz tatilleri yanı sıra Cumartesi günleri de yarım gün okulun ardından her hafta sonu sürekli çalıştığımı hatırlıyorum. Bakkal çıraklığı, tren garında testiyle su satıcılığı, kundura tezgahtarlığı, inşaatlarda elektrik tesisatçılığı, oto elektrikçiliği ve akümülatör imalatı işleri yanı sıra, Hirfanlı Hidroelektrik Santrali'nde elektrik bakım ustası, tribün operatörü ve kumanda odası mesul operatörlüğü görevlerinde bulunmuştum.

Uzunca bir süredir, oturup, anılarımın bir bölümünü yazmayı düşünüyordum. Bunu yapabilmek için, önce kafamdaki bazı soruların cevabını bulmam gerektiğini de biliyordum. Benim ve eşimin sağlık durumlarındaki olumsuz gelişmelerin ardından eşimi kaybetmemin yanı sıra, arkadaş çevremizden bir çok arkadaşımızı da art arda yitirmemiz, bu işin ge-

ciktirilmeksizin ve acilen yapılması gerekliliğini önüme getirip koydu…

Yaşamınızda, önemli, ayrı, özel bir bölüm oluşturan; eşiniz, dostunuz, çocuklarınız, arkadaşlarınız, hatta bazen size sizden daha yakın olanlarla bile paylaşamadığınız; belleğinizin bir köşesine sıkıcasına yerleştirip, özen ve titizlikle koruyup sakladığınız; gizlediğiniz; değer biçemediğiniz; yeri geldiğinde hayatınız pahasına korumaya çalıştığınız; bazen, unutmak için çaba sarf ettiğiniz anılar… Bir gün belleğimizden, bir zamanlar zorla unutturmaya çalıştığımız bu anıları, yeniden, tekrar hatırlamasını istemekle, çok şey istemiş olmuyor muyuz? Aradan kırk yıla yakın bir zaman geçtikten sonra, kırk yıl gerilere gidip, o günleri tekrar hatırlamak, yaşamak, sanırım bu pek kolay olmayacak… Oysa, günü geldiğinde, sizin için büyük bir anlam ifade eden, yaşamınızın da içinde yer aldığı, önünüzdeki yap bozun, herkes gibi, sizdeki parçasını da yerine koymanız, yerleştirmeniz gerekiyor. O yap bozun oluşturduğu resmin tamamlanması, o küçük parçaların tek tek yerlerine yerleştirilmesiyle olanaklı…

Askerlik öncesi, özellikle, ütopistlerden Jan Jac Russo'nun "Emil" adlı kitabını, hoşlanarak okuduğumu hep hatırlarım. 1965 yılında, askerlik dönüşü, Akşam Gazetesi'nden İlhami Soysal ve Çetin Altan'ın köşe yazılarından çok etkilenmiş ve her gün bu yazarların, sosyalizm üzerine yazılarını okumaya başlamıştım. Bunu takip eden aylarda, sosyalizmi anlama, öğrenme isteğim, merakım daha da pekişmiş, bunun için hem daha çok, hem de değişik yazılar okumaya başlamıştım. Ant Dergisi ve yayınlarını, Yeni Ortam Gazetesi'ni düzenli takip eder olmuştum. Ardından, Ant Dergisi'ne aboneliğimi geciktirmeden hemen yaptırmıştım. TİP -Türkiye İşçi Partisi-'in salon toplantılarını kaçırmadan takip ediyor, Mehmet Ali Aybar'ın konuşmalarını ilgi ile izliyordum.

Ankara Belediyesi'nin Elektrik Gaz Otobüs İşletmesi yapısı içinde, faaliyet gösteren otobüs bakım atölyelerinin, oto elektrik bölümünde, elektrik bakım ustası olarak iş bulup çalışmaya başlamıştım. Otobüslerde elektrik bakım ustalığı yapmak, en az diğer bakım işleri kadar insanı hayatından bezdirir. Marş dinamosundaki bir arızadan dolayı atölyenin kanalına çekilmiş bir otobüsten, kilolarca ağırlıktaki kızgın, yağ, toz ve toprak içindeki marş motorunu söküp ayırmak, anlayacağınız, her babayiğidin harcı değildir. Marş motorunu sökerken, gözlerinizin içine kadar işleyen yağlı, toz ve toprağı gördükçe, bu işi bir daha yapmayacağınıza her seferinde yemin billah edersiniz. Bir de yaz sıcağıyla kanter içinde kalıp; kışın soğuğunda, kızgın motor karşısında, bir çelişki yaşarsınız… O günlerde duş olanağı da bulunmadığı için, sadece elinizi yüzünüzü

yıkayarak temizlenmeye çabalar durursunuz… Bu iş yerinden ayrılıncaya kadar, her akşam eve döndüğümde, annem bir yandan bir iş bulup çalıştığım için sevincini gizleyemezken, diğer yandan, elimin yüzümün o halini görüp, belli etmese de, hayıflanır, üzüntüsünü farklı davranışlarıyla hemen ortaya koyardı. Ardından da etrafındakilere, bana daha iyi bir iş bulmak için yardımcı olmadıklarını, çaba sarf etmediklerini söyleyip sitem ederdi.

Otobüs işletmesinde işe başladıktan yaklaşık bir yıl sonra, eniştemin bir arkadaşının yardımıyla, Devlet Su İşleri'nin Hirfanlı Hidro Elektrik Santrali'nde yetiştirilmek üzere teknisyenler aradığını duymuş, ardından da hemen başvurumu yapmıştım. Kırşehir'in Kaman İlçesi yakınlarındaki santralde çalışmaya başlayarak, bir yandan, Ankara'dan uzunca bir süre ayrı kalacağım düşüncesiyle üzüntü yaşıyor, diğer yandan, eski işimden uzaklaşıp, yeni işin bana sunacağı olanakları düşünerek bu üzüntümü unutmaya çabalıyordum.

Kısa bir süre sonra Hirfanlı'da yetiştirilmek üzere işe alınan, yaklaşık yirmi kişilik grupla birlikte çalışmaya başlayıp, kursun ardından yapılan imtihanlarda başarılı olacağımı, önce elektrik bakım ustası, daha sonra türbin ve ardından da kumanda odası mesul operatörü olarak işime devam edeceğimi, yine Hirfanlı'da evlenip iki çocuk sahibi olarak beş yıl burada çalışmamı sürdürmemin ardından buradan ayrılacağımı, aklımın ucundan bile geçirmemiştim. Biri böyle bir olasılıktan söz etseydi, ona cevabımın, ufak bir tebessümden öte geçmeyeceğinden hiç kuşku duymazdım.

Hirfanlı Santrali, İngiliz Wimpey Şirketi tarafından 1953-1959 yılları arasında inşa edilmiş, santralin inşasından önce, inşaatta çalışacak İngiliz personelin barınma ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için, bir dizi tesisler yapılmıştı. Bu İngiliz normlarına göre inşa edilmiş tesisler, santralin inşası süresince İngiliz'ler tarafından kullanılmış, inşaatın tamamlanıp sonlanmasıyla birlikte de DSİ -Devlet Sular İdaresi- personelinin kullanımına açılmıştı.

Hirfanlı, prefabrik yapı sitilinde, düzenli ve periyodik bakımı yapılan, zeminindeki çimin aralarına serpiştirilmiş çeşitli ağaç ve rengarenk güllerin ekili olduğu genişçe bir bahçe içinde, bitişik iki daire veya tek daire düzeninde inşa edilmiş evleri; sinema salonu ve oturma odaları; içinde tenis, bilardo masaları ve barı bulunan kulübü; yemekhanesi, büyük bir gül bahçesi, parkları, çocuk oyun alanları ve güzel bir plaj tesisi ile, bizler için adeta bir cenneti andırıyordu. Tabii tesisler sadece bunlarla da sınırlı değildi. Çocuklu aileleri çok mutlu eden bir diğer özelliği de

elektrikle ısınan, site içinde bir ilkokuldu. Ayrıca, sitenin gıda ve günlük ihtiyaçlarını karşılayan bir kooperatifi bile vardı… Ev sorununu henüz çözememiş yöneticilerin sürekli kullandığı bir misafirhaneden de söz edersek, başkaca ne istenebilirdi ki. Bu misafirhane, aynı zamanda o yıllarda hafta sonunu Ankara dışında geçirmek isteyen DSİ bürokratlarının da gözde mekanıydı.

Hirfanlı Barajı, kolayca anlaşılacağı gibi, adını hemen yakınındaki Hirfanlı Köyü'nden almıştı. Buraya en yakın ilçenin Kaman olması nedeniyle, en az haftada bir kaç kez, işveren, Kaman'a araba çıkararak, site içinde karşılanamayan bazı temel ihtiyaç maddelerinin ilçeden sağlanmasına yardımcı oluyor, alışveriş işlerini yapmak, genellikle arkadaşlarımızın eşlerine düşüyordu. Kaman'da işleri olan erkek arkadaşlar bu servislerden faydalanarak, ilçeye sık sık gidip gelme fırsatı buluyorlardı. İşe başladıktan kısa bir süre sonra, Kaman'da görev yapan, biri eşimin akrabasının kocası, iki hakimle tanışma olanağı bulmuştum. Bu hakimlerden biriyle, sonradan dostluğumuz ilerleyecek, yıllar sonra, ikimizin de buradan ayrılmasının ardından, tesadüfler bizi tekrar Ankara'da bir araya getirecekti.

Hirfanlı'dan, her hafta sonu, Ankara'ya işverenin düzenlediği otobüs seferi de vardı. Ancak, Ankara'ya gitmek için bu otobüs seferlerinden yararlanmak pek kolay olmuyordu. Pazartesi günleri mesainin başlamasıyla birlikte, ardından hemen bir telefon trafiği de başlıyordu. Hafta sonunu Ankara'da geçirmek isteyenler, rezervasyon için başvuruda bulunarak yerlerini ayırtmak için acele etmek zorundaydılar. Acele etmeyenler, bir sonraki haftada tekrar şanslarını denemekle karşı karşıya kalıyorlardı. Tabii bu kuralların her zaman herkese aynı uygulandığını söylemek de olanaklı değildi. Bu şartlar altında ayda bir kez de olsa, bazen, otobüsün arka sıralarında bir yerlerde ancak yer bulabiliyordum. Bizim grubun Hirfanlı'ya gelmesi, otobüs düzenini de değiştirmişti.

Eski çalışanların anlattıklarına göre, daha önceki uygulama sırasında, Ankara'ya gidecekler; hafta içinde isimlerini yazdırıyor, ancak, otobüs yolcuları belli bir sayıya ulaşamazsa, otobüs seferi iptal ediliyordu. Ankara'ya gitmeleri de bir sonraki haftaya erteleniyordu. Sorunu aşmak, Ankara'ya gitmeye niyetlenen o haftaki yolcuların en can alıcı uğraşı oluyor; hafta sonu yaklaşmadan, otobüs yolcularının kaç kişiye ulaştığı, sıkı bir şekilde takip ve kontrol ediliyor, yolcu sayısı, istenilen sayıya ulaşamamışsa, bu kez de rica minnet Ankara'ya yolcu bulma telaşı, gideceklere düşüyordu.

Bizim gurup, burada yeni bir milat da oluşturmuştu. Hirfanlı'nın bütün

düzeni, bizim gelişimizle birlikte, bir dizi problemler yumağı ile karşı karşıya kalmış, karma karışık bir hal almıştı. Şimdi de Hirfanlı sakinleri, Ankara'ya, bu kez de yolcu çokluğundan gidememe durumu ile yüz yüze gelmişlerdi. Grubumuzun gelişi, Hirfanlı yaşam düzenine, bir hareketlilik ve canlılığın yanı sıra, bir dizi sorunlar da getirip katmıştı.

Hirfanlı, sosyal faaliyetler yönünden, birçok işletmenin sahip olmadığı kadar zengin olanaklara da sahipti. İnşaatın tamamlanmasının ardından çok fazla bir zaman geçmemişti. İnşaat çalışmalarına katılan teknik kadro, burada sosyo-kültürel bir yapı da oluşturmuştu. Çalışanların büyük bir çoğunluğu, inşaatın tamamlanmasının ardından, çalışmalarını sürdürdükleri için, onlarla birlikte bu yapı günümüze kadar eksiksiz taşınmıştı.

İngilizlerden kalan kulüp binasının içindeki sinema salonunda, haftada bir gün film oynuyor, bütün site sakinleri bu sinemaya adeta akın ediyorlardı. Sosyal faaliyetler şüphesiz sadece bununla da sınırlı değildi. Santralde üç vardiya halinde çalışma yapıldığı için, gece on iki vardiyasından çıkanlarla, saat on altıda vardiyaya gidecek arkadaşlar, sabah saatlerinden itibaren kulüpte toplanmaya başlıyorlar, bir kısmı burada bilardo ve masatopu oynarken, bir diğer kısmı oturup günün gazetelerini büyük bir akvaryumun görsel zenginliği eşliğinde okuyabiliyorlardı. Eğer dört kişi bir araya gelebilirlerse, hemen oyun odasına doğru neşeli bir koşuşturmaca başlıyor, kısa süre içinde masaya oturulup, değişik içecekler eşliğinde, briç, bezik, poker gibi oyunların oynanmasına geçiliyordu. Kulüp içki içenler için de güzel bir bara sahipti. Ayrıca bu barda istediğiniz zaman, nefis bir kokteyl de yudumlayabilirdiniz.

Kulüp ile bitişik sinema salonunda yapılan bozaların eşliğindeki tombala gecelerine, aileler tarafından, büyük bir ilgi gösteriliyordu. Gecenin hazırlıkları, en az bir hafta önceden yapılmaya başlarken, organizasyonda görevli arkadaşlar, boza gecesi için gerekli malzemeleri temin etmeye Ankara'ya gidiyorlar; büyük plastik bidonlarla bozaları, yanında tüketilecek kuruyemişleri ve eşlerden yardım alınarak titizlikle seçilen çekiliş hediyelerini de alıp dönüyorlardı.

Eğlence gecesi gelip çattığında, salon tıka basa doluyor, çocuk koşuşturmalarına uğultulu bir ses cümbüşü eşlik ediyordu. Bu gecelerin sunucu ve görevlileri de geceye ayrı bir renk katıyorlardı. Profesyonel sunuculara pabuç bırakmayacak kadar yetenek ve deneyim kazanmış bu insanlar olmadan, bu gecelerin kendiliğinden şenleneceğini beklemek hayal olmalıydı. İnsanlar bozalarının masalarına dağıtılmasını heyecanla bekliyorlar, ardından da kuruyemişlerinin eşliğinde bir yandan bozalarını yudumlarken, diğer yandan hemen satışa sunulan tombala kartlarının

kapışılması telaşına giriyorlardı. "Alel acele" önlerine parçaladıkları kağıtları pür dikkat tombala kartlarına bir yandan yerleştirmeye çalışırken, diğer yandan, yan masalara tatlı laf atma fasılları çekilişe eşlik etmeye başlıyordu. Birinci çinko ile birlikte umutlar biraz yitirilse bile ardından gelen ikinci çinko ve tombalayı yakalama umudu elden bırakılmıyor, çekiliş sonlanana kadar da sürdürülüp götürülüyordu.

Tabii ki tombalanın ardından, sırada bekleyen başka eğlenceler de vardı. Bu eğlencelerin bir bölümü, her eğlence gecesinde kendini tekrar edip dursa da, katılımcılar tarafından heyecan ve coşku ile bekleniyordu. Bu sunuyu yapacak kişi daha gösterisine başlamadan, önceki gösterilerinin tümünü yeniden belleklerinde canlandırıyor olmalılar ki, bazı izleyiciler adeta yerlere yatarcasına katılarak gülerken, kimileri de bu seyirlikleri hem daha önce izlediklerini hissettirmek, hem de aldıkları zevki göstermek için yüzlerinde oluşan ufak tebessümlerle yetiniyorlardı. Bu gösterileri sıraya koymak da ayrı bir çekiştirmenin konusu oluyordu. Gösterilerden biri, iri yarı bir arkadaşın tek başına yöresel bir oyunu icra etmesiydi. Kendine özgü sekmeleriyle, oyuna ayrı bir motif katarak izleyenleri coşturuyordu. Eğlencenin sona ermesiyle birlikte, site sakinleri, yüzlerinde tatlı ve yorgun bir ifade eşliğinde, birlikte geçirilmiş mutlu bir gecenin daha ardından, evlerinin yollarını tutuyorlardı.

Kulübün bir diğer müdavimleri de bayanlardı. Birkaç kişilik ev oturmalarının dışındaki gün toplantılarını, kulüpte yapıyorlardı. Bu toplantıların da kendine özgü ön hazırlık çalışmaları oluyordu. Günde sunulacak yiyecekler, titiz ve hummalı bir çalışmanın ardından hazırlanıyor, eşlik edecek içecekler ile birlikte konuklara ikram ediliyordu. Geniş bir mekanda yapılan toplantıda, daha fazla konuk ağırlama olanağı da bulunuyordu. Misafirlerinizi buraya taşımakla birlikte, evlerde yaratacağı dağınıklık ve karmaşadan da kurtulmuş oluyordunuz. Kadınlar, kulüpte, bir araya gelip bu mutluluğun tadını çıkarmaya çalışırken, o gün kulübe giremeyen, oyunlarını oynayıp içeceklerini yudumlayamayan erkeklerin yüzüne, mutsuz, üzüntülü, somurtkan bir ifade oturuyor, gün boyu da onları terk etmiyordu… Toplantıları takip eden günlerde, bazı bayanlar, evlerde küçük gruplar halinde bir araya gelerek, bu toplantılarda, kimlerin işletme müdürünün hanımına daha yakın durduğunu, yanında nasıl davranışlar sergilediğini görüşüyorlar; ardından da bu kişilerin davranışlarını tek tek değerlendirerek, bunlardan ortak anlamlar çıkartmaya çabalıyorlardı.

Çalışma yaşamında, gözde çalışma grubunu, santralde çalışan kalifiye işçi ve operatörler oluşturuyordu. Sosyal tesislerin bakım onarımı ile araç

tamir ve marangoz atölyesinde çalışan işçiler, santralde çalışan işçilerin ardından ikinci grup olarak algılanıyorlardı. İşletme binasında çalışan memurların, kendilerini mühendislerden sonraki en rütbeli kadro olarak gösterme gayretlerine rağmen, işçilerin, onları öyle görmeye hiç niyetleri olmadığı her hallerinden anlaşılıyordu. Sosyal tesisler ve işletme binası sitenin tam ortasında yer aldığı için, adeta siteyi ikiye bölüyordu. Bu bölümler, sonradan aşağı ve yukarı mahalle olarak adlandırılmıştı. Aşağı mahallede mühendisler ve santral personeli otururken, diğer çalışanlar yukarı mahalleye yerleştirilmişlerdi.

Çalışanların bir diğer grubu da bekçilerdi. Santral ve sitenin güvenliğinden sorumlu olan bekçiler, işçi statüsündeydiler. Başlarında koruma müdürü olan görevlinin kendi adından gayrı, bir de çalışanların ona taktığı adı vardı; ona "Şerif" diyorlardı. Karadenizli hoş sohbet biri olan bu arkadaş, yaptığı işe uygun bir dış görünüm yaratma gayreti içindeydi. Sağ arka tarafına taktığı tabancası, onu, adeta birkaç adım gerisinden takip ederdi. Bütün bu gösterişli dış görünümüne rağmen, yüzünden hiç eksik etmediği gülücüğünün, göstermek istediği dış görünüşle bir aykırılık taşıdığının pek farkında olduğu da söylenemezdi.

En yakın yerleşim yeriyle aralarında birkaç kilometre mesafe bulunan, çalışma ve yaşam alanlarının iç içe geçtiği Hirfanlı'da, birlikte yaşamanın getirdiği sorunlar da yaşanıyordu. Yöneticiler, iş yerinde uygulanan, işveren işçi ilişkisine dayalı, aynı zamanda kendi içinde hiyerarşik bir yapı da oluşturan, bu ilişki düzenini, sosyal alanlara da taşıyarak, buralarda da iş yerlerindeki ayrıcalıklarını sürdürmek istiyorlar, bu anlayışın bir parçası olarak da, bekçiler ile santral dışında görev yapan işçileri, kulüpten yararlandırmıyorlardı. Adeta toplumsal yaşamın dışına itilen bu işçiler de, çalışma saatleri dışında, site içindeki eski bir sinema salonundan bozma kahvehaneye benzetilmiş yerde bir araya gelerek vakit geçiriyorlardı. Hirfanlı'nın yaklaşık yüz elli iki yüz kişilik işçi statüsünde çalışanı vardı.

Bizim grubun gelişi, sendika faaliyetlerinde de bir değişimin habercisi olmuştu. Sendika başkanı Hüseyin, orta boylu, oldukça kilolu, göz sorunundan dolayı sürekli gözlük kullanmak zorunda olan, hoş sohbet, yaptığı espriler ile işçilerin beğenisini kazanmış, onlar tarafından çok sevilen, ayrıca, halk tabiriyle "gözünü budaktan esirgemeyen" bir kişiliğe sahipti. Sitede, adeta sendikanın hakimiyetini kurmuştu. Sendika başkanlığı dışında, alışveriş amaçlı kurulmuş kooperatifin başkanlığı yetmiyormuş gibi, okul aile birliği başkanlığına da seçilerek, işverenin, bütün şimşeklerini üzerine çekmeyi başarmıştı.

Bu arada kurslarımız da başlamış, ilk günkü santrali tanıtım amaçlı gezinin ardından hemen teorik ve pratik eğitimimize geçilmişti. Eğitimimizin başlamasıyla birlikte, santralde eski çalışan işçi arkadaşlarla hemen dostluk kurmakta da zorlanmamıştık. Ne de olsa çalışan insanların bir araya gelmesi zor olmuyordu. Aynı sorunları yaşayan insanlar olarak, hemen bir araya geliyor, kısa bir sürede, kırk yıllık dostlar gibi, uzun sohbetlere dalıyorduk.

Bir kısım çalışanın kulübe alınmamasının yarattığı huzursuzluk, bütün uğraşlara rağmen giderilemiyordu. Sendika başkanı Hüseyin, sitedeki yaşamın, işletme sınırları içinde de olsa, çalışma saatleri dışında özel yaşam olma özelliğini koruduğunu, ilişkilerin ast üst anlayışı içinde algılanmaması gerektiğini, sosyal amaçlı tesislerden herkesin eşit olarak yararlanmasının doğru olduğunu, insanların ayrıca başka tercihlerinin de bulunmadığını savunuyordu. Sendikanın sürekli yükselen performansı, işverenin uykularını kaçırmış, onları bir dizi önlemler almaya zorlamıştı. İşveren, Hüseyin'in başkanlığını koyduğu bütün seçimlere, her seçimde tattığı ayrı bir yenilginin ardından, yeni yöntemler ve kişiler de bularak girmesine rağmen, her seferinde hayal ettiği zaferi yakalamak yerine, bir başka yenilgi gerçeği ile yüz yüze kalıyordu. Sendikanın, yönetimini eline geçiremediği tek yer kulüptü. Bunun nedeni ise: üyeleri arasında idari personelin çokluğuyla birlikte, bekçilerle sosyal tesis çalışanlarının kulüp üyesi yapılmamasından kaynaklanıyordu. Buraya üye bazı santral çalışanları üzerinde, sendikanın, pek fazla kontrol sağladığı da söylenemezdi.

Bizim Hirfanlı'ya gelmemizden, birkaç ay sonra, kulüp seçimlerinin yapılacağını öğrenmiş, ardından da Hüseyin ile gidip hemen konuşmuştum. Ona bizim gurubun kulübe üye olmasıyla dengenin eşitleneceğini, bizlerin de birer sendika üyesi olarak, kendisinin kulüp başkanlığını destekleyeceğimizi, bekçilerle diğer işçilerin kulübe alınmamasının büyük bir haksızlık olduğunu, bunun birlikte yapacağımız bir çalışmayla ortadan kaldırılabileceğini anlatmıştım. Bu görüşmemiz Hüseyin'i de çok memnun etmişti. Oturup, birlikte önümüzdeki günlerde yapılması gerekenleri konuşmuş ve vakit geçirmeden yapacağımız çalışmanın ön hazırlıklarına başlamıştık. Bu arada hızla kulüp üyesi de olmuştum. Ardından da vakit geçirmeden yeni gelen arkadaşlara, burada yaşanan haksızlığı, yakında yapılacak seçimlerin bu haksızlığı ortadan kaldırmak için iyi bir fırsat olduğunu ve seçimlerde bizim oynayacağımız rolün önemini anlatmaya başlamıştım. Bu arada kulüp seçimleri için yönetim kuruluna adaylığımı da koymuştum. Seçim günü gelip çattığında yöne-

tim kuruluna da seçilmiştim. Ancak iş bununla da bitmiyordu.

Bizim gurubun içinde evli olan arkadaşların sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu; kalanların hepsi bekardı. Evlilere henüz siteden ev de verilemediği için, onlar da bekarlarla birlikte misafirhanedeki odalarda kalmak zorunda kalmışlardı. Bu da benim işimi çok kolaylaştırmıştı. Her odada ikişer kişi kalıyorduk. Benim yanıma Eskişehirli bir arkadaşı vermişlerdi. Bizim grubu oluşturanların büyük bir bölümü sanat enstitüsü elektrik bölümü mezunu olmasına karşın, içlerinde tekniker ve yüksek tekniker mezunları da vardı. Bizden çok kısa bir süre önce gelen iki mühendisi ise ayrı bir misafirhaneye yerleştirmişlerdi.

İşveren, yeni gelen mühendislerden birini, başkan adayı olarak seçimlere hemen hazırlamış, ardından da yapılan kulüp yönetim kurulu seçiminde, yönetim kuruluna, bir diğer mühendisle, yüksek teknik okul mezunu bir kişiyi daha seçtirerek, yandaşlarını üçe çıkarmayı başarmıştı. Biz de sendika başkanı, ben ve santralden iki arkadaş olmak üzere, sendikalı dört kişi olarak yönetim kuruluna girmeyi başarmıştık. Birkaç gün sonra yönetim kurulu toplanarak, seçimle, kendi arasında görev dağılımı yapacaktı. Yönetim kurulunda başkanlık ile idari işler görevi önemliydi. Ayrıca tüzük gereği başkanın iki oyu vardı. Bu da yönetim kurulunda başkana ikinci bir ayrıcalık kazandırıyordu. Başkan belirlendikten sonra, yönetim kurulunda bulunan üyelerin sayısı yedi kişi olmasına rağmen, oy sayısı sekize yükseliyordu. Bu da kararların alınmasında belirleyici olabiliyordu.

Akşam yatakhanede, oda arkadaşımla oturmuş sohbeti koyu bir kıvama getirmiştik. Koridorda bulunan telefonun çalmasıyla, konuşmaya ara vermek zorunda kaldık. Telefon, herkesin rahatlıkla duyabileceği bir tonda çalmasına rağmen, cevaplamaya, telefona en yakın odada kalan arkadaşlardan gayrı kimse gitmiyordu. Zorunlu bir görevi üstlenmekle karşı karşıya kalan arkadaşlar da, çağırma görevlerini, koridorun ucundan isteksiz yapılan bir çağrı da böyle olur dercesine, çağrılan kişinin ismine bazen bütün kızgınlık ve öfkelerini de katarak, bazen de artık bu işi yapmaktan yorulduk, bıktık dercesine isteksizce bir şekilde ismi telaffuz ederek, yerine getirmeye çalışıyorlardı. Birden adımı duyunca şaşırdım. Beni kim arayabilirdi! Şaşkınlığımı gizleyemeden telefona doğru hızlı hızlı yürümeye başladım.

Telefonu elime aldığımda, karşımdakinin, işverenin belirlediği kulübün yeni başkan adayı mühendis arkadaş olduğunu anlamıştım. Bana, yönetim kurulu görev dağılımında başkanlığa adaylığını koyacağını duyuruyor, ardından da kendisine destek olmamı istiyordu. Bu talebe hemen

cevap vermeyi pek de uygun bulmamış, müsait bir zamanda yüz yüze konuşmamızın daha doğru olacağını söylemekle yetinmiştim. Seçimlerde nasıl bir yol izleyeceğim belli olmasına rağmen, kararsız gibi davranarak, karşı tarafı devamlı bir beklenti içinde bırakıp, onları yeni arayışlara girmekten alıkoymaya, seçimleri kazanacakları izlenimlerini değiştirmemeye çalışıyordum. Seçim çalışmaları bütün hızıyla başlamıştı. Bu arada hiç boş durmamış, santralde, birlikte çalıştığımız eski çalışanlardan, kulüpte yeni yönetimin nasıl oluşabileceği konusunda düşüncelerini almaya, farklı düşünenlere, kendi düşüncelerimizin dayanaklarını anlatmaya başlamıştım. Onlara, satır arasından da olsa, sendika başkanının desteklenmesi gerektiğini, bunun doğru olacağını söyleyerek, yönetim kuruluna seçilenler üzerine baskı kurmalarını sağlamaya çalışıyordum. Yönetim kurulunda ağırlık işçilerde görülmesine rağmen, kumanda odasında çalışan bir arkadaşımızın işverenden yana oy kullanacağı konusunda hiç kuşkumuz yoktu. Bir diğer arkadaşımızın Hüseyin'i destekleyeceğinden de pek emin değildik. Bu durumda iyi olduğumuz söylenemezdi. Ben bu arada yatakhanede bizimle kalan yüksek öğretim mezunu, işletme personeli olan ilerici bir arkadaşla sürekli konuşarak onu ikna etmeyi başarmıştım. Arkadaş şaşkındı. Kara kara seçim sonrası başına neler gelebileceğini düşünmeye başlamıştı. Bu arada, işveren tarafından dolaylı tehditler de başlamıştı. İşletme müdürü: seçimleri kaybetmeleri halinde buraya sağladıkları "bütün yardımları keseceklerini" sağda solda söylüyordu. Ona göre, bugüne kadar, "işverenin sağladığı, yardımlarla" devam ettirilen, ayakta kalan bu faaliyet duracak, bunun zararını da herkes çekecekti.

Hirfanlı'da artık tek konuşulan konu seçimler olmuş, gündem gelip seçimlere kilitlenmişti. Santralde, evlerde, kulüpte, yemekhanede; anlayacağınız hem yukarı hem aşağı mahallenin her yerinde bu konu konuşuluyordu… Bir yerde karşı karşıya gelmiş konuşan iki kişi görseniz ve bu kişiler konuşma sırasında biraz da etraflarını kolaçan ediyor, sağa sola göz atarak bu konuşmalarını sürdürüyorlarsa, bunlar mutlaka kulüp seçimlerini konuşuyor diye düşünmekten kendinizi alamıyordunuz.

Seçim günü gelip çattığında, kulübün oyun odasında bir araya gelmiş, başkan adaylarının kısa birer konuşmalarının ardından da seçimlere geçmiştik. İlk turda sonuç alınamamıştı. Üç oy sendika başkanına, üç oy işletme temsilcisine ve bir oy da boş çıkmıştı. Turlar "ard arda" devam etmesine rağmen sonuç değişmiyordu. Kulis faaliyetleri için turlara kısa bir süre ara verilmesine karar verildi. Seçimde kullanılan boş oyun sahibi yönetim kurulundaki işçi arkadaşlardan biri olduğundan hiç şüphe-

miz yoktu. Aradan yararlanarak, hemen onunla konuşma olanağı bulmuş, ikna etmeyi başarmıştık. Daha sonra yapılan ilk tur oylamasında Hüseyin dört oy alarak kulüp başkanlığına seçilmişti. Ardından da kulüp yönetim kurulunun ilk toplantısında, ben, idari işleri yürütmekle görevlendirilmiştim. Sonuç karşısında, işveren bir yandan şok geçirirken, diğer yandan, oylarının dörtten, üçe nasıl düştüğünü anlamaya çalışıyordu…

O güne kadar, kulübe girme olanağı bulunmayan, bekçiler ve santral dışında çalışan atölye elemanları, yönetim kurulunun ilk toplantısında üyeliğe kabul edilmiş, mesailerinin sonlanmasının hemen ardından da en yeni giysilerini giyip kravatlarını da takarak, kendilerinin oraya girişini yasaklayanlara bu kararlarının ne kadar yanlış, anlamsız ve saçma olduğunu anlatmak istercesine, ilk günlerde biraz çekingen, ürkek davranışlar sergileseler de kulüp yaşamıyla hemen uyum sağlamışlardı. Zaten öteden beri olması gereken şeyde buydu. Bu yasaklama kararını veren işletme müdüründen başkası değildi. Sendika da bu yanlış kararı değiştirerek, etki alanını hemen genişletmiş, kendisini işyerinde daha da güçlü bir hale getirmişti.

Yönetim değişikliğine ilk tepki de gecikmeden gelmişti. İşveren, aynı zamanda kulübün işlerinde de görev yapan lokanta çalışanlarını, bundan sonra kulüp çalışmalarında görevlendirmeyeceğini bildirmişti. Yeni çıkan sorunu işletme müdürüyle görüşerek çözemeyeceğimiz ortadaydı. Biz de yarım saatlik mesafede, inşaatı devam eden Kesikköprü Santrali'nde bulunan bölge müdürü ile konuşarak bu işi çözmenin daha uygun olacağı düşüncesiyle, Kesikköprü Santrali'ne gitmiş, bölge müdürüyle konuşarak bu yardımların devam etmesini sağlamıştık. Bölge Müdürlüğü, bu işin uzatılmadan çözülmesinden yanaydılar. İlk raundu kazanmıştık.

Ancak, gerilimin burada son bulacağını düşünmenin, fazlaca iyimser olmaktan öte bir anlam ifade etmediği de ortadaydı. Bu düşüncemizde yanılmadığımızı da kısa bir süre sonra görmüştük. Bir hafta sonu, kulüp tıka basa doluyken, işletme müdürü arkadaşlarıyla kulübe gelmiş, oyun oynamak için oyun odasına yönelmişti. Oyun odasının, hafta sonu olduğu için biraz kalabalık olduğunu görünce de, barmenlik görevi yapan arkadaşla görüşerek, odadan bir masa dışarı çıkarttırmış, masayı okuma bölümüne kurdurmuş, ardında da arkadaşlarıyla bu masaya oturup briç oynamaya başlamıştı. Barmenin bu isteğe itiraz etmesi beklenemezdi. Tam bu sırada, biz de gündüz vardiyasından çıkmış kulübe gelmiştik. İçeri girer girmez, sendika başkanı Hüseyin, değişikliği hemen fark et-

miş, biraz da fırsat yakaladığını düşünmüş olmalı ki, hemen masaya yönelmesinin ardından işletme müdürüne: "Senin buradaki insanlardan ne farkın var! Oyununu niye oyun odasında oynamıyorsun! Burası senin özel kulübün mü?" deyivermişti. Birdenbire, sanki bıçakla kesilmiş gibi, bütün konuşmalar durmuş ve etrafı derin bir sessizlik kaplamıştı. İnsanlar şaşkın şaşkın etraflarına bakınmaya başlamışlardı. İşletme müdürü de dahil masada oturanların başlarından kaynar sular dökülmüş gibi, herkesin yüzü kıpkırmızı olmuş, ardından, işletme müdürü bir müddet şaşkınlıkla etrafına bakınmış ve "Ben buranın işletme müdürüyüm. İstediğim yere masa kurdururum", cevabını vermekten öte bir şey de söyleyememiş, öyle kalakalmıştı. Alacağı cevabın Hüseyin'i pek fazla ilgilendirmediği de ortadaydı. O söyleyeceğini söylemiş ve ardından işletme müdürünün sözlerini sanki hiç duymamış gibi, gidip boş bir koltuğa oturmuş, ardından da günlük gazeteleri gözden geçirmeye başlamıştı…

Bölge müdürüyle yapılan görüşmenin ardından, gecikmeden yönetim kurulunu toplamış, hemen bir faaliyet planı da hazırlamıştık. Mevsim kıştan bahara dönüyordu. Bir süre sonra göl kıyısında bulunan, kulübe bağlı tesisleri açmak gerekiyordu. Ayrıca, bu açılışı görkemli bir şekilde de yapmalıydık.

Yazlık tesislerden yararlanmak için göl kıyısına inenler, yemek ihtiyaçlarını oradan karşılayamadıkları için, sabah, öğlen ve akşam yemek ihtiyaçları için, yaklaşık bir kilometrelik bir yolu geldikleri gibi gerisin geriye çıkıp, lokantada yemeklerini yemek zorunda kalıyorlar; yemeğin ardından da aynı yolu çoğu kez gerisin geri inerek tesislere geri dönüyorlardı. Bunu ortadan kaldırmak için, yazlık kulübe döner ve diğer ızgara et ihtiyacını karşılayacak bir ilave bölüm yapmayı programımıza almıştık. Bu ilave bölümü inşa ederek, işverenin kulüp yönetimi sırasında bir türlü yapmadığı ama bütün site sakinlerinin de bir beklentisi olan bir yeniliği daha tamamlayarak, bir fark da burada yaratabiliriz diye düşünmüş, bu ilave bölümün yapımını programımıza almıştık.

Kış boyu kullanılmayan tesislerin, açılıştan önce ayrıca bakıma alınması da gerekiyordu. Hirfanlı'nın, bütün işçilerini, bu iş için seferber etmiştik bile… Mesai bitimi ardından işçiler yazlık tesislere geliyor, marangozlar yeni lokantanın inşaatında çalışırken, diğer bir kısım arkadaşlar yüzme kabinlerinin onarımını yapıyor, bir diğer grup da boyama işlerini yetiştirmek için çaba sarf ediyorlardı.

Bu arada, sendika başkanı da, Bölge Müdürü ile yeni bir görüşme yaparak, plaj tesisleri zeminine serilecek, birkaç kamyon kum ile onarım için yeterli malzemeyi sağlamıştı bile. Kulüp yazlık tesislerini, açılış gü-

nüne yetiştirmek için var gücümüzle çabalıyorduk. Bu hızlı çalışmanın semeresini de kısa bir süre sonra gördük. Tesisler tamamlanmış ve sıra açılışa gelmişti.

Yapacağımız açılış gecesinin, bugüne kadar yapılanlardan farklı olmasını istiyor, iyi bir başlangıcın önemine de inanıyorduk. Hemen açılış gecesi programını hazırlamak için kolları sıvadık. Bir orkestra yanı sıra, sanatçılar da getirebilmeliydik. Düşünülen organizasyonu gerçekleştirmek için birkaç kişiyi görevlendirip çalışmalara vakit kaybetmeden başlamıştık. Bizim guruptaki arkadaşların birinin kardeşi, TRT'nin kadrolu sanatçılarındandı. Onun yardımıyla, kendisiyle birlikte birkaç sanatçı ve güzel bir orkestra ayarlanmıştı. Artık iyi bir açılış yapmak için önümüzde hiçbir engel kalmamıştı. Bu açılışın hayali ve heyecanı yoğun çalışmadan dolayı dört beş saate kadar düşen uykularımızı da alıp götürmüştü.

Güzel, görkemli bir açılış yapılmıştı. Hirfanlı'da plajın sezonluk açılışının, bu kadar kalabalık katılımcı ile yapıldığını, hiç kimse hatırlayamıyordu. İnsanlar gönüllerince eğlenmişlerdi. Herkes mutlu ve memnundu. Özellikle, "işçiler kulübün işletilmesini beceremez" diyenler şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı. İnsanların kendilerine güvenleri gelmişti. Sendika içinde büyük bir dayanışma başlamıştı. Bekçiler sendikaya karşı çok büyük hayranlık duyuyorlardı. Biz, onların site içinde yok sayılmalarına karşı mücadelelerini birlikte vermiştik. Yapılan ilk seçimlerde, arkadaşlar benim sendika yönetim kuruluna girmemi istemişlerdi. Ben de bu isteklerini kabul ederek, mali sekreterlikle görevlendirilmiş, ardından bir yıl sonra da başkan yardımcısı olmuştum.

Eski işyeri toplu iş sözleşmesi, sonlanmak üzereydi. Sendikada hummalı bir çalışma başlamıştı. Bütün işçi arkadaşlar zaman zaman bir araya gelerek, yapılacak yeni sözleşmeye konmasını düşündüğümüz taleplerimizi tespit etmeye çalışıyorduk. Verimli bir çalışmamın ardından, toplu iş sözleşmesinin eksiklerini de tespit etmiş, son şeklini vermiştik. Bu arada görüşmelerde çıkabilecek güçlükleri, bunları nasıl aşacağımızı bile görüşmüş, hangi durumlarda fiili direniş başlatacağımızı da tespit etmiştik. Enerji işkolunda grev yasağı olmasına rağmen, zorlanırsak bu yola da başvurmakta kararlıydık. Bu kararlılığımızı işverene nasıl göstereceğimizi bile konuşmuştuk. Bu hazırlıkların ardından Hüseyin'i Ankara'ya gönderdik. Sözleşme görüşmelerine Hüseyin'in yanı sıra, sendika merkezinden de katılımcı olacaktı.

Nihayet sözleşme görüşmeleri başlamıştı. Gözümüz kulağımız Ankara'dan gelecek haberlerdeydi. Kranportör -yüksek gerilim hatları üzerinden yapılan telefon görüşmesi- aracılığıyla sözleşmenin gidişatından

anında bilgi alabiliyorduk. Görüşmeler, tahmin ettiğimiz gibi, bir süre sonra tıkanma noktasına gelmişti. Daha önce planladığımız gibi burada devreye bizim girmemiz gerekiyordu. Başkanla kranportör üzerinden işverenin de duyacağı bir şekilde görüşmüş, başkandan haber beklediğimizi, gerekirse santrali devre dışı bırakabileceğimizi söylemiştik. Bu o güne kadar duyulmuş görülmüş şey değildi. Enerji işkolunda grev yasağı vardı; ayrıca Santral Türkiye'nin o günlerde gözbebeğiydi. Ankara'nın elektrik ihtiyacını sağlamanın yanında, ayrıca Kırıkkale'yi de besleyen, Türkiye'nin ikinci büyük santraliydi. Santralin bakım ve işletmesini aksatmadan en iyi şekilde yapıyorduk. Bunun karşılığında haklarımızı almak konusunda da kararlıydık. Kısa bir süre sonra toplu iş sözleşmesi görüşmeleri tamamlanmış, istemlerimizin büyük bir kısmını elde etmiştik. Sonuç, işçiler arasında büyük bir sevinci de birlikte getirmişti. Sendikanın kazanımları herkesin dilindeydi. Elektrik kullanımı ay boyunca -sınırsız olarak- ücretsizdi. Yıllık odun ve kömür kullanım hakkı da rekor denecek bir düzeye gelmişti. Neredeyse verilen odun ve kömürü bitirmeden yenisi geliyordu. Su zaten ücretsizdi. Maaşlara yapılan zam da neredeyse toplantılarda kararlaştırılan miktara yakındı.

Hirfanlı'ya yeni gelenler ilk anda yerleşim işlerini nasıl çözeceklerini düşünürlerken, birden bire bir sürprizle karşılaşıyorlardı. Çalışanlar, yeni gelenlere, "Buraya el çantanı al gel" diyorlardı. Buna ilk anda bir anlam veremeseler de sonradan bunun neden böyle söylendiğini anlamada zorlanmıyorlardı. Evlerin içinde, perdesinden tutun, koltuklar, yataklar, elektrikli fırınlar, her dakika elektrikle ısıtılan sıcak su kazanları vardı. Hatta bazı evlerde, İngiliz şirketinden kalan markalı tabaklar, çatallar ve bıçaklar bulunuyordu. Ayrıca evlerde telefon da vardı. Bunlar 1965'li yıllar için lüks sayılabilecek şeylerdi. Adeta bolluk içinde yaşıyorduk. Paramız vardı, ama neredeyse parayı harcayacak yer bulamıyorduk. Anadol marka binek arabası yeni çıkmıştı. Hemen sitede işçilerden iki kişi yeni araba almıştı. Bunlardan biri de sendika başkanı Hüseyin'di. Bizi hafta sonlarında topluyor. Bazen hep birlikte Ankara'ya kadar götürüyordu. Araç kullanması biraz espri konusu olsa da herhangi bir kaza yaşanmamıştı. Özellikle, Kırşehir yolundan Kesikköprü sapağına ayrıldıktan sonra yol fazla engebeliydi. Hüseyin de bu çukurların yerini ezberlemiş, buna göre arabayı adeta gözü kapalı kullanmaya başlamıştı. Bazen bu çukurlardan birinin yerini unutursa araba büyük bir sarsıntı eşliğinde çukura girip çıkıyor, ardından da Hüseyin hemen lafı kondurup "bu çukurun yerini unutmuşum" diyerek arabada bulunanları kırıp geçiriyordu.

Hirfanlı'ya kasap haftada bir gün geliyordu. Kaman'dan gelen kasap daha dükkanını açar açmaz, dükkan adeta kadınların istilasına uğruyordu. Alışverişte en önemli şeylerden biri gelen etlerin but bölümlerini alabilmekti. Bunun için zaman zaman kadınlar arasında gerginlik bile yaşanıyordu. Burada yaşanan sorun parasızlıktan et alamamak değil, tam tersi fiyatı ne olursa olsun etin but gibi değerli bölümlerini alabilmekti. Tabii bu ekonomik olarak da güçlü olduğumuz en güzel günlerimizdi.

Orman Bakanlığı'na bağlı bir ziraat mühendisi, ekibi eşliğinde çalışmalar yapıyordu. Her yıl baharın gelmesiyle birlikte, bakanlık, sulama ve ağaçlandırma çalışmalarını yürütmek için, bu kadroyu geçici işçilerle güçlendirilirken, DSİ Park ve Bahçeler Müdürlüğü de mevsimlik işçi alımı yaparak, yoğun bir çalışmanın içine giriyorlardı. Mevsimlik işçilerden birkaçının, istimlak yapılan bir çok yerde de görüldüğü gibi, çarpıcı öyküleri anlatılıyordu. Baraj yapımı öncesi buralarda da büyük istimlakler yapılmıştı. Bu istimlakler sırasında, bazı kişiler önemli sayılabilecek istimlak paraları almışlardı, Kaman'dan özel araçlar tutularak Ankara'ya gece kulüplerine gidilip gelinmiş, müdavimi oldukları Ankara'daki gece kulüplerinde istimlak paraları yenmiş, ardından da, elde toprak ta kalmadığı için, mevsimlik işçiliğe bel bağlanmıştı. Aralarında bu kişilerin de yer aldığı mevsimlik işçilerle birlikte, yoğun bir çalışma başlıyor, bütün evlerin etrafındaki çimler biçiliyor, güller ve ağaçlar budanıyor, mevsimlik çiçeklerin ekimine başlanıyordu.

Yaz sonuna kadar, doğal yapısı titizlikle korunan, gül bahçesi, site sakinlerinin ve misafirlerin gözde mekanıydı. Burada bulunan kuzu çevirme fırınları hiç boş kalmazdı. Ziraat mühendisi arkadaşa, site sakinleri "Gülüm Osman" ismini takmışlardı. İnce uzun boyu, hafif kırlaşmış saçları ile zeki kişiliği, tanıyanlar üzerinde olumlu bir etki yaratıyordu. Ayrıca olgun bir kişiliğe sahip olan arkadaş, aynı zamanda briç partilerinin vazgeçilmez oyuncularından biriydi. Onun oyun kağıtlarını tutuşunda bile farklı olan bir şeyler olduğunu hemen anlardınız. Dağıtılan kağıtları, kıvrak ve yumuşak bir hareketle masadan toplar, aynı titizlikle eline yerleştirir, güzel ve seri bir hareketle adeta bir yelpaze güzelliğinde düzgün olarak eline açardı. Yeni işe başlayan kişilerin ilk işlerinden biri de bir briç kitabı edinmeleri oluyordu. Ardından usta oyuncuların oluşturduğu masaların etrafına sandalyeler çekiliyor, sessiz bir şekilde oyunlar dikkatle izleniyordu.

Baraj gölü içinde büyük bir ada da vardı. Balıkçı motorunu kullanan, kendisinin iki katı iriliğindeki sert ve anaç mizaçlı eşi ve üç çocuğuyla, karısının aksine sakin, içkiyi çok seven Karadenizli kaptanın ve ailesinin

göz bebeği, sonradan buldukları oğullarıydı; sürekli gülmeye alıştırılmasından olmalı, ağladığı zaman bile yüzünde gülme ifadesi hiç eksik olmayan çocuğun ağladığını, gözyaşları ele veririrdi. Kaptanın diğer kız çocukları bu "sonradan olma" oğlanın etrafında dört döner dururlardı.

Her yaz Baha Süersan ve arkadaşları bir hafta sonu, kalabalık bir grup oluşturarak göl kıyısına gelirler, yazlık kulüp tesislerinde oluşturulan fasıl ekibi eşliğinde, birlikte sabahlara kadar meşk yapılırdı. Sabaha yakın, site sakinlerinin de katılımıyla balıkçı motoruna binilerek gölün ortasına doğru yol alınırken, fasıl da devam ettirilir, şafak sökerken de güneşin uyanışı, bir ayin havası içinde sessizce selamlanırken, bunu, koronun büyülü sesinin uyanışa eşlik etmesi takip ederdi.

Burada, balıkçılık çalışmalarını yürüten bir ekip de görev yapıyordu. Hirfanlı ve Kesikköprü göllerindeki, yerleşik balık türlerine ilave olarak, buraya uyum sağlayabilecek yeni verimli balık çeşitlerinin üretilerek göle salınması sağlanıyordu. Göl içinde bir balıkçı motoru da vardı. Karadenizli iki kardeş kaptanın yönetiminde kullanılıyordu. Göl içinde bulunan büyücek bir adada sürekli bir bekçi bulunuyor. Zaman zaman bu bekçinin ihtiyaçlarının sağlanması için motor bu adaya gidip geliyordu. Adaya bırakılan keklikler kısa sürede çoğalmışlardı. Adadan uzaklaşamadıkları için, adeta keklik sürüleri oluşturmuşlardı. Ankara'dan kimi tatil günlerinde gelen hatırlı asker ve sivil bürokratlar, motorla adaya götürülerek onlara keklik avı yaptırılıyor, adaya sıkışmış bu kekliklerin onlarcası bu gelen insanlar tarafından vurulup, onlar memnun edilmeye çalışılıyordu. Göl içinde bazen yumurtalarının alınması, bazen de balıklarla ilgili gerekli verilerin toplanması amacıyla, gölün değişik yerlerine ağ atılarak balıklar yakalanıyordu. Yakalanan bu balıkların bir bölümü, site sakinlerine, sofralarını süslemesi için veriliyordu. Balık avı, çalışan insanların bir çoğunun çalışma saatleri dışında, hem boş zamanlarını değerlendirmek, hem de dinlenmek amaçlı, hoşlanarak yaptıkları bir işti. Balık tutmayı seven arkadaşlarımız, itina ile hazırladıkları çeşit çeşit olta takımlarıyla balık avına çıkıyor, yakalanan balıkların çoğu, komşulara dağıtılıyordu. Sık sık kapınızın zili çaldığında bir arkadaşınızın eşi veya çocuğu elinde bazen koca bir yayın balığı parçası, bazen de, tabak içinde pişirilmiş yayın balığı köfteleriyle karşınıza çıkıveriyorlardı.

Santralde değişik kademelerde çalışan kadroları güçlendirmek ve yenilemek amacıyla Hirfanlı'ya getirilen gençlerin tamamına yakını bekar erkeklerden oluşuyordu. Bunların Hirfanlı'ya gelmesiyle birlikte, site sakinlerinin tanıdık, akraba çevrelerinde ne kadar evlenme çağına gelmiş genç kızlar varsa, bunlar da kısa bir süre içinde sitede toplanmaya baş-

lamışlardı. Ardından, bekar kız ve erkekler arasında gönül ilişkileri de hemen kurulmaya başlanmıştı. Zaman zaman sinema salonunda, kulüpte, yazlık tesislere gelip giden yollarda, yapılan voleybol, pinpon maçları sırasında, bakışmalarda adaylar belirleniyor, ardından da bu belirlenen adaylarla tanışma olanaklarına zemin yaratılmaya çalışılıyordu.

Kulüp seçimlerine işveren adayı olarak katılan mühendis arkadaş Hikmet'in kız kardeşi ile benim aramda da hemen bir yakınlaşma başlamıştı. Sinema salonunda çevreye göz gezdirirken bir anda ilgimi çektiğini fark etmiştim. Kısa bir soruşturmanın ardından, Hikmet'in kız kardeşi olduğunu da öğrenmekte gecikmemiştim. Sinema salonuna gidişlerimde artık bunu da dikkate almam gerekiyordu. Onu salonda rahatça görebileceğim bir yer seçerek oturuyor, fazlaca etrafa hissettirmeden göz göze gelmenin olanaklarını yaratmaya çalışıyordum. Onca çabalarıma, gösterdiğim bütün gayretlere rağmen bunda pek başarılı olmadığım da kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştı. Etrafını özellikle neler olup bittiğini anlamak için sürekli kolaçan eden insanlar vardı; bunları küçümsemiş olmalıydım ki, kısa bir süre sonra, bu insanların günlük haber bültenlerinin malzemesi olduğumu anlamakta gecikmemiştim. Bu konuda benden bilgi almak isteyenlere, "yok canım bunu da nereden çıkarıyorsunuz" diyerek, işlerin ters gitmesi halinde bu işin içinden kolayca, yara almadan sıyrılmaya bakıyordum. Her şeye rağmen bu işten kolay kolay da vazgeçmeyeceğim ortadaydı. Her gün biraz daha dikkatli ve karşılık gören bakışmalarla, artık birbirimize karşı olan ilgimizi ikimiz de çekinmeden ortaya koyuyorduk. Bundan sonra yapılacak olan ilk fırsatta onunla konuşmanın olanaklarını yaratmaktı.

Bir gün plaj tesislerine inerken yolda Hicriye ile karşılaşmıştık. İlk girişim hemen ondan gelmişti. Yanında bir kız arkadaşı daha vardı. Yanıma yaklaşıp benden samimi bir şekilde sigara istemiş, ardından da verdiğim sigarasını yakmam ricasında bulunmuştu. O anda heyecanımı nasıl olmuş da yenmiş, onun sigarası yerine bir yerlerimi yakmaya kalkmamıştım, bunu hiçbir zaman anlayamadım. Bu tanışmayı takip eden günlerde bizim çaresiz halimizi gören, orman mühendisi arkadaşımızın eşi hemen yardımımıza koşmakta gecikmemiş, ardından da ben sık sık onların evlerindeki telefon arızasını gidermek için santralden çağrılır olmuştum. Bu buluşmalarımız çok uzun sürmemişti; küçük yerlerde böyle gönül ilişkilerini dikkat çekmeden yürütmek zordur. İlişkiniz dikkat çekmeye başladığı zaman da, kimlerin bu ilişkiyi nasıl bir hikayeye dönüştürüp baş manşet yapacağını tahmin etmek de pek kolay değildir. Biz de bu işi fazla uzatmadan, birlikte yaşama kararına varmamızın ardın-

dan, durumu ailelerimize açmıştık. Bir tatil günü ailem, Hicriye'yi istemek için Ankara'dan Hirfanlı'ya gelmişler, sitede abisinin yanında babasıyla kalan Hicriye'yi isteyip, aradan yine çok uzun bir zaman geçmeden de kız tarafının Hirfanlı yazlık tesislerinde nişan yapma isteğine uygun olarak nişanımız Hirfanlı'da yapılmıştı. Nişan gününde daha sonradan uzun yıllar unutamayacağımız, nişandan her söz ettiğimizde o olaydan söz etmeden geçemeyeceğimiz bizi telaşlandıran bir olay da yaşamıştık. Ağabeyimin kızı Bensu, sanırım daha ilk okula gitmiyordu; salıncakta sallanırken bağlantı yerlerinden birinde, yaratabileceği zararlar düşünülmeden monte edilmiş bir vidaya kolu takılmış ve kolunda küçük sayılmayacak bir yırtılma meydana gelmişti. Neyse ki hemen revire götürülüp, on'a yakın dikiş atılmış; ardından da bir tetanoz aşısı yapılarak endişeler ortadan kaldırılmıştı.

Eşim genç kızlığa girerken küçük sayılabilecek yaşlarda, annesini böbrek rahatsızlığından dolayı birkaç ay içinde kaybetmişti. İki ablası da daha önce evlenip evden ayrıldıkları için, evde kalan tek kız olarak; evlilik bekleyen iki erkek ve bir babanın da bulunduğu büyücek bir evin bakımı ile karşı karşıya kalmıştı. Buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi ev işlerini yapmada kadınlara yardımcı olacak, onların yükünü büyük ölçüde üzerlerinden alacak, aletlerin yaygın olarak kullanılmadığı altmışlı yılların başlarında, evin bütün hizmetlerini üstlenmek her zaman zor bir iş olmuştur. Geleneksel yöntemler kullanılarak yakılan ateşlerin ısıttığı kazanlarda kaynatılan sularda çamaşır yıkamak; yıkanan çamaşırlardan özellikle gömleklerin kol ve yakalarını kolalayarak meşe kömürü ile ısınan ütülerle ütülemek; başlı başına zahmetli ve uğraş isteyen işlerdi. Hicriye annesinin ölümünün ardından kendisini bekleyen zor bir yaşamın içine savrulduğunu, evliliği süresince sık sık anlatmaktan hiç vazgeçmemişti.

Özellikle geleneksel örf ve adetlerden henüz kopulmayan yörelerde, evlilik törenlerimizin ayrılmaz bir parçası da kına geceleridir. Hicriye'nin kına gecesi de Aksaray'da eş, dost ve akrabalarının katılımıyla yapılmıştı. Benim ailem üç beş nesildir Ankara'da yaşadıklarından, evlilik törenlerimizde kına gecesine yer olmazdı; farklı bir şehirde yapılıyor olmasından da kaynaklanan zorluk da dikkate alınarak, Hicriye'nin kına gecesine gidilmemişti. Bunun Hicriye'yi çok üzdüğünü daha sonra öğrendiğimde ise yapacak bir şey kalmamıştı. Ankara Yenimahalle'de kiraladığımız bir düğün salonunda düğünümüzü yapmıştık. Bir süre babama ait Yenimahalle'de bulunan evin bir katında kalmış, ardından da daha önce hazırlanan Hirfanlı'daki evimize geri dönmüştük.

Doğum yapacak bayanlar, santralde çalışan bir arkadaşımızın ebelerin yokluğunu aratmayacak kadar bu işlerde uzmanlaşmış hanımının, zorunlu hallerde kullanılmak üzere jilet, havlu gibi gerekli malzemeleri eşliğinde, ambulansla Ankara'ya gönderiliyordu.

Eşimin de doğumu yaklaşmıştı. Hirfanlı Ankara arasındaki yol üç saate yakın sürüyordu. İlk doğum da olduğu için, eşimi doğumdan birkaç hafta önce Ankara'ya getirerek, doğum anında Ankara'da olmasını sağlamıştık. Ben de ilk oğlumuz Kubilay'ın doğduğu haberini Hirfanlı'da alır almaz hemen Ankara'ya gelmiştim. Eşim hastanede yatıyordu. Çocuk sahibi olmak ikimizi de çok mutlu etmişti. İki yıl sonra, ikinci oğlumuz Kerem de Hirfanlı'dan eşimin Ankara'ya getirilmesi sonucunda Ankara'da dünyaya gelmişti.

O yıllarda yapılan genel seçimlerde, arkadaşlarla Hirfanlı'da bir faaliyet yürütüp TİP'sini sitedeki sandıktan ilk kez, ikinci parti olarak çıkartmayı başarmıştık. Bu bir çok kişi tarafından hayretle karşılanmıştı. Tabii bütün bu faaliyetlerden hoşlanmayanlar da yok değildi. Yeni gelenler içinde o yöreden seçilerek işe alınan arkadaşlarımız da vardı. Sitede hep birlikte yaşamaya çok özen göstermemize rağmen, gidişattan hoşnut olmayanlar tarafından yeni bir oyun tezgahlanmak isteniyordu. Bu kez saldırı bölgecilik kisvesi altında yapılmaya başlanmıştı. Onlara göre, bizim yerimize o yörenin insanları Hirfanlı'da çalışmalıydı. Sinsice bunun propagandası yapılıyordu. Durum iyice gerginleşmiş, ardından da bütün çalışanlar Kırşehir Emniyet Müdürlüğü'ne çağrılarak parmak izleri alınmaya başlanmıştı. Gelişmeler bununla da sınırlı kalmamıştı. Güvenlikle görevli şefin yerine yeni bir sorumlu getirilmiş, eski görevli onun yardımcısı yapılmıştı.

Bir gece sendika başkanının evine ateş edildi. Bu olay, buradaki yaşantımızın son günlerinin geldiğinin habercisiydi. Birçok arkadaşımız çok rahatsız olmuştu. Tabii en büyük rahatsızlık, evlere yönelik yapılacak saldırı korkusuydu. Bütün çoluk çocuğumuz ortadaydı. Ayrıca, başkanın eşi de kalp hastasıydı. Bu olayın ardından sendika başkanı Hüseyin, Hirfanlı'dan ayrılmanın yolunu aramaya başlamıştı. Ankara'ya nakil yaptırmak çok zor, adeta imkansızdı. Durum böyle olmasına rağmen, sendika başkanının Ankara'ya tayini hemen yapılmıştı. Bu demekti ki, Hüseyin orada istenmiyordu. Bir süre sonra da başkan Ankara'ya gitmek üzere aramızdan ayrıldı.

Bu ilk silah atılma olayının arkası da gelmeye başlamıştı. Bu kez, işverenin idari işler müdürünün evine, gece ateş açılmıştı. Birileri Hirfanlı'yı, cadı kazanına çevirmek istiyordu. Hemen sendika olarak bu olayı da

sert bir şekilde kınamış, "gecenin karanlığından yararlanıp, karanlık emellerini gerçekleştirmek isteyenlerin" karşısında olduğumuzu bunlara hep birlikte fırsat vermeyeceğimizi dile getirmede gecikmemiştik. Buna rağmen köydekilerin de silahlandığı haberleri gelmeye başlamıştı. Bölgecilik propagandası köye de taşınmıştı. Her yandan kuşatılmaya başlanmıştık.

Sendika başkanının gitmesinin ardından sendika başkanlığı görevine getirilmiştim. Sendika içinde büyük bir dayanışma hakimdi. Fakat bu yeterli olmuyordu. O yıl yapılan seçimlerde Adalet Partisi iktidara gelmiş, ardından da enerji iş kolunda, iş kolu düzeyindeki rakip sendika Tes-İş, iş kolu yetkisini almıştı. İktidardaki Adalet Partisi, kendisine dikensiz gül bahçesi hazırlamak için, kendine yakın kurumları, var gücüyle desteklemeye başlamıştı. Bu demekti ki, enerji iş kolunda özellikle iş yeri yetkisini alamayan sendika üyesi işçiler, sonunda karşı sendikaya geçmek zorunda kalacaklardı. Karşı sendikaya geçmeyen sendika üyeleri, yapılan iş kolu sözleşmesinden yararlanamayacaklardı. Bunu dikkate alan karşı sendika, fırsatı kaçırmamış, süratle işyerinde, örgütlenmeye başlamıştı. Zaten, bu örgütlenmenin içinde, işletmeden bazı kişiler de vardı. Sitede durum çok gergindi. İşin içine toplusözleşmeden yararlanma -para durumu- da girince bazı sendika üyeleri gizlice karşı sendikanın üyesi de olmuşlardı. Bir süre sonra, işyeri yetkisi için başvuruyu yaptığımızda karşı sendikanın tahminimizden de öte bir örgütlenme içine girdiğini gördük. Mahkemeden yetki tespiti de istemişlerdi. Yapılan tespitte, birkaç üye farkla, işyeri yetkisi karşı sendikaya geçmişti. Öğrendik ki bir kısım işçiler, bizden gizlemelerine rağmen, çift taraflı üye olmuşlardı. Her şeye rağmen, parasal kayıpları da göze alarak, özellikle bekçiler, karşı sendikaya geçmeyi reddediyorlardı. Bekçilerle birkaç kez toplantı yaptık, yapılabilecek her şeyi yaptıklarını, onları koruyabilecek, ne iş yeri ne de iş kolu sözleşmesine sahip olamadığımızı, bizim sendikada kalmaları halinde, şimşekleri de üzerlerine çekeceklerinden, zor durumda kalmalarının kaçınılmaz olacağını, bu mücadelenin burada bitmediğini, devam edeceğimizi, ekonomik kayıplarla karşılaşmamak için karşı sendikaya geçmelerinin doğru olacağını bildirdik. Yarım saat uzaklıktaki Kesikköprü Santrali işçileri de bizim gibi Ges-İş Sendikası üyesiydiler. Onlar Ankara ili sınırları içinde oldukları için, ayrı bir şube kurmuşlardı. Her şeye rağmen Kesikköprü'de arkadaşlar işyeri yetkisini almayı başarmışlardı. Biz, yönetim kurulu olarak, karşı sendikaya, ne pahasına olursa olsun, bedeli büyük de olsa geçmemekte kararlıydık. Ayrıca her birimiz işletmenin en kalifiye elemanlarıydık, bu da bizi güçlü kılıyordu. Tabii yaşamın gerçekleri de bir taraftan dayatmaya başlamıştı. Bir arkada-

şımız Almanya'ya gitmek üzere ayrılmıştı. Ges-İş Sendikası'nın işkolu yetkisini kaybetmeden önce yaklaşık 35000 üyesi olduğu söyleniyordu. Başkanlığını bir önceki yerel yönetim seçimlerinde Ankara Belediye Başkanlığı için adaylığını koyan, ancak, az bir farkla kaybeden Osman Soğukpınar yapıyordu.

Hirfanlı ve Kesikköprü Santralleri birbirlerine yakındı. Yarım saatte bir diğer santrale ulaşırdınız. Kesikköprü Santralı'nı İtalyanlar yapıyorlardı. 1966 yılında, inşaatın sonlanmasına yakın beş altı kişilik bir bakım ekibi oluşturulmuş, bu ekip yeni yapılan santrali tanıma amaçlı buraya da gidip gelmeye başlamıştı. İnşaatta çalışan İtalyan işçiler, öğle yemeklerinden bir kadeh şarap içmeden kalkmıyorlardı. Ara sıra bize de ikram ettikleri bir kadeh şarabı geri çevirmiyorduk. Aynı yemekhane içinde farklı masalarda yemek yesek de tercümanları yanlarından hiç eksik olmadığı için, bazen onlarla da birbirimizi tanıma amaçlı sohbetlerimiz oluyordu. Torna atölyesinde çalışan bir arkadaşımız bütün ısrarlara rağmen ikram edilen şarabı içmemekte inat edince, İtalyanlardan biri dayanamamış ona "sen de santral türbini gibi suyla çalışıyorsun" demişti. Bu da gülüşmelerle karşılanmıştı. İnşaat çalışmaları bitmiş İtalyanlar bir tekniker bırakarak İtalya'ya dönmüşlerdi. İkinci ünitenin tamamlanmasıyla o da geciktirilmeden devreye alınmıştı. Elektrik ihtiyacı da had safhada olduğu için, santral durmaksızın çalışmasını sürdürüyordu. Yarı otomatik olarak çalışan santralde, bir bağlantı yanlışlığı sonucunda, on bin altı yüz voltluk bölümde bulunan, yük altında açılmaması gereken bir şalter açılmış ve link hücresinde bir patlama meydana gelmişti. Geçen akım çok yüksek olduğu için, çıkan ark, saç hücreyi delmekle kalmamış, buradan duvara bir sıçrama yaparak mermeri bile eritmişti. İtalyan görevli arızayı kontrol ederek, tamiratın yapılması için, şalterin yenisinin İtalya'dan getirilmesi gerektiğine karar vermişti. Oysa, o yıllarda ülkemizde, ciddi boyutlarda elektrik açığı vardı. Santralin arızalı ünitesinin, en kısa zamanda devreye alınması hayati önem taşıyordu. Hirfanlı'dan gecikmeden ekip istenmişti. Olmaz denilen şeyler üzerinde pratik çözümler bulmakta usta olan arkadaşlarımızın başarısı, burada hemen kendini göstermiş, yanıp kaynayan bıçaklar sökülerek, bazı bölümlerde alt üst edilerek, bazı bölümlerde acele torna tezgahlarında parçalar üretilerek, bazı tahrip olmuş bölümler kaynakla doldurularak dört beş saatlik yoğun bir çalışmanın ardından, santralin çalışmayan ünitesi devreye alınmıştı. Bir haftaya yakın bir süre sonra da şalterin yenisi geldiği için, eskisi sökülerek yerine takılmış ve bu sayede çalışma aksamadan devam etmişti.

Her iki santralin bakım çalışmaları sırasında, jeneratör temizliği yapılırken karbon tetro klorür kullanılıyordu. Bir oda büyüklüğündeki türbin içinde kullanılan temizleyici ile sitede kullanılan suyu klorlama sırasında, zaman zaman işçiler arasında zehirlenmeler yaşanıyordu. Zehirlenme vakalarına doktor tarafından müdahale ediliyor, bu çalışmalar sırasında da çalışan arkadaşlara zehirlenmenin zararlarını azaltmak için, işveren tarafından yoğurt veriliyordu. Ancak ne çalışan arkadaşlardan, ne şube sendika temsilcileri olarak bizlerden, ne de sendika genel merkezinden, jeneratör iç temizliğinin, çalışanlara zarar vermeyecek bir hale getirilmesi için bir çalışma düşünülmemişti. Sadece, evlerde kullanılan suyun klorlanması, yapılan bir çalışmayla yarı otomatik bir hale getirilmiş, bu sayede buradaki zehirlenmelerin önüne geçilmişti.

Bir tatil günü site girişindeki bekçilerden bir telefon gelmişti. Kapıda bir misafirim olduğunu söylüyorlardı. Bekçilere, misafiri, kulüp önüne ilk arabayla göndermelerini tembihlemiş, ardından da hemen kulübün önüne çıkmıştım. Gelen kişinin Kaman çevresinde köy çalışması yapan gençlerden biri olduğunu öğrendim. Adı Enver Yapıcı'ydı. Benim hakkımda bilgiyi Kaman'da sorgu hakimliği yapan Ayhan Sabuncu'dan edinmişti. Gelen arkadaşla birlikte, uzun uzadıya Türkiye'de yaşanan olayları konuşma olanağı bulmuştuk. Kaman İlçesi o günlerde gençler arasında çok tanınan bir yerdi. Amerikalı dört erin Balgat Tuslog Tesisleri'nden kaçırılmasının ardından, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan ODTÜ'de bir süre gizlenmiş, ardından da, orada fazla kalamayacaklarını anlayıp, 1971 yılı kışında, ODTÜ kampüsünden ayrıldıktan sonra, Sivas'a motorla giderken, Kaman'ın köylerinden birine uğrayıp, orada köylüler tarafından misafir edilmişlerdi. Gidiş istikameti ile, anlatılan olayın geçtiği yer arasında bir bağlantının kurulmasının güçlüğüne karşın, olay yörede böyle anlatılıyordu. Daha sonra, Deniz Gezmiş, Sivas Şarkışla'da yakalanmıştı.

Yaşadığımız atmışlı ve yetmişli yıllar, muhtıralar, darbeler ve idamlar yılı olmuştu. 1950 seçimleriyle ülkeyi doğrudan yönetme yeteneğini yitiren sivil-asker bürokrasi, Demokrat Parti'nin ülke yönetimindeki kimi hatalarını -Vatan Cephesi, Meclis Tahkikat Komisyonu- da fırsat bilerek ve gençlik içindeki güçlü Kemalist eğilimi yöneterek, Demokrat Parti iktidarını kısa sürede, ülkeyi yönetemez duruma getirmiş; asker içinde de zaten var olan örgütlenmeleri ile de, 1960 askeri darbesini yaparak, parlamentoyu feshetmişlerdi. "Öğrencilerin öldürülerek, fabrikalarda sabun haline getirildiği" gibi abartılı yalanları da yaymışlar. Ardından da "bebek, köpek davaları" da dahil, gayri ciddi davalarla, DP yöneticilerini,

uzun yıllar Yassı Ada'da yatırıp, burada çekilen filmlerini sinemalarda oynatarak, halkın gözünden düşürmeye çalışmışlardı.

1960 askeri darbesini takip eden yıllarda, Demokrat Parti yöneticilerinden Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edildiler. Bunu, asker içindeki bazı örgütlenmelerden birinin başını çeken, Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın 1962 ve 1963'de başarısız darbe girişiminin ardından, 1964 yılındaki idamları izlemişti.

Che Guevara'nin, Kongo ve Bolivya'da başarılı olmayan denemelerinin ardından, 1967'de Bolivya'da öldürülmesi, ABD ve ardından Paris Sorbonne'de öğrenci ve işçi hareketleri ile başlayan 1968 olayları, tüm dünyada yankı bulurken, ülkemizi de etkilemekte gecikmemişti. Gençler arasında kır gerillası, şehir gerillası ve R. Debray'ın fococuluk hareketleri, kurtuluşa giden yol olarak görülmeye başlanmıştı. Bu gidişe uygun olarak kapağı kurşun delikli kitaplar yayımlanmıştı. T.İ.P bütün çabalarına rağmen, öğrenci hareketini kucaklamada yetersiz kalmıştı. Ülkenin, parlamento tarafından yönetilemediği ve kargaşa ortamından çıkış gerekçeleriyle, 12 Mart 1971 muhtırasının verilmesi ve Nihat Erim hükümetinin kurulmasını takip eden bir süreç yaşanmıştı. Ne yazık ki ardından da, acısı uzun yıllar unutulmadığı gibi, giderek daha da büyümeye başlayacak, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamları gelecekti.

Yani zor günlerin kapıda olduğu belliydi. Bütün direnişimize rağmen yönetim kurulunda görevli arkadaşlarımız bir bir Hirfanlı'dan ayrılmaya başlamışlardı. Sendika yönetim kurulundan iki arkadaş daha Ankara'ya tayin istemişler ve tayinleri hemen kabul edilmişti.

Hirfanlı'dan göç zamanı gelmiş çatmış, ayrılmaktan başka çare kalmamıştı. Hirfanlı'ya gelmeden önce, Ankara'da bir yapı kooperatifine girmiştim. İşyerimin Kırşehir sınırları içinde olması nedeniyle bir türlü banka kredisi çıkaramamıştım. İşçiler çalıştıkları il sınırları içinde, bir kooperatife üyeyseler, bu kredilerden yararlanmakta bir sorunla karşılaşmıyorlardı. Oysa ben bu haktan yararlanamıyordum. Ankara'ya tayinimi yaptırmam bu tıkanıklığı da aşacaktı. Tayinim için başvuru dilekçemi verdim. Bir iki ay içinde dilekçeme hemen cevap gelmiş, tayinim kabul edilmişti. 1971 yılında bir kamyon ile taşınan eşyalarımızın eşliğinde eşim ve çocuklarımla Hirfanlı'dan ayrılırken, şehir girişindeki asker kontrol noktalarından geçerek, bizi bekleyen bilinmezlerle dolu yeni bir yaşam için Ankara'ya ulaşmıştık…

ANKARA

Hirfanlı'dan eşyalarımızı taşıyan kamyonun eşliğinde hareket etmemizin ardından, 1971 yılının Eylül ayının 18. günü öğlen üzeri Ankara'ya ulaşıp, sonra da bir süre önce boşalan, Yenimahalle'deki babama ait evin ikinci katına yerleştik. Bu da, daha önce üyesi olduğum ve yapımına başlanmış olan işçi yapı kooperatifi evlerinin bitimine kadar oturduğumuz eve ayrıca kira ödemeyeceğimiz anlamına geliyordu. Babam, bir işçi emeklisi olmasına ve kıt kanaat geçimini sağlamasına rağmen, çocuklarından, ev kirası almama konusunda ısrarcı davranıyor, ayrıca, çocukları arasında bu konuda ayırım da yapmıyordu.

Evliliğimizin ilk yıllarında eşim, iki oğlumuzun bakımını üstlendiği için çalışamıyordu. Hirfanlı'daki ekonomik rahatlığı Ankara'da bulamayacağımız da ortadaydı; eve kira ödememek, ekonomimize bir katkı sağlayarak bizi rahatlatacak, başka bir deyişle, önemli bir gider kaleminin ortadan kalkmasıyla, gelir gelmez parasal sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmayacaktık. Yine de bu ekonomik olarak ileride dar bir boğaza girmeyeceğimiz anlamına gelmiyordu. Çünkü tek maaşla, evin geçiminin yanı sıra, kooperatife aidat ve ara ödemelerini de düzenli olarak aksatmadan yapmak zorundaydık.

Hirfanlı Santrali'nin yapıldığı yıllarda, santrallerin inşa ve işletme faaliyetleri DSİ tarafından yürütülmekteydi. Altmışlı yıların ortalarından sonra, Santrallerin işletmesi Etibank'a devredilirken, yapım işleri, DSİ'da bırakılmış, takip eden yıllarda da Türkiye Elektrik Kurumu kurularak, santralların işletme görevi bu kuruma verilmişti. TEK kuruluş yıllarının başında, Necatibey Caddesi'nde iki bina tutarak, çalışmalarını buradan yönetmeye başlamıştı. Bu binalardan Necatibey Caddesi'nin, İzmir Caddesi ile kesiştiği köşede bulunan yerde faaliyetini sürdüren müşteriler şubesinde göreve başlamıştım. Şubede çalışan arkadaşlar içinde yarıya yakını benim gibi santrallerde görev almışlar, ardından da değişik nedenlerle Ankara'ya tayinlerini yaptırıp, bu şubede çalışmaya başlamışlardı.

Ankara'da göreve başlamamla birlikte, Hirfanlı'da yaptığımız sendikal çalışmalarla ilgili bilgiler, burada, kısa bir süre içinde duyulmuştu. TEK'in kardeş bir kuruluşu olarak kabul edilen Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nde sendikal çalışmalara katılan arkadaşlardan Alpaslan Bayramgil, kısa bir süre sonra hem benimle tanışmak, hem de bir hoş geldin de-

mek için şubeye gelmişti. Alpaslan'la bu tanışmamızın ardından arkadaşlığımız, dostluğumuz, yoldaşlığımız onu kaybedene kadar uzun yıllar devam edip gidecekti.

Türkiye'de elektrik kullanan bütün köylerin yanı sıra belediyeler ve TEK hatlarından doğrudan elektrik alan sanayi kuruluşları, TEK'in müşterisi olmuşlar, faturaları da her ay Müşteriler Şubesi'nde, düzenlenmeye başlanmıştı. Ankara'ya gelir gelmez, bana İç Anadolu Bölgesi'nin faturalarını yapma görevi verilmişti. O günlerde faturalar "Facit" hesap makineleriyle elle yapılmaktaydı. Kısa bir süre sonra, şube personeli faturaların bilgisayarla yapılması amaçlı olarak kursa gönderilmiş, ardından da bir süre sonra, önce sabit bilgiler delikli kartlara girilmiş, ardından da her ay değişken bilgiler girilerek faturaların daha kısa sürede ve daha az yanlışlı olarak yapımı sağlanmıştı.

Ankara'da çalışmaya başlayalı çok uzun bir zaman olmamıştı ki, bir gün müşteriler şubesi başkan yardımcısı, Sarıyer Barajı'ndan tayin olan bir arkadaşla beni, odasına çağırtmıştı. Kendisi emekli bir subaydı. Bizler Ankara'ya gelmeden kısa bir süre önce bu şubeye tayini yapılarak başkan yardımcılığı görevine getirilmişti. Anlattığına göre MİT'ten bir görevli gelerek kendisinden Kesikköprü Santrali'nden yine Müşteriler Şubesi'ne atanan, tayin öncesi Kesikköprü Santrali'nde Ges-İş Sendikası Şube Başkanlığı yapmış, başkanlık çalışmaları sırasında sendika tarafından yurt dışına gönderilmiş Ömürcan Tuna arkadaş ile ilgili olarak onu tanıyanlardan bilgi almasını istemişti. Bu arkadaş, yurt dışından döndükten sonra o yıllarda Almanya'da bulunan Hakkı Keskin'in çıkardığı bir kitabı getirip bizlere okutmak istemiş miydi? Bu sorunun cevabı öğrenilmek isteniyordu. Soruyla ilgili bilgi istenirken, bunun Müşteriler Şubesi Başkanı tarafından duyulmaması da rica ile karışık sıkıca tembih ediliyordu. Kesikköprü eski sendika başkanı Ömürcan, benim çok yakın bir arkadaşımdı. Benim bile böyle bir kitaptan haberim olmadığına göre, böyle bir kitabın varlığından bile söz edilemezdi. Demek ki MİT, böyle anlamsız işleri faaliyet alanı içinde görüyordu. Tabii şubeye bir MİT görevlisinin gelerek kendisiyle konuşmuş olması da ayrıca tartışılırdı… Sarıyer Barajı'ndan gelen arkadaş, telaşla, kendisine böyle bir kitap okuma teklifinin yapılmadığını, anlatmaya çalışmıştı. Ben de bahsi geçen kitaptan herhangi bir bilgim olmadığını söylemiş, toplantı sonrası, öğle yemeği için yemekhaneye giderken de, hakkında sorular sorulan arkadaşa, toplantı ile ilgili bilgi verirken "İzleniyorsun daha dikkatli ol!" diyerek uyarmıştım…

Müşteriler Şubesi'ndeki çalışmalarım devam ederken, -sanırım aradan

bir yıl kadar bir zaman geçmişti- Kaman'da sorgu hakimliği yapan Ayhan Sabuncu bir gün iş yerime gelmişti. Oturup bir süre sohbet ettikten sonra mesai bitimi yakın olduğu için işyerinden birlikte çıkıp sohbetimizi devam ettirmek için oturacak bir yer bulmuştuk. Konuşma arasında, Kızılay'da inşaatı tamamlanmakta olan, tam Kızılay'ın merkezinde, bir kapısı Gima karşısına düşen, bir diğer kapısı Kızılay Genel Merkezi karşısına açılan, üçüncü kapısı Sakarya Caddesi'ne bakan, üç kat giriş katı altında ve üç beş kat da giriş katı üstünde bulunan, ayrıca, yürüyen merdivenli olarak faaliyete geçecek Soysal Çarşısı'nda, açılacak dükkanların geleceğinin parlak olacağından söz etmişti. Ankara'da o güne kadar açılmış bu büyüklükte bir çarşı yoktu ve yürüyen merdivenli olması da ayrıca çarşının iş yapma şansını arttırıyordu. Ayhan "kayın biraderim askeri hakim albay, Genel Kurmay'da görev yapıyor ve onunla birlikte çalışan başka bir hakim albay da çarşı hissedarlarından birinin yakını" dedikten sonra "burada bir dükkan açabilsek çok iyi olacak, bu dükkanın iş yapacağını tahmin ediyorum" diyerek sözlerini devam ettirmişti. Ben de "söylediklerine katılıyorum, burada bir kitapçı dükkanı mutlaka iş yapar, biz de bir kitapçı dükkanının işletmesini yürütebiliriz" diyerek ona katıldığımı anlatmaya çalışmıştım. Sonra da Ayhan'la, dükkanların hangi koşullarla kiraya verileceğini öğrenmesinin ardından, sonucu değerlendirmek üzere tekrar bir araya gelmeyi kararlaştırmıştık. Aradan bir hafta geçmemişti ki Ayhan tekrar gelip "koşullar çok ağır" dedikten sonra, "beş yıllık mukavele yapılarak dükkanlar kiraya veriliyormuş" diyerek duyumlarını anlatmaya devam etmiş "ayrıca kiralar da oldukça yüksek", "buradan dükkan kiralamak isteyenlerin ticari geçmişlerini de araştırıp, aralarından titiz bir seçim yapacaklarını da duydum" diyerek güzel haberler vermemişti. Aranan koşulların her biriyle yakından uzaktan en ufak bir ilgimiz dahi yoktu. Ama her şeye rağmen bundan vaz geçmeyerek ve dükkanların bulundukları katlara ve konumlarına göre kiralarının farklı olacağını da göz önüne alarak, tek tek dükkanların kiralarını öğrenmeye, kesin kararımızı ondan sonra vermeye karar vermiştik. Kirası en ucuz olan dükkanlar doğal olarak en alt katta bulunanlardı. Biz de incelememize alt kat dükkanlarından başlamıştık. En alt kat dükkanlarının altında garaj bulunuyordu ve garaj girişinin üstüne isabet eden dükkanın zemini eğimliydi. Dükkanın ön ve arka cephesi arasında da en az bir metrelik bir kot farkı vardı. Bu özellik de garaj girişi üstüne isabet eden dükkanın kirasını, diğer dükkanlardan farklı kılarak düşürüyordu. Gidip dükkanı gördükten sonra, Ayhan, buranın zemininin anfi gibi değerlendirilerek, giriş ile dükkanın arka kısmı arasındaki kot farkının arada dağıtılabileceğini, elde edilecek yeni zemin görünümünün de

ayrıca dükkana değişik bir hava vereceğinden dolayı, bizim için ideal olduğu fikrindeydi. Dükkanla ilgili geliştirdiğimiz yeni düşünceler giderek bizi daha fazla heyecanlandırmaya başlamıştı. Yeni düşüncelerle dükkanı hayalimizde canlandırmaya başladığımızdan olmalı ki bir an önce burayı tutma fikri, ikimizde de kalıcı bir hal almaya başlamış ve ardından da zemini eğik olan bu dükkanı tutmaya karar vererek, kayınbiraderinin arkadaşının da yardımıyla dükkan için beş yıllık kira kontratını imzalamayı başarmıştık. Tabii bu dükkana o haliyle fazla talipli de çıkmamıştı. Kira sözleşmesi, ikimiz de çalıştığımız için eşlerimizin üzerine yapılmıştı. Dükkanın sadece üç duvarı bitirilmiş, önü yapılmadan açık olarak bırakılmış olduğundan, burayı kullanılabilir hale getirmek için, acilen bir miktar paraya ihtiyacımız vardı. İkimiz de hem Kızılay'ın merkezinde bir kitapçı dükkanı açmaya soyunmuştuk, hem de her ikimizin ekonomik durumu böyle bir işi yapmak için gerekli sermayeyi temin edebilmekten bile çok uzaktı. Her şeye rağmen bu aşamadan sonra mutlaka bir miktar para bulmalıydık. Eşim, en küçük erkek kardeşinden yardım isteyerek, dükkan açılışı için gerekli sermayeyi bulmayı başarmıştı. Aldığımız bu borçla önce dükkanın önünün kapatılması gerekiyordu. Hem fazla masraf yapamayacağımızdan, hem de dükkanın içinden daha fazla yer kazanabilmek amacıyla, bir vitrin yaptırmadan, sadece bir giriş kapısı ve kalan kısmına da büyücek bir vitrin camı koydurarak dükkanın önünü kapatmayı başarmıştık. Yer de tahtalar kullanılarak, daha önce dizaynı düşünüldüğü gibi yapılmıştı. İşçiliğinin çok kötü olduğunu söyleyemesek de, diğer dükkanlarla karşılaştırınca neredeyse tek vitrinsiz, sade, mütevazı dükkan bizimki olmuştu. Adını da "HAT" kitabevi koymuştuk. Bu üç harf eşlerimizle birlikte dördümüzün baş harflerinin bir araya gelmesinden oluşuyordu. Dükkanın iç düzenlemesi ile ilgili fikir oluşturmak için daha çok Ayhan ilgileniyor, bu amaçla farklı araştırmalar yapıyordu. Bakanlıklarda açılan bir kitapçı dükkanının raf modeli diğer kitapçı dükkanlarının iç yapılarından çok farklı görünüyordu. Bu kitapçının güzel, rahat bir raf düzeni vardı ve burada kitaplar ön yüzlerinden sergilenebiliyordu. Kitapların bu sergileniş biçimini biz de uygulamaya karar vermiştik. Kitapların ön yüzden sergilenmesinin kitap satışlarını arttıracağı kanısındaydık.

Teknik bir eleman olduğum için ben de rafları yaptırmayı üstlenmiş, ardından da hemen saç levhaları işleyebilecek bir atölye bularak, rafların yapımını burada tamamlatmıştım. Dükkanın arkasına Aşık Veysel'den bir dize dörtlük ile birlikte, kapı girişinin yanındaki duvara, kağıt hamurunu malzeme olarak kullanarak, büyücek bir kabartma yapım işini de Ayhan'ın bir öğretmen arkadaşı üstlenmişti. Kitapların büyük bir bölü-

mü de parası satıştan sonra ödenmek üzere alınmıştı. Artık sıra çarşının açılışını beklemeye kalmıştı. Çarşının sahibinin oğlu, bir üniversitede öğretim görevlisiydi. Çarşı güvenliği için iki tane Alman kurt köpeği getirtmiş, ardından da bunların eğitimini yaptırmıştı. Giriş katı üstünde bulunan dükkanların tamamı kuyumcu dükkanı olarak planlandığı için de kuyumculara kiraya verilmişti. Çarşı esnafı tarafından, güvenliğin bu kurt köpekleri tarafından nasıl da profesyonelce sağlanacağı, biraz abartılarak da olsa, konuşulan konularından biri olmuştu.

1973 yılı içinde, açılışla birlikte bir aksaklık olmadan dükkan da faaliyete geçmişti. Eşim iki oğlumuzu Yenimahalle'de bulunan bir okul öncesi kreşe vermişti. Çocukların kreşe götürüp getirilmesinin yanı sıra, yaklaşık yirmi günde bir, listesini kreş yöneticilerinin verdiği, yemekler evde pişiriliyor, tencerelerde, taksiye konarak kreşe götürülüyordu. Bu iş çoğu kez eşime düşüyor, çocukları kreşe bırakmanın ardından apar topar dükkana koşuyor, akşama kadar dükkanda duruyor, ardından da çocukları alarak evin günlük işlerini yapmanın telaşıyla soluğu evde alıyordu. İleride bununla da yetinmeyecek, bu faaliyetlerine bir de İKD çalışmalarını sığdırmaya çalışacaktı. Ben de günde bazen bir iki kez, bir yandan müşteriler şubesinde çalışmamı sürdürürken, arada kaçamaklar yaparak, iş yerimle dükkan arasında bulunan kitap dağıtıcılığı ile uğraşan Aydın Sami'nin sahipliğini yaptığı dağıtımdan, dükkanın eksik kitaplarını yüklenerek dükkana götürüyor, ardından da gerisin geriye koşuşturarak iş yerime dönüyordum. İş çıkışının ardından da tekrar soluğu dükkanda alıyordum. Bütün bu koşuşturmaca yetmezmiş gibi, birgün çocuklar evin bahçesinde oynarken, küçük oğlum Kerem, yaklaşık bir metrelik bahçe duvarından düşmüş, ayağını kırmıştı. Olay ben gelmeden daha birkaç dakika önce meydana gelmişti. Hemen kırılan bacağı sabitledikten sonra bir taksiye atıp SSK Dışkapı Hastanesi'ne götürmüştük. Kırılan bacağa ağırlıklar bağlanarak günlerce askıda kalmıştı. Tam kaynadı diye beklerken alçı çıkarıldığında kemiğin yanlış kaynadığı ortaya çıkmıştı. Bir bacak diğerinden bir santimden fazla farklıydı. Tabii kaynayan yer yeniden kırılmış ve yeni bir alçının ardından sonuç beklenmeye başlanmıştı. Ne kadar yardımcı olmaya çalışsak da, bütün yük yine Hicriye'nin omuzlarına binmişti. Oğlum hastaneden çıkmıştı ama eşim de bunun getirdiği yorgunluğu günlerce üzerinden atamamıştı.

Dükkanda kitap satışları her geçen gün artış gösterirken, dükkana gelip gidenlerin sayısı da giderek artmaya devam ediyordu. Cumartesi günleri dükkan içinde adım atacak yer kalmıyor, işlerin aksamadan yürütülebilmesi için de en az dört kişiye ihtiyaç duyuluyordu. Kasada paket yap-

mak için iki kişiye ihtiyaç vardı. Ayrıca dükkan içindeki müşterileri de kontrol etmek gerekiyordu. Genel bir anlayışa göre kitapçılardan para ödemeden kitabı alıp götürmek normal bir davranış olarak algılanıyordu. İşe ilk başladığımızda, bu sorunla nasıl baş edebileceğimiz konusunda şüphelerimiz vardı ve bu konu bizi ciddi bir biçimde korkutmaya başlamıştı. Bütün çabalarımız boşa mı gidecekti! Dükkanın kazancının bu şekilde çar çur edilmesine seyirci mi kalacaktık! Aradan bir iki ay geçmeden, bu sorunla baş edebileceğimizi görerek rahatlamış, para ödemeden kitap götürme niyetinde olanları, hemen diğer müşterilerden ayırt edebilir hale gelmiştik. Bu kişiler, raflarda kitaplara bakarken bir yandan da dükkan çalışanlarını kontrol etmek zorunda olduklarından, şüpheli davranışlar sergileyerek kendilerini hemen ele veriyorlardı. Dikkatli bir izlemeyle kitaba para ödemeden dükkandan ayrılanları hemen fark ederken, bunların üzerlerini arama olanağımız olmadığından, bazen biz de peşlerine takılarak pasaj çıkışına kadar bu kişileri takip ediyor, çıkışta kendilerini güvende hissedip sakladıkları kitapları çıkarınca da onları fazla incitmeden hemen kitaplarımızı geri alabiliyorduk. Bir de bu işi metazori yapmak isteyenler vardı ki onlarla baş etmek gerçekten zordu. Adeta kamulaştırma yapıyorlardı. Bir gün sekiz on kişilik bir grup dükkana ellerinde çantalarıyla gelmiş, ellerindeki listeden de yararlanarak bazı kitaplardan ikişer üçer adet olmak üzere getirdikleri büyük çantalara doldurarak çıkmaya çalışmışlardı. İşi o kadar ileri götürmüşlerdi ki tam bu sırada dükkanda bulunan Kubilay Saygın Öztürk ve eşim bunlara müdahale ederek parasını ödemeden bu kitapları dışarı çıkaramayacaklarını bildirmelerine rağmen, para ödemeyerek, aldıkları kitapları dükkandan götürmek istemişlerdi. Kitapları götürmekte kararlı olan bu gruptan birkaç kişi, duruma müdahale etmeye kalkan eşimi saçından sürüklemişler, buna seyirci kalmak istemeyen Saygın'la itiş kakış sırasında da tezgahın camı kırılmıştı. İşte zaman zaman vahim olan bu ve benzeri olayları da yaşamak zorunda kalıyorduk. Ardından da bu olayı duyan arkadaşlar dükkana adeta akın etmişler, bunu yapanların da kim olduklarını gecikmeden öğrenmişlerdi. Bu olaya en çok hırslananlardan biri de Alpaslan olmuştu.

Dağıtımcı Aydın Sami, geçmişte, uzunca bir süre pasaj koridorlarında elden düşme kitaplarla birlikte yeni kitaplar da pazarlayan dürüst kendi halinde bir insandı. Dürüstlüğü yayıncıların dikkatini çekmiş olmalı ki giderek Ankara'da dağıtıma sokmak istedikleri kitaplarını ona göndermeye başlamışlar, o da bu gelişmenin ardından kitap evlerine toptan kitap vermeye, başka bir deyişle kitap dağıtımcılığına Amerikan Pasajı'nın alt katında küçük, mütevazı bir dükkan kiralayarak başlamıştı. Başlan-

gıçta, iş hacminin darlığından dolayı, yanında bir yardımcı da çalıştıramadığı için, kitapçılar kendi siparişlerini dağıtımdan alıp dükkanlarına götürmek zorunda kalıyorlardı. O yıllarda, Ankara'da kitapçılıkla uğraşanlar, Zafer Pasajı içinde toplanmışlar, bunların bir kısmı kullanılmış kitap alım satımıyla uğraşan, küçük işletmeler olarak faaliyetlerini sürdürme yolunu seçmişlerdi. Zafer Pasajı dışında, Büyük Sinema girişinin bir kat üstünde, Erdal Öz'e ait Sergi Kitabevi uzun yıllar açık kalan kitapçılardan biri olmayı başardı. Bu dükkan Erdal Öz tarafından işletilirken, daha sonra el değiştirmiş, yöneticiliğini de Metin Çulhaoğlu yapmaya başlamıştı. Mithatpaşa Caddesi üzerinde işletmesini Serpil hanımın üstlendiği Evrensel Kitabevi de uzun yıllar varlığını sürdürmeyi başarmıştı.

Dükkan çalışmaları sürüp giderken, bir gün iş çıkışı kapıda Enver'le karşılaşmıştım. Çıkışta beni bekliyordu. Görüşmemizde, dükkan çalışmalarından ona da söz etmiştim. Ara sıra iş çıkışında Enver'i kapıda bekler buluyordum. Birlikte bazen uzun yürüyüşler yaparken, politik gelişmeler üzerine de konuşma fırsatı buluyorduk. Bir görüşmemizde, periyodik bir yayın çıkarma konusunda, benim de düşüncelerimi öğrenmek istemişti. Ben de: "yayıncılık konusunda benim herhangi bir deneyimim yok" dedikten sonra, şüphe yok ki o günlerde eksikliği duyulan "periyodik bir yayının çıkarılması, çok yararlı olacak" diye sözlerimi devam ettirmiştim. Enver: "Periyodik yayın çıkarmayı düşünen bazı arkadaşlarım var" dedikten sonra "bu arkadaşlarla önümüzdeki günlerde bir araya gelerek bu konuyu konuşacağız, sen de bu çalışmaya katılır mısın?" diye bana sormuştu. Ben de sorusuna olumlu cevap vermiş, ardından da toplantılara katılmaya başlamıştım.

Toplantılara çeşitli mekanlar ev sahipliği yapıyordu. İlk toplantıya, Enver'in yanı sıra isimlerini toplantı sırasında öğrendiğim, Ural Ateşer, Kemal Yücel, Ferit ve ben katılmıştık. Ural, toplantıda bulunamayan, Fransa'da ikamet eden, Mustafa Torun ve Nuri Samyeli isimli iki arkadaşından da söz ederek: "onlar da bu yayın kurulu içinde bulunacaklar, ayrıca bu iki arkadaş Fransızca'dan çeviri yaparak dergi çalışmalarına katkı sağlayacaklar, onlarla şu anda ilişki içindeyim ve bu ilişkiyi ben yürüteceğim" diyerek konuya açıklık getirmeye çalışmıştı. Yine ilk toplantıların birinde Ural'ın arkadaşlarından Bekir Harputlu da bulunmuştu. Onunda bulunduğu bir iki toplantı sonrasında da bir daha toplantılara katılmamıştı. Takip eden toplantılarda çıkarılacak aylık periyottaki derginin adının Ürün Sosyalist Dergi olması kararlaştırılmıştı. Ayrıca, anlattıklarına göre: "çıkarılacak yayın aylık periyotta olmalı" diyerek, neden daha kısa periyotta bir yayın yapamayacağımızı Ural, uzun uzun anlat-

mıştı. "Yönetim yerinin yanı sıra baskı yeri de İstanbul'dan başka bir yer olamaz" dedikten sonra, İstanbul'un Cağaloğlu semtinde baskı işlerinin çok profesyonel olduğundan söz ederken: "burada yayının dizgi aşamasından başlayarak sayfa ile kapak baskısı ve mücellit –ciltleme- işleri ayrı ayrı yerlerde yapılıyor, Ankara'ya göre çok daha ucuz ve bu işleri yapan çok sayıda yer var" diyerek konuya hem açıklık getirmiş ve neden Cağaloğlu'nun seçilmesi gerektiğini de anlatmaya çalışmıştı. Buna karşın, Ankara'da ise yayın sürecinin bütün aşamalarını tek bir matbaa yerine getiriyor, yazıyı verdiğiniz matbaadan yayını tamamlanmış olarak alıyordunuz. Tabii bu avantajın yanı sıra baskı ücreti de aksine çok pahalı oluyordu. Ayrıca, Ankara'da matbaa sayısı da azdı. Politik bir yayın çıkardığınız zaman, matbaalara polis baskısını da düşünmek zorundaydınız. Böyle bir baskı ile karşı karşıya kaldığınız zaman, baskı yaptıracağınız alternatif yerleri bulmak için fazla zamanınız olmuyor, adeta polislerle köşe kapmaca oynamak zorunda kalıyordunuz. Gerçekten o yıllarda yayın işinin merkezi Cağaloğlu'ydu.. Toplantıların birinde her birimizin derginin yayın kurulu çalışmasına katılması yanı sıra görevleri de belirlenmişti. Ural derginin bütün aşamalarından sorumlu olacaktı. Nuri ve Mustafa çevirilerle katkı sağlayacak. Enver dergiye düzenli yazı vermeye çalışırken, aylık yorumu da yine Ural hazırlayacaktı. Ayrıca aylık olayları değerlendiren haber yorum içerikli sayfalardaki, işçi haberleriyle ilgili bölüme ben de katkı sağlamaya çalışacaktım. Daha önce böyle bir deneyimim olmadığı için, bu konuda açık kapı da bırakmıştım. Dergi işçi sınıfını merkez alan, köylülüğü onun yanına koyan bir politika izleyecekti. Bu işin finansmanından hiç söz edilmemişti. Anladığım kadarıyla, borçlanarak dergi çıkarılmaya çalışılırken, Ankara pazarlamasını Hat Kitabevi yapacaktı. Ural: "Aytaç Eryılmaz da yayın kurulu içinde olmayacak ancak dergi çalışmalarına bana bağlı olarak devam edecek" diyerek bu konuya da açıklık getirmişti. Bir iki toplantı sonrası, Kemal ailevi sorunları nedeniyle yayın kurulu toplantılarına gelmez oldu ve çekildi. Enver'in arkadaşı Ferit Ankara dışına taşınacağı için yayın kurulundan ayrılacağını Enver aracılığıyla bildirdi. Bu arada yayın kuruluna Yar Yayınları sahibi Osman Çobanoğlu katılmıştı. Eski Ant Yayınları, sahibi Doğan ve İnci Özgüden 12 Mart sonrası yurt dışına çıkmışlar. Çıkışın ardından da, daha önce Ant Yayınları'nda çalışan Osman'ın sahipliğinde Yar yayınları faaliyete başlamıştı. Satışı önünde herhangi bir engel bulunmayan Ant yayınlarını da Yar yayınlarından temin etme olanağı vardı. Osman, Rusça'dan Türkçe'ye çok başarılı çeviriler yapan Rus kökenli Güneş Bozkaya'nın kızıyla da evliydi. Yayın kuruluna girmesinin ardından, Hat Kitabevi'ne de konsinye kitap vermeye başlamıştı. Bu da

hem Yar ve Ant yayınlarının Ankara'da satışını artırmış, bunun yanı sıra aracısız, doğrudan yayınevinden kitap aldığı için de Hat, bu yayınevlerine ait kitap satışından, daha yüksek karlar elde eder olmuştu. Ancak Osman'ın da Ürün Dergisi ile ilişkileri birkaç aydan fazla sürmedi. Bunun ardından da Ürün Dergisinin yazı kurulu Aytaç ve Selçuk Uzun, Ural'la bağlantılı olarak, Ural, ben, Enver, Nuri, Mustafa ile bir süre devam ettikten sonra, dergi çıkaranların partiyle ilişkiye girmesiyle giderek bu yayın kurulu ortadan kalkacaktı.

Derginin çıkarılışı ile birlikte Ankara'da bir matbaa kurulması da yayın kurulu gündemine getirilmiş ve savunulmuştu. Bu matbaa, Ankara'da giderek Çark Matbaası adıyla kurulacak Temel yayınlar adı altında bir yayınevi ile birlikte, Ürün Dergisinin çıkaracağı küçük kitapçıkların basım işini de üstlenecekti. Matbaanın kurulması işine ön ayak olan Ural'ın arkadaşı Bekir'di. Daha önce Necatibey'de Bilecik Pasajı'nda matbaacılık deneyimi yaşadığı için matbaanın kuruluşuna Bekir yardım ediyordu. Bu arada Fransa'dan Nuri Ankara'ya gelmiş bizim eve yerleşerek çalışmalarına başlamıştı. Arkadaşlar Nuriye "ayaklı kütüphane" deyimini uygun bulmuşlar, sık sık aramızdaki konuşmalar sırasında ondan "ayaklı kütüphane" diye söz etmeye başlamışlardı. Matbaaya asgari bir baskı makinesi yanı sıra kağıt kesimleri için bir de bıçak gerekiyordu. O yıllarda yurt dışından kullanılmış matbaa makineleri Türkiye'ye getirilerek pazarlanıyordu. Bu makinelerden, yetmişe elli ebadında kağıtları basabilen, tek renk baskı kapasitesine sahip bir makine alınmasına karar verilmiş, ancak bu makineye verilecek para olmadığı için de kaynak arayışına başlanmıştı. Para sağlayabilecek tek yer olarak kitabevini görmek çok sağlıklı değildi. Hem başka bir ortağı vardı. Hem de yeni çalışmaya başlamış, sermayesi olmayan bir kitabevine ne kadar güvenebilirdiniz. Sonuçta, yapılan toplantılar sırasında, Nuri, "buraya parasal yardım yapabilirim" demişti. Ailesinden kalan İzmir'deki tarım arazisi hisselerini akrabalarına satacak, buradan elde edilecek para da matbaada kullanılacaktı. Nuri bu satışı gerçekleştirmek için hemen İzmir'e gitmiş ve alel acele belki de yok pahasına bu satışı yaparak geri dönmüştü. Nuri, başkalarını kendi gibi sanan çok iyi niyetli bir insandı. Onun elinden bir malı yok pahasına almak işten bile değildi. Bu koşullar altında satılan arazi hissesinden elde edilen senetler, makine alımı için nakit para ihtiyacından dolayı bir kağıtçıya kırdırılarak nakde çevrilmiş ve ardından da makinenin alımı gerçekleştirilmişti. Daha sonra da Necatibey Caddesi'ndeki, alt katında bir iki matbaa, dizgici ve ciltçi bulunan Bilecik Pasajı'nda, matbaaya uygun boş bir dükkan ile merdiven altında yönetim yeri olabilecek başka küçük bir yer de kiralanarak, matbaa, bu pasajın

alt katında faaliyete geçirilmişti. Matbaanın kuruluş aşamasında makinenin alımı ve baskı makinesinin yerine yerleştirmesinde Bekir'in yanı sıra pasajda matbaacılık yapan Veli'nin de büyük yardımları olmuştu. Baskı makinesinin matbaaya inmesi hepimizin korku dolu saatler yaşamamıza sebep olmuştu. Bu tür büyük makinelerin yerlerine yerleştirme işlerini yapan özel ekipler vardı. Bu ekiplerden biri, makineyi matbaaya taşıma işini üstlenmişti. Kalın urganlar, zincirler, calaskallar kullanılarak makine pasaj içine tanışmış ardından da merdivenlerden bir alt kata indirilmişti. Bu indirme sırasında kayan makinenin, merdivenlerin karşısında bulunan ciltçi dükkanına girmesine ramak kalmıştı. Çevreye bir zarar vermeden dükkan içine yerleştirilmesinin ardından herkes rahat bir nefes alabilmişti.

Bir gün müşteriler şubesinde fatura düzenlemesiyle uğraşırken bir telefon gelmiş, karşıdaki ses benim, Atilla olup olmadığımı sorguladıktan sonra, o yıllarda Japonya'da bulunan benden dört yaş büyük "erkek kardeşinin arkadaşıyım" deyip, "ağabeyin burada bir trafik kazası geçirerek hastanede tedavi altına alındı" demesinin ardından da telefonu kapatmıştı. Bir an için ne olduğunu anlayamamıştım. Kafamda bir sürü soru işaretleri dolaşır olmuştu. Aradan beş on dakika geçmeden yine aynı arkadaşı arayarak, "ağabeyini kaybettik, yanımda ağabeyinin eşi bulunuyor, eşi ağabeyinin yakılarak Japonya'da cenaze merasiminin tamamlanmasını istiyor" dedikten sonra, benden de konu ile ilgili "görüşlerini öğrenmek istiyoruz, ne diyorsun?" diye sormuştu.

Benden dört yaş büyük erkek kardeşim Tuncer Tanılkan, üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra, askerliğini Erzurum'da yaparken orada ilk eşiyle tanışmış ve Ankara'da evlenmişlerdi. Bu evliliklerinden bir kız ve bir de erkek çocukları dünyaya gelmişti. Sonraki yıllarda Milli Prodüktivite Merkezi'nde sanayi uzmanı olarak görev almış, bu çalışmaları sırasında yabancı dilini de geliştirerek, sık sık yabancı ülkelere gidip gelmeye başlamıştı. Bu seyahatlerinden birinde sonradan ikinci eşi olan bir Japon bayanla tanışmış ve bu tanışmalarının arasından çok uzun bir zaman geçmeden de ilk eşinden boşanarak daha sonra Türkiye'ye gelen Japon bayan ile ikinci evliliğini yaparken, altı aya yakın bir zaman sonra da çalıştığı işten istifa edip, ikinci eşiyle birlikte Japonya'ya giderek yerleşmiş, orada İngilizce öğretmenliği yapmaya başlamıştı.

Telefondaki arkadaşına, kısa bir duraklamanın ardından "burada iki çocuğu var, bunun için cenazenin buraya getirilmesinin sorumluluğunu taşıyorum" dedikten sonra "ikinci eşinin de bu konuda anlayış göstermesi gerekiyor" diyerek bu konudaki görüşlerimi iletmiştim. Buna herhan-

gi bir itirazları olmamıştı. Ancak orada hastanede bulunduğu süre içinde yapılan harcamalardan dolayı cenazeyi Türkiye'ye gönderecek maddi olanaklarının bulunmadığını, nakil ücretinin Türkiye'den yatırılarak cenazenin alınabileceğini bildirmişlerdi. Ardından da biz, kısa bir süre içinde bu parayı aile içinde temin ederek cenazesini Türkiye'ye getirmiştik. Ağabeyimi 35 yaşında kaybetmiştim. Birlikte paylaştığımız otuzbeş yıllık anıların bir bölümünün o an yok olup dağıldığını düşünmüştüm. Annemin ilerlemiş bir kalp rahatsızlığı olduğu için, ağabeyimin ölümünü ona bildirmemeye karar vermiştik. En acı günümüzde evde bir şey olmamış gibi davranıp anneme hissettirmemeye çalışmıştık. Ardından da yıllar geçtikçe adeta fark etmiş gibi annem de ağabeyimin adını sık telaffuz etmez olmuştu.

Dükkan, açılışın ardından çok uzun bir zaman geçmeden düşündüğümüzün de üzerinde satışlar yapmaya başlamıştı. Bu arada Ayhan, Kaş İlçesi'ne kadastro hakimi olarak tayini çıktığı için gitmek zorunda kalmış, eşi Türkan, elinden geldiğince dükkan çalışmalarına katılsa da zaman zaman Kaş'a giderek Ayhan'ı orada yalnız bırakmamaya özen göstermişti. Tabii bu gelişmelerden dolayı da dükkanın dışarı ile olan işlerinin yürütülmesi bütünüyle bana kalırken, satış işlerinin yürütmesi işini de eşim üstlenmekle karşı karşıya kalmıştı.

Benim sık sık dükkanın işleri için gidip gelmelerim şubede konuşulmaya başlanmıştı ki bir gün şube müdürü beni çağırarak, mesai saatleri içinde iş yerimden ayrılmalarım konusunda huzursuzluğunu dile getirmiş, ardından da istifa etmem için beni zorlamaya başlamıştı. Bir yandan matbaa çalışmalarının başlaması, diğer yandan kitabevinin yönetim ihtiyacı karşısında, benim de daha fazla seçeneğim kalmadığı ortadaydı. Sürekli kontrol altında tutulduğum için, bundan böyle mesai saatlerinde dışarı da çıkamayacağımdan, dükkan ve matbaa işlerinin yürütülmesinde aksamalar olacaktı. Bütün bu gelişmeler karşısında, ben de istifamı verip TEK'den ayrılmak zorunda kalmıştım.

O günlerde yeni yeni sesini duyurmaya çalışan karikatürist Selçuk Demirel, değişik karikatürlerini periyodik aralıklarla dükkana getirerek, kendisi için ön camda ayrılan bölüme asarak sergiliyordu. Yine ressam Güner Ener'in, kartpostallara bastırdığı üç dört çeşit resim çalışması, camekanda ayrı bir yer tutarken, müşteriler tarafından hem büyük ilgi gösterilerek satın alınıyor; hem de dükkan önünden geçenlerin ilgi ile izlediği mini bir sergi işlevi de görüyordu. Kitap satışının yanı sıra Kamil Sönmez'in ilk küçük plağı "Hekimoğlu" ile Ruhi Su'nun bütün plaklarını da satışa sunmuştuk. Getirdiğimiz bir pikap ile Ruhi Su'nun bütün

plaklarını çalarak sesin dükkan dışından dinlenmesini de sağlıyorduk. Bu plakların dinleyicilerinden biri de yandaki çeyizci dükkanı sahibi, komşumuz "Hacı Amca"ydı. Ruhi Su'nun eski denizcilerin "Heyamol" adlı türküsünün yanı sıra, Karacaoğlan ve Yunus Emre ile ilgili plakları çaldığı zaman, hemen dükkan kapısına çıkıyor, büyük bir huşu içinde bu parçaları dinliyordu. Ayrıca zaman zaman Ayhan'ın kayın biraderi Hakim Albay resmi kıyafetiyle dükkana gelerek, kız kardeşinin yanına geçiyor, kısa süren sohbetlerinin ardından da dükkandan ayrılıyordu. 12 Mart çıkışına rastlayan bu günlerde, dükkan içinde bir albay görenler şaşkınlıklarını pek fazla gizleyemeden olan biteni anlamaya çalışırken, dükkan içinde bulunanlar, bunun bir sohbet görüşmesi olduğunu fark edip rahatlıyorlardı. Bu hakim albay asker olmasına karşın, demokrat bir insandı…

Bu arada kitap toplatmaları da hız kesmeden yoğun bir şekilde devam ediyordu. Hat Kitabevi, 12 Mart çıkışına yakın, Zafer Pasajı'ndaki dükkan sahiplerinin de içinde bulunduğu kitapçıların toplanıp sorunlarını çözmek için bir araya geldikleri ortak uğrak yeri olmuştu. Gelenlerin başında, daha sonra 12 Eylül askeri darbesinin ardından 7 Kasım 1980 tarihinde, 28. Tümen içinde bulunan Mamak Askeri Cezaevi'ne abisi Muzaffer Erdost ile götürülürken, önce askeri araç, daha sonra 28. Tümen içinde ve ardından Cezaevinde beş altı asker tarafından cop, tekme ve dipçik darbeleriyle dövülerek öldürülen, o günlerde faaliyette bulunan Onur Kitabevi'nden İlhan Erdost da vardı. İlhan olgun, mütevazı, doğal davranışlarla kendini öne çıkarabilen genç ve dinamik bir kişiliğe sahipti. Dükkana geldiğinde çoğu kez, dükkan içindeki amfi merdivenlerine oturarak toplantıyı izlemeyi severdi. İlhan'ın yanı sıra Ümit Fırat ve Oktay Tuğcu da bu toplantılara katılıyor, hep birlikte kitap toplatmalarına karşı nasıl beraber hareket edilebileceği üzerine konuşmalar yapılıyor, ortak çözümler üretilmeye çalışılıyordu.

Sonraki yıllarda öldürülen, Doğan Öz de birkaç kez Hat Kitabevi'ne gelerek Ayhan'la görüşmek istemişti. Yine Doğan Öz'le aynı acı kaderi paylaşan, gazeteciliğinin yanı sıra aynı zamanda bir hukukçu olan Uğur Mumcu'nun yanı sıra Ruhi Su, Atilla İlhan, Hasan Hüseyin Korkmazgil de dükkana zaman zaman uğrayanlar arasındaydı.

Hat Kitabevi'nde, okurlar tarafından tanınan değişik yayınevlerinden kitapları çıkmış yazarların kitaplarını bir araya getirilerek, okurların, yazarın piyasada satışta olan kitaplarını daha rahat takip edebilmeleri olanağı sağlanırken, diğer yandan, yazarın kitaplarının bir arada toplandığı, yazara ait bir bölüm de oluşturulmuş oluyordu. Kitaplarıyla ayrı bir bö-

lüm oluşturulan yazarlardan biri de Atilla İlhan'dı. Kendi kitaplarının hem bir arada toplanmasından, hem de kitap piyasasında tükenmekte olup zor bulunan kitaplarının İstanbul'dan getirtilerek satışa sunulmasından, çok etkilenmiş olmalı ki, sık sık dükkana gelerek kendi bölümünün karşısına geçiyor, yüzündeki dalgın, mutlu bir ifade eşliğinde uzun süre kitaplarının karşısından ayrılamıyordu.

Ürün Dergisini, -Temmuz 1974'de ilk sayısının çıktığı gün- Selçuk, otobüsle Ankara'ya getirmesinin hemen ardından, dergi, başta Zafer Pasajı olmak üzere önemli gazete bayilerinde gecikmeden yerini almıştı. Aytaç, hem yakın arkadaşı hem de aile dostları olan Selçuk'u bir süre sonra dergiye getirerek çalışmaların içine katmıştı. Bunun ardından da o yıllarda anne ve babası Ankara'da oturdukları için ailesiyle birlikte kalmaya başlarken; bir yandan da Çark Matbaası ve Temel Yayınları'nın işlerini yürütmeye başlamıştı. Aytaç, kitap ve periyodiklerin mizanpajlarının düzenlenmesi konusunda çok titiz davranıyor, font seçiminden sayfa düzenine kadar işlerde başarılı sonuçlar alıyordu. Bu arada Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuma hakkını kazanan Saygın, okuldan arta kalan zamanlarında Hat Kitabevi yanı sıra Çark Matbaası'nın çalışmalarına da katılmaya başlamıştı. Genç, dinamik ve yetenekli bir arkadaştı. Temel Yayınlar'ın ilk kitabı olarak Dimitrof'un seçme eserlerinin çıkarılmasına karar verilmiş, Bulgaristan'da Türkçe'ye çevrilerek yayınlanan kitap temin edilerek, kitap üzerinde Aytaç ve Nuri'nin titiz bir redaksiyon çalışmalarının ardından da Türkiye Türkçesi'ne çevirme işi tamamlanmış; bu arada kitaptan, Dimitrof'un Stalin için söylediği övgü dolu bölümler çıkarılarak, Aralık 1974'de yayınlanmıştı. O günlerde bazı siyasi çevreler tarafından bu değişiklik eleştiri konusu yapılırken, bununla da kalınmamış kitabın alımı boykot edilmişti. Biz de tabii nasıl savunursak savunalım, sonuçta yapılan iş bir sansürden başka bir şey değildi. Üç ciltten oluşan kitabın ilk cildinin çıkışından kısa bir süre sonra yayınevi sahibi olarak bana, mahkeme 142. maddeden dava açmış, ardından, bilirkişi raporuna dayanarak savcı, ilgili mahkemeden tutuklanmam yönünde karar talebinde bulunmuş ve kararın alınmasının ardından da tutuklanmıştım.

Ankara Ulucanlar Merkez Cezaevi çok uzunca bir süre yenilenmeden kullanıldığı için, yıkık dökük ve koğuşlar da çok kalabalıktı. Benim ilk cezaevi deneyimim olduğu için biraz da tedirginlik yaşıyordum. İlk gelenlerin hemen karantina koğuşuna alındığını cezaevlerinde kalanlar iyi bilirler. Ulucanlar Cezaevinde karantina koğuşu yaklaşık yirmi metrekarelik bir yerdi. Karantina koğuşuna girmemin hemen ardından, o gün-

lerde Ulucanlar Cezaevi'nde yatan Yılmaz Güney ve Hacı Tonak, karantinaya gelen bütün sol görüşlü kişiler için yaptıkları gibi bana da haber göndererek bir isteğimin bulunup bulunmadığını öğrenmek istemişlerdi. Karantina bitiminin ardından da koğuşlara geçer geçmez her ikisi de gelerek, yine aynı ilgiyi göstermişler, kısa bir hal hatır sohbetinin ardından da o koğuşa daha önce yerleşmiş sol görüşlü arkadaşların yanına yerleştirmişlerdi. O günlerde TSİP'li İbrahim Seven'de tutuklular arasında bulunanlardandı. Yılmaz Güney, sonradan öldürülen yeğeni Abdullah Pütün, THKO ana davasından yargılanan Hacı Tonak ve arkadaşlarıyla birlikte, cezaevinde bir komün oluşturmuşlardı. Yılmaz Güney'in cezaevinde yatan hem mahkumlar hem de cezaevi personeli arasında saygın bir yeri vardı. Bir gün bizi bulunduğumuz koğuştan alıp, kendi yattığı bölüme götürmüş, kaldıkları odaları göstermişti. Bu odalar birkaç kişilik küçük odalardı. Odaların birinde cezaevi ağası olarak tanınan bir kişi de yatmaktaydı. Ben ve İbrahim bu kurulu komüne katılmak istememiştik. Her ikimizin de ne kadar süre ile cezaevinde kalacağımızın henüz belirtileri ortaya çıkmadığı için, komüne katılmayla ilgili kararlarımızı ileriki günlere bırakmıştık. Cezaevine yerleşmemin arasından çok uzun bir zaman geçmemişti ki bir dizi ilginç olaylar da peş peşe gelmeye başlamıştı. Cezaevinde ziyaretçisi gelen tutuklular anons ediliyor, bir başka kişi anons edilenin yerine görüşme kulübesine gitse bile, anons edilenin ismini gardiyanlara söyleyip kulübeye girebiliyordu. Bir gün ziyaretçi anonsuyla ziyaretçi kulübesine girdiğimde, kulübenin tutuklular bölümünde kayın biraderimi görünce adeta şok geçirmiştim. Tabii eşim de aynı şoku demir parmaklıkların öte yanında yaşıyordu. O gün kayın biraderim tutuklanmış ve cezaevine konmuştu. Bundan da ne benim ne de eşimin haberi vardı. Binek arabası alım satım işleriyle uğraşan kayınbiraderim, alacaklısının borcunu ödememesine kızarak ortağıyla birlikte bu kişinin elinden bir miktar senet almışlardı. Borçlu da biraz zor altında verdiği bu senetlerinden dolayı şikayette bulunmuş ve kayınbiraderim tutuklatmıştı. Adım cezaevinde anons edilince, bana gelen ziyaretçileri tanıyacağını düşünerek, gardiyanlara benim adımı vererek benim görüşme kabinime girmiş, karşısında beni görmeye gelen kız kardeşiyle karşılaşmıştı.

Ulucanlar Cezaevi iki bölüme ayrılmıştı. Bir tarafta sağ görüşlü tutuklu ve hükümlüler diğer yanda sol görüşlü tutuklu ve hükümlüler ayrı ayrı bir araya getirilmiş, ayrıca hasım olan babalar da bu iki bölüm arasında dağıtılırken, bölümler arasındaki geçiş de kapatılmıştı. Bir gün bu kapı nasıl olduysa açılmış, hasımlar bir bölümden diğer bölüme geçmişlerdi. Biz de tam bu sırada havalandırmada arkadaşlarla oturmuş sohbet edi-

yorduk ki birdenbire adeta bir kıyamet kopmuş gibi cezaevinde bir koşuşturmaca başlamıştı. Ara kapıdan diğer bölüme geçenler, hasım babaların adamlarıydı. Olayın başlamasıyla birlikte de gardiyanlar havalandırma kapılarının kapatabildiklerini kapatarak kayıplara karışmışlardı. Tabii ortalarda saldırmalar ve silahlar kol geziyordu. Diğer bölüme geçmelerine rağmen, hasımlar karşı karşıya gelememişlerdi. Bir süre sonra da ortalık yatışmış, havalandırma kapıları tekrar açılmıştı. Kargaşanın bir yanında genç ve hareketli bir kişiliğe sahip olan Yılmaz Güney'in yeğeni Abdullah Pütün de vardı. Bunun ardından daha birkaç gün geçmemişti ki, gün aydınlanmak üzereyken cezaevinde genel arama başlatılmıştı. Tabii arama sonucunda herhangi bir şeye de rastlanamamıştı. Aramaların çok ciddi bir şekilde yapıldığını söylemek olanaklı değildi. Kargaşa sırasında ortaya çıkan silahlar, ortanın sakinleşmesiyle, zula tabir edilen yerlerine çoktan girmiş oluyorlardı. Hükümlülerin bulunduğu cezaevinin binası, bir de eski ise, zula yerlerinin olmaması zaten düşünülemezdi. Cezaevinde sarhoş olup sağa sola sataşandan, birkaç kişi öldürmüş olanlara kadar her çeşit suçtan insanlara aynı koğuşlarda rastlamak da mümkündü. Dimitrof'un kitabından dolayı tutukluluk sürem çok fazla sürmemişti. Bu davada avukatlığımı üstlenen Kemal Yücel tutuklanmama itiraz etmiş, itiraz da mahkeme tarafından kabul edilerek tutuksuz yargılanmak üzere, birkaç haftalık tutukluluğumun ardından serbest bırakılmıştım.

Matbaa, hem yeni olmasının getirdiği işletme sorunlarından, hem kullanılmış bir makineye sahip olmasının etkisiyle yaşanan arızalardan, ayrıca kapasitesinin çok altındaki çalışma temposundan kaynaklanan sorunları, bütün çabalarımıza rağmen aşamadığı için, masraflarını çıkarmada bile zorlanıyordu. Ürün kitap yayınlarının yanı sıra Temel yayınların baskısını da burada yapıyorduk. Acele dışarıdan para kazandıracak yeni baskı işleri bulmaya ihtiyacımız vardı. İşte o günlerde İzmir Caddesi'nin Necatibey Caddesi'ne yakın bir yerinde, Orhan Kotan'lar yayın amaçlı bir büro tutmuşlar ve burada kitap yayını yapmaya başlamışlardı. İsmail Beşikçi'nin bir kitabını bastırmak için matbaa aradıklarını duymuş bununla ilgilendiğimizi bildirmiştik. Bir süre sonra kitabı bastırmak için Orhan'lar matbaaya gelmişler ve baskı fiyatlarında da anlaşma sağlandığı için kitabın baskısına geçilmişti. Kitap büyük boy ve kalın bir kitap olduğu için matbaanın baskı ihtiyacını bir süre için de olsa karşılayacak, makine boş kalmayacaktı. Matbaalar bastıkları bütün yayınların yasal süreleri içinde derlemesini yapmak zorunda oldukları için, kitap, baskısının ardından emniyet müdürlüğünün basın yayın bürosuna da derleme için gönderilmişti. Aradan kısa bir süre geçmişti ki matbaaya bir dizi bas-

kılar da gelmeye başlamıştı. Basılan yayını bastıran kişiler bulunduğu sürece matbaayı ilgilendiren bir yan olmamasına rağmen, yasal bir boşluk bulunamayınca, matbaanın defterleri vergi dairesi kontrolörlerinin gözetimine girmiş, ardından da uzunca bir süre hesaplarımız kontrol altında tutularak, bununla ilgi bir dizi cezai yaptırım yolu aranmaya başlanmıştı.

Matbaa, dergi ve kitap yayınları ile çalışmalar devam ederken, bir gün Ural'la bir araya gelmiş, rahat bir mekan bularak çaylarımızın eşliğinde güzel bir sohbete başlamıştık. Söz de dönmüş dolaşmış parti konusuna gelmişti. TKP'ye hep birlikte büyük bir sempati besliyor ve onun saflarına katılmanın olanaklarını arıyorduk.

Derginin ilk toplantıları sırasında, bizlerin herhangi bir parti ile bağlantısı olmadığı için çok genel hatların belirlendiği politik bir çizgi dergiye yön vermeye başlamıştı. Giderek çıkarılan Ürün Dergisinin sorumluluğunun bizi bir siyasi çizgiye kanalize etmeye zorladığını da görmüştük. Dergi yayın kurulu toplantılarında ve toplantı dışı sohbetlerimizde, Ürün grubu olarak, enternasyonal bir çizgi izleyen, işçi sınıfı partileri tarafından da kabul gören TKP saflarında bu yayın politikasının sürdürülmesi yönünde görüş giderek ortak görüşümüz olarak belirmeye başlamıştı. Bunun ardından da dergide çıkan yazıların satır aralarında işçi sınıfının partisinden söz etmeye de başlamış, beraberinde de onunla ilişki kurmanın yollarını ararken, bu ilişkiyi kurması için Ural'ı yurt dışına göndermiştik. Aradan bir süre geçtikten sonra da Ural "senin partiye katılma isteğin olumlu sonuç verdi" ve "parti üyeliğin kabul edildi" diye konuşma arasında bana bildirmişti. Ardından da bir buluşma vererek sözü başka konulara kaydırmıştık. O günden sonra parti çalışmalarım da başlamıştı.

İşle ilgili olarak zaman zaman İstanbul'a Ürün Dergisine de gider olmuştum. Yine bu gidiş gelişlerimden birinde, dergiye Sırrı Öztürk ile birlikte gelen İbrahim Topçuoğlu'nla karşılaşmıştım. 1976 Şubat'ında, Topçuoğlu "Neden 2 Sosyalist Partisi 1946, T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960" ismini verdiği, iki ciltle tamamlayacağı kitabının birinci cildini çıkarmıştı. Dergiye kitapla ilgili bir ilan vermek istiyordu. Bu konu konuşulmuştu. Sırrı Öztürk dergi sahibi Ural Ateşer'i daha önceden tanıdığı için de İbrahim Topçuoğlu ile birlikte gelmişti. Ardından da Topçuoğlu, hemen Ürün'e çok yakın olan, yayınevi olarak kullandığı bürosuna beni davet etmiş, yeni kitabından da imzalayarak vermişti. Burada ayrıca kitap kapağındaki renkler ve yıldızla ilgili bilgiler vererek, kapakta T.K.P.'nin anlatılmak istendiğinden söz etmişti. Takip eden gün-

lerde, kitabını Hat Kitabevi'nde de satmaya başlamıştık. Kitabını okuduğum zaman Topçuoğlu'nun Şefik Hüsnü'yü eleştirirken bu eleştirilerini günümüze kadar taşıdığı görülüyordu. Bu da o gün için parti üst kadrolarınca hoş karşılanacak şeyler olmadığı için, kitap ilanı Ürün'e konmadığı gibi, parti kitaptan uzak durmaya da başlamıştı.

Ürün Dergisine birçok kişi gidip geliyordu. Dergi çıktıktan sonra, daha önce TKP soruşturmalarına uğrayıp işlerinden olan eski partililerden birkaç kişiyi kendi grupları için her ay düzenli olarak toptan Dergi alırken görüyordum. Ekonomik güçlük içinde oldukları ilk anda hemen anlaşılıyordu. Bu yoldaşlardan biriyle sohbet arasında ne iş yaptığını sorduğum zaman sigortacılık işiyle uğraştığını anlatmıştı. Derginin giderek yazar kadrosu da genişlemeye başlamıştı. Göz Dr. Ziya Oykut da yazı yazanlardan biri olmuştu. Yine eşi İstanbul'da üniversite eğitimi gören, Aytaç aracılığıyla tanıdığım bir İran'lı arkadaş, Şah Rejimi'ne karşı Dergide yazılar yazmaya başlamıştı. İran'da Şah devrilip, Humeyni yönetime geldiği zamanda da her şeyin bittiği gibi bir düşünceye kapılmışlardı. Bu arkadaşın bir süre sonra Tudeh'e katıldığını öğrenmiştim. Daha sonra da İran'a gitmiş, orada Tudeh'in çıkardığı bir gazetenin yönetimine getirilmişti. Tabii ardından da İran'da mollalar iş başına gelip duruma hakim olduktan sonra, bir zamanlar Şah'ın devrilmesi için birlikte mücadele ettiği Tudeh'in tasfiyesine girişmiş, üyelerinin bir kısmını zindanlara gönderirken, diğer bir kısmını da dar ağaçlarında astırmıştı. O günlerden sonra, yılda bir kez de olsa haber alabildiğimiz, zaman zaman İngiltere dönüşü bazen yalnız, bazen eşi ve küçük kızıyla Türkiye'ye uğradığında konuk ettiğimiz İran'lı Mehmet'ten, bir daha haber alamaz olmuştuk.

Elçiliklerin kültür işleriyle ilgilenen görevlileri, neredeyse bütün yayınevlerini dolaşarak sahipleriyle görüşmeler yaparlardı. İstanbul'a dergiye gelen Bulgaristan Konsolosluğu görevlilerinden bir kişi gelişinde Ankara'da faaliyet gösteren Temel Yayınlar ile Ürün Dergisinin yakın ilişkisini öğrenmiş olmalı ki, bir gün Ankara Büyükelçiliği'nde verilecek bir resepsiyon için, elçilik görevlilerinden biri, Hat Kitabevi'ne davetiye getirmiş, ardından da bu davetler her resepsiyon için tekrar edilir olmuştu. Bu resepsiyonlara, Ural, Ahmet Kardam, eşim ve ben çoğu kez katılıyorduk. Resepsiyonlara gittiğimizde TİP'li dostları da her zaman resepsiyonda görüyorduk. Onları yakalarındaki rozetten tanırken, onlar veya biz bir araya gelip resepsiyonda ayak üstü sohbeti bir türlü yapmıyorduk. Her çıkan kitabımızdan elli-yüz adet bu elçiliklerin kültür birimlerine satmak için de çok ter dökmemiz gerekiyordu. Bizim partili olmamızdan bir süre sonra, Bulgaristan Büyükelçiliği görevlileri bizden uzak

durmaya başlamışlardı. Bundan böyle yayınevi ziyaretlerimizde Sovyetler Birliği görevlilerini görmeye başlamıştık.

Bu arada parti çalışmalarım da başlamıştı. İlk buluşmamızda, kısa bir süre birlikte çalıştığımız Orhan yoldaşla, koleje yakın eşyaları toplanmış bir evde bir araya gelmiş, burada özgeçmişim yoldaş tarafından bir ses kayıt cihazına alınmıştı. Takip eden günlerde de değişik mekanlarda bu buluşmalarımız devam edip gitmişti. Bu çalışmaların sürdüğü bir sırada, bu yoldaş, Ahmet'in dükkana uğrayarak tanışmanın burada gerçekleşeceğinden söz etmişti. Bu görüşmemizi takip eden günlerden bir gün de Ahmet dükkana gelmişti. Ben daha önce Ahmet'le hiç karşılaşmamıştım. Sadece uzunca bir süreden beri aralarında Sol Yayınlar'ın da bulunduğu yayınevlerine çeviri yaptığını duymuştum. Ahmet'le tanışmış, ardından da Ural'ın ortak arkadaşımız olduğunu konuşmuş, takip eden günlerde de, Çağatay Günel'in sekreterliğinde, yine onun evinde, Ahmet, ben ve Nadir Akgül bir araya gelmiş, Ankara'da yayınla ilgili olarak çalışmalar yapacak bu birimin ilk toplantısını gerçekleştirerek, hem birbirimizle tanışma olanağı bulmuş hem de daha sonra yapacağımız toplantının gündemini belirlemeye çalışmıştık.

Bu arada, kuruluşundan 1976 yılı başlarına kadar ortaklığımız devam eden Ayhan'la da bir dizi sorunlar yaşamaya başlamıştık. Dükkanın yönetimiyle ilgili yapılan çalışmaları ben yürütüyordum. Tabii kasa da benim üzerimdeydi. Bu sırada maddi sorunlar yaşayan matbaaya, üzerimdeki dükkana ait paradan bir miktar harcama da yapmıştım. Bu konu gündeme gelince, Ayhan bu işten duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, hatta benim zimmet suçu işlediğimi iddia etmişti. Tabii kendisi bir hukukçu olarak bu olayı değerlendiriyordu. Ben ise ortağı olduğum dükkanın parasından bir miktarını matbaa için kullanan bir mal sahibi olarak kendimi görüyordum. Hesaplar üzerinde en ufak bir yanlışlık yoktu. Bu aramızın gerginleşmesine neden olmuştu. Esas konunun bu olmasının yanında, Ayhan uzunca bir süredir Mao'cu yayınların da dükkanda satışının yapılmasını istiyordu. Tabii bu istemde bulunurken, konuya ticari olarak baktığını da tahmin ediyordum. O günlerde bizim bu yayınları dükkanda satmamız söz konusu bile olamazdı. Dükkana ikimizin de kabul edebileceği bir yönetici atanması, bir nevi kayyuma bırakılması gündeme gelmiş, çeşitli isimler konuşulmaya başlanmıştı. Ben de kendi seçimim olarak Ahmet'in dükkanı yönetmesini önermiş bunda ısrarcı da olmuştum. Bu öneri Ayhan tarafından da kabul görerek, dükkanın yönetimi Ahmet'e bırakılmıştı. Bu gerginliğin ardından ortaklığın hiçbir şey olmamış gibi devam etmesi beklenemezdi. Ayrıca yaşanan bu olaya rağ-

men bu ortaklığın yürütülmesi ise her ikimizi de yormaya başlayacaktı. İkimiz de bunun farkındaydık. Bir süre sonra ortaklığın sonlandırılması görüşmelerine başlamıştık. Bu görüşmeleri Ahmet aracılığıyla yapıyorduk. İlk teklifi Ayhan yaptı. Bahçelievler'de bulunan yüz metrekare üstü dairesi ile arabasını dükkanın yarı hissesi olarak vermeyi teklif etti. 1976 yılı başlarında ithal bir araba çok değerli olmasına rağmen, biçilen bu değerin dükkanın yarı hissesi için yeterli olmadığına, az bir değer olduğuna karar vererek, teklif edileni kendisine ödeyebileceğimi bildirerek bir anlaşma sağlamaya çalışmıştık. Bu teklifimizi Ayhan da kabul etmişti. Yapılan anlaşmaya göre kabul edilen miktar, bir yıl içinde verilecek senetlerin karşılığında ödenecekti. Bu senetler, tanzim edilerek Ayhan'a verildi. Bir yıl sonra dükkan Ahmet'in de başarılı yönetimiyle bu borçları ödemeyi başarmıştı.

Dükkanla ilgili Ayhan'la birlikte bu sorunları yaşarken, partinin legal yayınlarının, dağıtımı ile ilgili olarak da bir dizi olumsuz gelişmeler yaşanıyordu. O yıllarda mevcut dağıtımlar küçük işletmelerdi, gerek dağıtım ağları, gerekse kuruluş sermayelerinin yetersizliği, ayrıca yayın pazarının gelişmemiş olmasından kaynaklanan bir dizi sorunları vardı. Bir de buna kitap toplatmaları ve polis baskısını eklerseniz, yayıncılığın içinde bulunduğu durum hiç de iç açıcı bir durumda değildi. Karamsar olmamak için hiçbir neden yoktu. Basılan kitap sayıları üç ila beş bini geçmiyordu. Bu basılan yayınların pazarlanma süreçleri de en az birkaç yılı bulabiliyordu. Aylık, hatta on beş günlük periyotta çıkan dergiler ve gazeteler bile bu kitap dağıtımları üzerinden pazarlanmaya çalışılıyordu. Bu yayınların, hem baskı sayılarının azlığı, hem de en yaygın pazarlama ağları olan bir iki gazete dağıtım kuruluşlarının ağır dağıtım şartları ile karşılaşmaları, bir de bu gazete dağıtımlarının sosyal demokrat politika güden yayınların solunda yayın politikası sürdüren periyodiklere soğuk bakmaları sonucu bu yayınlar gazete dağıtım ağı içine de sokulamıyordu.

Partinin kontrol alanı içinde bulunan bazı legal yayınların dağıtım ve pazarlanması sorununun çözümü için görevlendirilmiştim. Sıfırdan başlayacak bu işin kotarılması gerekiyordu; hem yeterli deneyimden yoksunduk, ayrıca elde bu iş için ayrılmış bir tek kuruş para da yoktu.

İstanbul'da Temel Dağıtımı kurup, faaliyete geçirmek için hemen İstanbul'a gitmem gerekiyordu. Dükkanı Ankara İl örgütünün kontrolüne bırakarak İstanbul'a, cebimde sadece yol parasının yanında üç beş günlük harcamalarımı karşılayacak bir para ile hareket ettim.

İSTANBUL

Yayın hayatına başlayan, Ürün Dergisi'nin yönetim yerinin Cağaloğlu'nda olmasından dolayı, düzenli olarak Ankara, İstanbul arasında mekik dokur olmuştuk. O yıllarda, Ural'ın Annesi, Ankara'da oturan küçük kızının yanında kalıyordu. Ural anne ve kız kardeşinin Ankara'da oturmasından dolayı, düzenli olarak Ankara'ya gelip giderken, ayrıca derginin bazı toplantılarının da Ankara'da yapılmasıyla, Ankara'ya daha sık uğramaya başlamıştı. İstanbul seyahatlerimi, Topkapı Otobüs Terminali dışındaki bilet satış noktalarında yolcu indirip bindiren otobüs firmaları ile yapıyor, bu sayede, iniş ve biniş öncesi ve sonrası, ayrıca uzunca bir yol gitmek zorunda kalmıyordum. Çoğu kez gecenin geç saatlerinde Ankara'dan otobüse biniyor, sabah erken saatlerde Aksaray'da inerek, daha sonra, burada açık olan bir pastane veya lokanta gibi bir yerde sabah kahvaltısını yapıp, ardından da dergiye ait büronun açılma saatini beklemek için bazen bu semtte birkaç saat vakit geçirmek zorunda kalıyordum.

Ürün yazı grubundaki arkadaşlar, -Ankara veya İstanbul'da- ikamet edecek bir yere sahip değillerse, genellikle evli olan diğer arkadaşlarının evlerinde kalıyorlardı. Birbirimizi ailelerimizin bir diğer ferdi olarak görüyor, ailenin bir diğer üyesi gibi davranıyorduk. Temel Dağıtımı kurmak için İstanbul'a gittiğimde, Ural'ın evinde kalmaya başlamıştım.

Ural ve eşi Halide'nin kızları Zeynep daha okula gitmiyordu. Halide Zeynep'in bakımının yanı sıra, zorunlu konukları olan bizlerle de ayrıca ilgilenmek zorunda kalırken, sabahları çoğu kez kızını Ural'ın büyük ablasına bırakıyor, ardından da apar topar bürosuna koşturup, ağır ve yorucu bir günlük çalışmanın ardından, "yorgun argın" akşam tekrar dönüp kızını Meral abladan almasının ardından, eve gelip evinin işlerini yetiştirmeye çalışıyordu.

Ural'ın iki ablası da Fıstık ağacı'nda Ural'ın evine yakın bir apartmanda, altlı üstlü oturuyorlardı. Ural, aile ilişkilerine çok değer veriyor, belki ailenin tek erkek çocuğu olmasından kaynaklandığı için, kız kardeşleri tarafından çok seviliyordu. Kardeşler, aynı sevgiyi Halide'ye göstermekten de geri durmuyorlardı. Aile içinde büyük bir dayanışma hemen göze çarpıyordu. Bu sıkı ilişki içindeki ailenin, akşam oturmalarının bir diğer

müdavimi de ben olmuştum. Çoğu kez hoş sohbet bir akşam yemeğinin ardından, Ural'ın kız kardeşlerinden bazen Meral ablaya veya İnci'nin evine akşam oturmasına gidiyorduk. İnci ve Meral ablanın eşleri harika insanlardı. İnci'nin eşi Ali bey, gümrükte çalışıyor, akşam oturmalarında her konuda bizimle doyumsuz sohbetlere dalıyordu. Meral ablanın eşi Mutahhar ise sessiz sakin bir insandı. Daha çok dinlemeyi seviyor, ara sıra da olsa sohbetlere katılarak, o sohbetlerden aldığı zevki geceye katılanlara göstermeyi ihmal etmiyordu.

Ürün Yayınları'nın Klodfarer Caddesi'ndeki işyerinden yeni işyerine taşınma hazırlıkları sürerken, ben de bir yandan Temel Dağıtım'ın çalışmalarını başlatma telaşındaydım. İş yeri bulmakta zorlanıyorduk. Çok küçük ve elverişsiz olmasına rağmen, Temel Dağıtım'a yeni bir yer bulana kadar, Ürün'ün boşalttığı işyerini kullanmaktan başka yapabileceğimiz bir şey yoktu. Burada bir yandan dağıtımın kuruluş çalışmalarını yürütürken, bir yandan da dağıtım için yer aramaya başlamıştık. Cağaloğlu'nda yapacağınız işe uygun, istediğiniz gibi bir iş yeri bulmak başlı başına zor bir işti. Neredeyse bütün Türkiye'nin yayın faaliyeti burada yürütülüyordu. Kitap, dergi, gazete yönetim büroları; bu yayınların teknik işlerini üstlenen teknik bürolar, matbaacılar, ciltçiler; ayrıca bu yayınların üretilmesinde kullanılan malzemelerin de pazarlandığı yerlerin tamamı buradaydı. Sokak aralarından bir iş için gelip geçerken, kah kapı önünde sırtlıklarının üzerine ellerinde çay bardakları ile oturmuş, hana girip çıkan malzemeyi kontrol eden hamallar; kah sırtlarında, bazen de elle sürülen dört tekerlekli veya sokak aralarında dolaşan at arabalarıyla kağıt ve basılı formaları ya da tamamlanmış yayın paketlerini bir yerden bir diğer yere taşıyıp duran insanlarla her zaman karşılaşabilirdiniz.

İşyeri bulmadaki büyük güçlüklere rağmen, burada faaliyet gösteren yayınevlerindeki arkadaşlar yardımıyla, Cağaloğlu'nun altını üstüne getirip, girmediğimiz han kalmayana kadar dolaştıktan sonra, bir handa, bizim dağıtım faaliyetini yürütebileceğimiz, giriş katı üzerinde bulunan, istediğimiz genişlikte basık bir asma kat bulmayı başarmıştık. Han girişinde bulunan bir dükkana ait olan asma katın dükkanla olan irtibatı kesilerek, han içinden açılan bir kapı ile müstakil hale getirilip, bir diğer işyeri olarak kiraya verilmişti.

Yapılan kontratın ardından, buranın iç düzenlemesi, hemen hazır raflar kurularak sağlanmış, Cağaloğlu'nda büroları bulunan bazı yayınevi sahipleriyle, bir dizi görüşmelerin ardından da, kitaplarının dağıtımı ile ilgili, gerekli anlaşmalar sağlanmıştı. Daha sonra, Ankara'da bulunan Çark Matbaası'nın yönetim yerinde, Temel Dağıtım'ın Ankara Şubesi faaliyete

geçirilmişti. İzmir'de faaliyet gösteren, sahipliğini Mehmet Çavuş ve Özkan'ın yaptığı kitap pazarlama yeri de, onlardan gelen talep üzerine dağıtımın İzmir Şubesi olarak kısa sürede çalışmaya başlamıştı. Mehmet, kendilerine ait İzmir'deki kitap satış dükkanının, Temel dağıtımın şubesi olarak faaliyete geçip, dağıtıma katkı sağlaması için, çok çaba sarf etmişti.

Bu işyerinin bilançosunu çıkartıp durumuna baktığımız zaman, borç ve alacaklarının birbirine yakın değerlerde olduğunu görmüştük. Burada önemli olan, hemen çalışmaya hazır bir kitabevi ve bu işten anlayan birinin şubenin başında olmasıydı. Temel Dağıtım'ın İstanbul'da faaliyete başlamasının hemen ardından iki aylık bir süre geçmeden dağıtım üç büyük ilde çalışır duruma getirilmişti. Kısa bir süre sonra da dağıtımın muhasebe işlerini yürütmek için Saffet Ersanlı göreve başlamıştı. Dağıtım çalışmalarının sonlanmasına kadar, daha sonra kadroya katılan Serpil Uzun ile birlikte bu görevi aksatmadan düzenli bir şekilde götürmüşlerdi. Saffet'in kız kardeşi Mürüvvet İstanbul Şubede göreve başlamış, eşim, Hicriye Tanılkan ile birlikte cansiparane çalışmalarıyla işlerin düzenli yürümesini sağlamışlardı. İstanbul Dağıtımın bir diğer çalışanı, ufaklık Şinasi'ydi. Daha sonra şubeler açıldıkça, Ankara'da Kemal Köylüler, Bursa şubede Zeki Etferat, İzmit'de Adil, Zonguldak'ta Ali Hızır Ar, Adana'da Nevzat, Diyarbakır'da Sait, Mehmet Çakmak, Ömer Ağın ve Aydın ile diğer şubelerde çalışan arkadaşlarımız yayınların okura ulaştırılması için büyük çabalar sarf ettiler.

Cağaloğlu'nda daha önce faaliyete geçmiş olan, Konuk Yayınları'nın ortaklarından İsmail Hakkı İnanç, Politika Gazetesi'nin İdari İşleri'nden sorumlu olarak gazetede göreve başlamıştı. Diğer ortaklardan biri olan Doğan Görsev, yayınların başında kalmıştı. Yayından sorumlu Cavit bey: 12 Eylül'den sonra bir trafik kazasında yaşamını yitirmişti. Erden Akbulut, Ürün yayınlarının faaliyete geçmesinden kısa bir süre sonra tanıdığımız, küçük kitapçıkları çevirerek Ürün'e de katkı sağlamaya çalışan bir arkadaşımızdı; Babil Çeçen daha sonra da Sezer Demirel, Atilla Birkiye ve Zeki Çopuroğlu yayınevinde görev aldılar. Konuk Yayınları, faaliyete geçtikten kısa bir süre sonra, yurt dışından yabancı yayınlar getirerek satışa sunmuştu. Doğan beyle yaptığımız ilk görüşmenin ardından, Konuk Yayınları'nın ve Temel Dağıtım'ın karşılıklı yararları gözetilerek bir anlaşma yapılıp ardından da, bu yayınevinin kitaplarının dağıtımına geçilmişti. Bu anlaşmayı takip eden günlerde Konuk Yayınları yoğun bir kitap basımına geçmiş, takip eden aylarda da yayınevinin elinde bulunan yabancı yayınlar Temel Dağıtım'da pazarlanmaya başlanmıştı.

Bir dilden bir diğer dile kitap çevirileri yapıp yayınlamak sorumluluk isteyen bir iştir. Bunun bilinciyle yayın faaliyetlerini sürdüren Konuk Yayınları'nda Doğan bey, adeta, iğne ile kuyu kazarcasına çevirileri yanlışsız olarak hazırlanmış kitapların okurla buluşması için, gecesini gündüzüne katarak yayın faaliyetini devam ettirmeye çalışmıştı. Doğan beyle birlikte çalışan Erden yayınevine bir dinamizm getirmişti. Ayrıca yayıncılık, yayının çeviri aşamasından başlayarak, mücellitten çıkışına kadar geçen süre içinde, biz dizi titiz çalışmanın yapılmasını da gerektirir. Dizgi, baskı ve mücellit aşamasında gerekli özeni göstermezseniz; bazen içinde bolca dizgi hatalarıyla, bazen çamur gibi simsiyah bir baskı ve okuma güçlüğü çekilen bir fontla veya elde daha okumaya başlarken sayfaları dağılan bir kitapla karşılaşmanız içten bile değildir.

Ürün Dergisi de Ural Ateşer ve arkadaşlarıyla, yoğun bir çalışmanın içinde faaliyetini sürdürmeye çalışıyordu. derginin yanı sıra, yayıncılıkta küçük boy -ceket cebine sığabilecek ebatta- olarak tabir edilen kitap dizisini de yayınları arasına katmıştı. İlk yayın faaliyetine başladığı Klodfarer Caddesi'nden, daha sonra Nuri Osmaniye Caddesi'nde büyücek bir yer kiralayarak, çalışmalarını buraya taşıyarak sürdürmeye başlamıştı. Bu arada, Ürün yayınları arasına, dünyanın değişik ülkelerinde, farklı dillerde basılıp yayınlanan, Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi de katılmıştı. Bütün bu faaliyetler içindeki Ürün Dergisi'nin satışa çıkmasının hemen ardından, neredeyse bütün sayılarına, çıkışı takip eden günlerde toplatma kararları gelmekte gecikmiyordu; bunu takip eden günlerde de, birbiri ardına açılan davalar ve tutuklama kararlarının muhatabı oluyorlardı. Ürün'ün çıkışıyla birlikte ilk sorumlu yazı işleri müdürlüğünü Nuri yapmıştı; ardından da "peş peşe" açılan davalar ve tutuklama kararları karşısına çıkmıştı. Onlarca yıl cezayla karşı karşıya kalan Nuri cezaevine girmemek için, Beyoğlu'nun arka sokaklarında kiralanan, köhne bir odada yaşamını sürdürmeye başlamıştı. Bir süre sonra da yazı işleri müdürlüğünü üstlenen bu arkadaşlara yurt dışına çıkışın yolu görünüyordu. Nuri'nin ardından Selçuk Uzun, Selçuk'un ardından Ahmet Taştan onun ardından da Celal de aynı durumla, kısa sürede yüzleşmek zorunda kalmışlardı. Bu periyodik yayınların faaliyetinin sürdürülebilmesi için, onlarca yıl hapis cezalarıyla yargılanan sorumlu yazı işleri müdürlerini, sık sık değiştirmek, yerine bir yenisini bulmak zorunda kalıyordunuz. Bu arkadaşlar sadece yazı işleri müdürlüğü yapmakla da yetinmiyorlar, çoğu kez dergide yayınlanacak yazıların tashihlerinin yanı sıra, kağıt, dizgi, baskı, mücellit ve dağıtım işlerini de yürütüyorlardı.

Klodfarer Caddesi'ndeki, Ürün'ün ayrıldığı işyerine bizim ardımızdan,

Sahipliğini H. Barış Pirhasan'ın yaptığı, yazı kurulunda A. Kadir, daha sonra Kayseri Madımak Otel'de yakılarak öldürülenlerin arasında bulunan Asım Bezirci; Orhan Taylan, Ataol Behramoğlu ve Barış Pirhasan'ın da bulunduğu; sorumlu yönetmenliğini A. Turgay Fişekçi'nin yaptığı arkadaşlar taşınarak, burada Sanat Emeği Dergisini çıkarmaya başlamışlar, başta Barış Pirhasan olmak üzere 12 Eylül darbesine kadar da bu dergide edebiyat ve sanat faaliyetlerini başarıyla sürdürmüşlerdi. derginin baskı sayısı da dört, beş binleri bulmuştu.

Sanat ve edebiyat faaliyetlerinden söz edince, Yaşar Miraç'ın tek başına çıkarmayı başardığı, adeta bir sanat eseri titizliğiyle hazırlanmış, baskısında çok renk kullanılarak görsel olarak da zenginleştirilmiş, o harika Yeni Türkü Gazetesi'nden, onun duygu yüklü güzel şiirlerinden mutlaka söz etmek gerekir. Bu şiirlerden biri, yıllarca güzel bir müzik parçasının sözleri olarak, her dinlediğimizde bizi geçmişe götürüp duygulandırmıştır.

Ben Bir Küçücük Sevdalı Kuştum
Ben bir küçücük sevdalı kuştum
Aklım ermedi ellere uçtum
Yaban ellere uçtum
Ben bir küçücük ak tomurcuktum
Aklım ermedi kış günü açtım
Kara yellere açtım
Ala yellere bora yellere kara yellere açtım
Yuvasız kaldım karlara düştüm
Sulasız çöle düştüm
Uçsuz bucaksız yollara düştüm
Yalan yollara düştüm
Duman yollara düştüm"

Cağaloğlu'nda yayın faaliyetini sürdüren periyodik yayınlardan biri de İYG -İlerici Yurtsever Gençlik- gazetesiyle, Liseli Gençlik gazetesiydi. İYG gazetesinin ilk sahibi Serter Ersin, ilk yazıişleri müdürü Bahattin Seven'di. Sonradan İYG sahipliğini Rıfat Güler yazıişleri müdürlüğünü Erhan Tuskan üstlendi. O dönemde gazetede: Zülfikar Özdoğan, Orhan Demirbağ, Ufuk Gündüz, Sinan Metin, Önder Özdemir, Yaşar Şahintürk ve Bogos Mildanoğlu çalıştılar. Lisesi Gençlik gazetesinde: Yaman Egeli, Necmi İletmiş, Zerrin -Bakırköyden Haluk'un kız kardeşi- Harun Tur-

gan, daha sonra Ufuk ile evlenen Semiha'nın yanı sıra, bir yıllık çalışma yapanlardan Oğuz Tanındı, Ali Köroğlu, Cihangir Arıkan ve Levent Oğuz da görev alarak, gazetenin çıkması için yoğun bir çaba sarf ettiler. Gazetenin dağıtımını 1978 yılına kadar kendileri başarıyla sürdürüp, ardından dağıtımını Temel Dağıtım yapmaya başlamıştır.

Kadınların Sesi Gazetesi, yayın faaliyetini küçücük bir odada devam ettiriyordu. Gazete'nin dağıtımla da olan ilişkilerini yürüten Berin Uyar, Cağaloğlu'nu dört dönüp, yayının zamanında yetişmesi için koşturup duruyordu. Diğer periyodik dergilerde karşılaştığımız gibi, birçok kez ödemelerde biraz aksama veya gecikme olunca, bu kez devreye Çiçek Yağcı giriyor, ödemelerdeki aksaklıkların giderilmesi taleplerini iletiyordu. Kadınların Sesi Gazetesi en süratli tiraj alan yayınlardan biriydi. İKD -İlerici Kadınlar Derneği-'de yapılan çalışmalar, derginin içeriğine başarılı bir şekilde yansıtılıyordu. Dağıtımın kurulmasıyla da biz ulaşım kanallarını açmaya başlamıştık. Kısa bir süre sonra on bin tirajı zorlamaya başlamıştı. İKD'li kadınları toplumsal yaşamın her alanında bulabilirdiniz. Gülsüm Cengiz Akyüz'ün çalışması bunun en küçük belki de bireysel örneklerinden biridir; çocuklar korosu kurmuştu. Koronun üyelerinden ikisi bizim Kerem ve Kubilay'dı. Fabrikalarda, grev çadırlarında hatta bir ilin festivalinde bile onlara rastlayabilirdiniz; bir kaset bile yapmışlardı. İKD toplumsal yaşamın kılcal damarlarına kadar ulaşarak, kadınların sorunlarına çözümler getirebilmiştir. Onlardan hepimizin öğreneceği çok şey olduğuna her zaman inanmışımdır.

1977 yılı başlarında eşim ve çocuklar, ben İstanbul'da olmama rağmen halen Ankara'da oturuyorlar, yıl ortasına doğru da İstanbul'a gelmeyi düşünüyorlardı. 1 Mayıs törenleri için Hicriye, Kubilay ve Kerem trenle İstanbul'a gitmişler, İstanbul'da Ural'ın eşi ile buluşup 1 Mayıs gösterilerine katılmışlardı. Eşimin anlattığına göre: Halide ikinci çocukları Ekim'e hamileydi. Taksime ulaşınca benim iki oğlan çocukların bulunduğu kamyona çıkmışlar oradan tören alanını seyrederlerken, önce seyrek başlayan ateş üç dört saniye sonra otomatik seri atışlar haline dönmüştü. İnsanlar refleks olarak hemen çömelmişlerdi. Kısa bir süre sonra silah seslerinin yavaşlamasıyla bulundukları yerde de bir panik kaçış başlamıştı. Eşim, hemen iki oğlumu kamyondan kaptığı gibi, yanlarında Halide Atatürk Kültür Merkezi istikametine koşmaya başlamışlardı. Tam bu sırada Halide tökezleyerek yere kapaklanınca, Halide'nin hamile de olduğunu bilen eşim "aman Halide" diye Halide'ye yönelmesiyle birlikte bir anda çocukların kontrolünü kaybetmişti. Bir de bakmıştı ki çocuklar kalabalıkla birlikte sürükleniyorlar, hemen çığlığı basmıştı; yine eşimin

ifadesine göre: olayı gören iri yarı bir işçi, kalabalığı yararak koşup çocukları kaptığı gibi ona getirmiş, ardından da "al bacım çocuklarını" diye çocukları eşime teslim etmesinin ardından kalabalığın arasına karışıp gitmişti.

Olayların başladığında ben kürsünün beş on metre yakınında bulunuyordum. Bir süre sağa sola bakınmış onları göremeyince de bulunduğum yerde kalmıştım. Olayların ardından, birkaç Polis panzerlerinin ortalarda "vızır vızır" dolaştığını hatırlıyorum. Esas felaketin yaşandığı Kazancı yokuşunda olan bitenden habersiz ben de Atatürk Kültür Merkezi'nin önünden aşağıya doğru yürürken, yolda arkadaşım Mustafa Torun'un eşi Ayten Torun ile karşılaşmıştım. Oradan birlikte aşağıya kadar inmiş, bir polis kontrol noktasına gelmiştik. Polisler, inenlerin üzerinde arama yapıyorlar, ardından da genellikle tek olanları duvarın dibinde sıraya dizip, gözaltı için bekletiyorlardı. Biz Ayten ile beraber olduğumuz için fazla dikkat çekmeden oradan geçmeyi başarmıştık. Ardından bir süre daha gidip, Deniz müzesine gelmeden ayrılmıştık. Ben oradan Üsküdara geçip, doğruca Haydarpaşa Garı'na gitmiştim. Eşim ve çocukların şayet başlarına bir şey gelmediyse orada bulacağımı tahmin ediyordum. Gara ulaştığımda hakikaten tahmin ettiğim gibi eşim ve iki oğlum, peronda bekleyen trenin içine girip oturmuşlardı; onlar da beni merak etmişlerdi. Neyse ki birbirimizi bulmuştuk. Onları yolcu ettikten sonra ben de Ural'lara gitmiştim. Ertesi günü de gazetelerden felaketin boyutunu öğrenebilmiştik. Başta DİSK, onların avukatlarından Rasim Öz ve avukat arkadaşları bu karanlık olayın aydınlanması için büyük çaba sarf etmişler, tek tek sendikalardan yardım isteyerek tanıklar bularak olayın oluş şeklini anlamaya çalışmışlar kısa bir süre sonra da onlar açısından olayın oluş biçimi ortaya çıkarılmıştı. Otelden ve Su deposu üzerindeki ilan panosu yanı da dahil birçok yerden otomatik silahlarla ateş açan insanların resimleri de gazetelerde yayınlanmasına rağmen failler ortaya çıkarılmamıştı.

İstanbul, Ankara ve İzmir'de faaliyetini yürüten Temel Dağıtım, sadece bu illerde örgütlenerek dağıtım faaliyetini sağlıklı bir şekilde yürütemezdi. Bunlara kısa bir süre içinde yeni şubeler katması gerekiyordu. Sermayesi olmadan dağıtım faaliyetine başlamış bir dağıtımın yeni şubeler açabilmesi için, kendi başına ayakta durabilme yeteneğine sahip olan şubelere ihtiyacı vardı. Ayrıca bu şubelerin ticaretin bütün kurallarına uygun, profesyonelce bir çalışma yürütmesi de gerekiyordu. Bu anlayışla yola çıkıldığı için de dağıtım, çalışan bütün personeline normal ücret ödemeye çalışmış, bu arkadaşları sosyal güvence altında çalıştırmaya

özen göstermişti. Dağıtımın faaliyete geçmesinin hemen ardından, İGD -İlerici Gençler Derneği- Genel Sekreteri Baki Temel Saçlı da bizim dağıtımda çalışmaya başlamıştı.

Temel Dağıtım Diyarbakır Şubesi'nin ilk faaliyete geçtiği yıllarda Sait adında bir arkadaş buranın yönetimiyle ilgileniyordu. Onun ayrılmasından sonra, dağıtımın yönetimine arkadaşımız Mehmet Çakmak gelmişti. 1978 yılı sonlarında Ömer Ağın, Mehmet Çakmak ve birkaç arkadaşı dağıtımın önünde otururlarken, iki kişi tarafından bu arkadaşlara ateş açılmış, Mehmet Çakmak kalbine aldığı bir kurşunla orada hemen yaşamını yitirirken, Ömer karnından aldığı iki kurşun yarasıyla ağır yaralanmıştı. Bu olay hem dağıtımda çalışan arkadaşlarımızı hem de parti çevresinde büyük bir üzüntü yaratmıştı. Olayın ardından hemen Baki arkadaşı Diyarbakır'a göndermiştik. Bu acı olayın ardından Baki bir süre Diyarbakır'da kaldıktan sonra İstanbul'a geri dönmüştü.

Temel Dağıtım yaptığı dağıtım faaliyeti sırasında her zaman değişik boyutlarda zorluk ve saldırılarla karşı karşıya kalıyordu. Gazete bayilerine yayınlarımızı götüren arkadaşlarımız, bir yandan bu yayınları iplerle bağlayıp zorluk içinde kucaklarında veya küçük el arabalarında taşıyarak dağıtmaya çalışırken, diğer yandan, farklı siyasal görüşlere sahip kişilerin engelleme ve saldırılarıyla da karşı karşıya kalıyorlardı. Bizim için bir başka zorluk: sürekli satış ve dağıtımını yaptığımız kitap ve periyodik yayınlara mahkemeler tarafından toplatma kararları alınması sonucunda, bu toplama işlemini yapan polisler tarafından yapılan baskılar oluyordu. Şubelere koliler yapılarak gönderilen kitap ve dergi paketleri, hazırlanırken özen ve itina gösterilmesine rağmen, çoğu kez şubelere, ya paketler yırtılarak içindekiler dağılmış veya nakil sırasında yayınlar ıslanarak kullanılamaz hale gelmiş bir şekilde ulaşıyordu ki bu da bizim için büyük bir maddi zarar demekti. Ayrıca şubelere kundaklamaya yönelik saldırılar da meydana gelmişti. Kocaeli şubemiz, bir gün sabaha karşı içeriye ateş atılarak yakılmaya kalkılmıştı. Yangın söndürülmesine rağmen, dükkan içinde büyük bir hasar meydana getirmişti. Kitapların bir bölümü yanmış, bir bölümü ıslanmış, bir diğer bölümü de kullanılamaz haldeydi. Dükkan sigortalı olmasına rağmen, sigortadan hasar parasını almak da ayrı bir sorun oluşturmuş, sigorta şirketi ile aramızdaki anlaşmazlık yol ayrımına gelmiş dayanmıştı. En sonunda sigorta şirketinin teklif ettiği parayı almak zorunda kalmıştık. Uzlaşmaya gitmesek, yıllarca sürecek bir davayla karşı karşıya kalacaktık.

Bütün bu genel ilkeler çerçevesi içinde, illerdeki periyodik yayın satışlarını baz alarak, bu periyodiklerden elde edilen karla masraflarını kar-

şılayarak ayakta durabilecek şubeler açmayı ilke olarak benimsemiştik. Bunu başaramazsa, dağıtımın kendi başına ayakları üzerinde durması sağlanamazdı. Açılışından itibaren bu profesyonel çalışmayı kendine ilke edinen Temel Dağıtım, kısa bir süre sonra 10 şube ve 20'ye yakın çalışanı ile kendi başına ayakta durabilen, ara sıra da olsa, hem partiye para aktarabilen, hem de dağıtım faaliyetini yürütebilen, dağıtımını yaptığı yayınevlerinin bir yandan tirajlarını arttırmasının önünü açarken, diğer yandan bunların yayın faaliyetinin istikrarını sağlamak için düzenli bir ödeme gerçekleştirmeye çalışan bir duruma gelmişti. Tabii bu duruma gelene kadar da, bazı zorluklar yaşanmamış değildi. Genel olarak yayıncılığı, özel olarak da periyodik yayıncılığını, hem masraflarını karşılayıp, hem de kar eder duruma getirmek hiçbir zaman pek kolay bir iş olmamıştır. Periyodik yayınların, periyot dışında satış şansları yok denecek kadar azdır. Ayrıca her periyodik yayın, adeta zamanla da yarışmak zorundadır. Oysa kitap yayıncılığı, periyodik yayıncılığa göre biraz daha şanslıdır; çıkarılan kitapların satış için rafta kalma süreleri uzun olduğundan, az da olsa, daha önce yayınlanmış kitapların satışlarından düzenli bir gelir sağlanmasının yanında, giderek büyüyen, yavaş da olsa satışta kalabilen, bir stoğa da sahip olunmaktadır. Cağaloğlu'nda açıldıktan sonra, birkaç yıllık bir yayın faaliyetinin ardından büyük ekonomik tıkanıklıklarla veya kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan birçok yayınevi olmuştur.

Dağıtımın yayın faaliyetine başlamasının ardından, karşılaştığı en büyük zorluktan biri; satışlardan elde edilen paraların düzenli bir şekilde geri dönüşünü sağlamakta çektiği güçlük olmuştu. Genel olarak dağıtım şubelerinin bulunduğu illerin parti il sorumluları, buralara sık sık müdahalelerde bulunuyorlardı. Benim açılışın ilk dönemlerinde özellikle, partideki yoldaşlardan isteğim, parti il yönetimlerinin dağıtım şubelerine karışmamalarını istemek oluyordu. Ayrıca buralarda çalışan arkadaşların kitap pazarlaması için yeterli donanıma sahip olduklarını söylemek de mümkün değildi. Şubeleri her zaman dolaşmak olanaklı olmuyordu. Dağıtımın kuruluşundan belki altı aya yakın bir zaman geçtikten sonra, Dağıtımın Diyarbakır şubesine gittiğim zaman raflarda bulunan kitapların toz toprak içinde, olduğunu görmüş ve oldukça şaşırmanın ötesinde hayal kırıklığına da uğramıştım. Bu sadece Diyarbakır'a özgü bir durum da değildi. Diğer şubelerde de benzer manzaralarla her zaman karşılaşabilirdiniz. Şubeleri yönetmek için buralara getirilen arkadaşların içinde hem kitapçılıkta deneyimli, hem de bu işin nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgili arkadaşlar da yok değildi, ancak bu arkadaşlar birkaç kişiyi geçmiyordu. İş basit gibi görünse de, sadece gelen kitapları raflara

koyup, daha sonra da oturup müşteri beklemek, işini iyi yapan bir kitapçı davranışı değildi. Raftaki her bir kitabın satış hareketinin takip edilmesi gerekiyordu. Bunu başaramazsanız, gereksiz bir stokla karşı karşıya kalırdınız. Önemli şeylerden biri de şubelerin ticari kurumlar olduğunu unutmadan ona uygun davranmaktı. Oysa bizim arkadaşlarımızın birçoğu parti çevresinden geldikleri için, politika yapma alışkanlıklarını buralara taşıyorlardı. Bu ve benzer aksaklıkları ortadan kaldırmak için, kitap satışında oldukça deneyim kazanmış olan, Saygın'ı yardım için Ankara'dan çağırmış, şubelerden sorumlu olarak, onları dolaşarak sürekli denetim altında tutabilen, oralarda yaşanan aksaklıkları tespit edip bunları gideren, en önemlisi de düzenli şubelerden para akışını sağlayarak, dağıtımda yaşanan parasal sorunların çözümüne yardımcı olucu bir çalışmanın içine girmesini sağlamıştık. Saygın'ın İstanbul'a gelip bu görevi üstlenmesiyle birlikte, şubelerde yaşanan tıkanıklık yavaş yavaş istikrarlı bir şekilde düzelme eğilimine girmişti. Saygın düzenli olarak bütün şubeleri dolaşıyor, bazen birkaç gün buralarda kalarak dağıtımın işini daha iyi yapabilmesinin olanaklarını yaratmaya çalışıyordu.

İstanbul'a geldikten sonra, burada parti çalışmalarını Cavlı Çulfaz isimli bir yoldaşla birlikte yürütmeye başlamıştık. Cavlı çok olgun, olaylara sakin yaklaşabilirken, onları çözme yetisine sahip de bir insandı. Onunla parti ilişkilerini yürütürken bir gün ilginç bir olaylar yaşamıştım. Buluşmalarımızın birinde, Aksaray'dan Taksim istikametine çıkarken sağdaki Vefa Bozacısında bir sonraki toplantıda bir araya gelmek için sözleşmiştik. Buluşma saatinde bozacıya girdiğimde Cavlı ile bir başka partili olduğunu tahmin ettiğim arkadaşı, bir masada oturmuş konuşurlarken bulmuştum. Bozacının içi küçücük bir yer olduğu için de neredeyse burun buruna gelmiştik, yapacak bir şey kalmamıştı, ben de aynı masaya gidip oturmuştum. Bir süre sonra da bu arkadaş masadan ayrılıp gitmişti. Giden arkadaşı da tanımıyordum. Yoğun çalışma ve randevu trafiği içinde ara sıra bu tür karışıklıklar da meydana gelebiliyordu. Genel olarak parti çalışmalarım sırasında illegal bir parti çalışması içinde olduğum için, işimi yapmaya yoğunlaşır, iş yaptığım partililer dışında insan tanımamaya gayret eder, ayrıca isimlerini öğrenmemek için de özen gösterirdim.

Yine o aralar, Sovyetler Birliği'nin İngilizce, Fransızca ve daha birçok dilde yayınladığı periyodik yayınlarının özellikle İngilizce dilde çıkarılanlarını -New Times, International Affairs v.b.-, Türkiye'de satış ve pazarlanması için başvuruda bulunmam bildirilmişti. Ben de Ankara'ya giderek Sovyetler Birliği'nin Ticaret Temsilciliği'ne başvuruda bulunmuştum.

Bunun daha önceden ilke olarak parti bağlantısıyla çözüldüğünü de tahmin ettiğim için, bu yayınların dağıtımının alınması konusunda bir endişem olmamıştı. Nitekim öyle de olmuş, kısa bir süre sonra bir anlaşma sağlanmıştı. Baştan çok miktarda olmamak üzere, deneme amaçlı bu periyodiklerin dağıtımlarına başlamış, bir süre sonra da bu yayınlar, hem şubelerde, hem de bazı ana gazete bayilerinde satılır ve aranır hale gelmişti. Tabii bu arada ortada bir büyük sorun da vardı. Bu yayınlar ithal işlemine tabi olmadan, doğrudan doğruya posta yoluyla geldikleri için bunların paralarının ödenmesi konusunda sorunlar yaşanmaya başlanmıştı. Paranın elden ödenmesinden başka yapacak bir şey yoktu; bir başka çözüm de görünmüyordu. Biz de dergi bedellerinin ödemesini, yılda bir iki kez elçilik görevlilerine topluca elden yaparak bu ilişkiyi götürüyorduk. Bu arada zaman zaman ben Sovyetler Birliği'nin Ankara Ticaret Temsilciliği'ne giderek bu ilişkileri sürdürürken; bazen de Sovyetler Birliği'nin İstanbul Konsolosluğu'ndan, bir görevli, birkaç gün önce, Ankara Ticari Temsilciliği'nden görevli bir kişinin İstanbul'a gelip, benimle görüşmede bulunmak isteğini telefonla iletiyordu. Görüşme günü Beyoğlu'nda bulunan elçiliğe gidip bu görüşmeyi gerçekleştiriyordum. Giderek İstanbul Konsolosluğu'da yapılan resepsiyonlara da davetli olarak katılmaya başlamış, konsoloslukta çalışan kişilerden bazılarıyla da tanışmıştık. Beyoğlu'na yolum düştüğü zaman bazen elçiliğe uğruyor, buradaki görevlilerle sohbet de ediyorduk. Bu sohbetler sırasında güncel politik gelişmeler de bazen konuşmamızın konusu olabiliyordu. Konuştuğumuz bu görevliler, muhtemelen benim partili bir kişi olduğumu bilmelerine rağmen, bunu sadece yakın davranışlar göstererek hissettirmeye çalışıyorlardı.

Cağaloğlu'nda sürekli dolaşarak, burada bulunan yayınevi sahipleriyle düzenli görüşme olanağı bulabiliyordum. Bunlardan biri Habora Yayınları sahibi Bülent Habora'ydı. Yayınevi dışına çıktığı zaman çoğu kez bizim yanımıza uğrayarak burada bizimle sohbet etmekten hoşlanıyordu. Temel Dağıtım, partinin kontrolü altında çıkarılan yayınların yanında, birçok yayınevinin kitap satışlarında da hissedilir artışlar sağlamıştı. Sosyal Yayınlar sahibi Enver Aytekin, yine o yıllarda Cağaloğlu'nun merkezi sayılan bir yerde dükkanı bulunan Öncü Kitapevi sahibi Zeki Öztürk ile dergi yayını yapan Metin İlkin'le, yine dergi yayıncılığı yapan Tekin Sönmez'le sık sık bir araya gelip sohbet amaçlı görüşmelerimiz oluyordu. Dağıtımın bir başka müdavimi de A. Kadir'di. Şiir kitaplarına bizim çevremizdeki okurlar tarafından büyük ilgi gösteriliyordu. Yürüme zorluğundan dolayı baston kullandığı için, çok sık olmasa da ara sıra Cağaloğlu'na geldiğinde dağıtıma uğramayı da ihmal etmiyordu. A. Ka-

dir'le sohbet etmenin çok farklı bir tadı, güzelliği olduğunu da konuşma sırasında, içten samimi davranışlarından hemen anlıyordunuz. Eksilen kitaplarını, kendisi getiremediği için, oğluyla gönderiyordu. Yine Asım Bezirci dağıtımımızın sürekli konuklarındandı. Güler yüzü, hoş sohbet konuşmaları, insanlarla sevgi ve mutluluğu paylaşan tavırları, düzeyli ve seviyeli insan ilişkileri hemen dikkatinizi çekiyordu. Cağaloğlu'nda yıllarca yayın faaliyeti yürüten kişilerden biri de Sırrı Öztürk'tü. Nedendir bilinmez, o mu partiden uzak duruyordu, yoksa parti mi ondan, aynı siyasal çizgi içinden gelen bazı insanlarla, parti arasındaki bu mesafe hep kapanmadan kalmıştır. Sırrı da yıllarca yayıncılığın bütün güçlüklerini göğüsleyerek, yaşadığı bütün zorluklara rağmen, genel çizgisini hep koruyan, dürüst bir insan olarak yayıncılık faaliyetini yürüttü. Yücel Yaman, eşi Dilruba ile birlikte yürüttüğü yayınevinde, sosyalizmin anlaşılması en güç temel konularını çizgilere döküp yalınlaştırarak anlatmayı deneyen, bunda başarılı da olan, insan ilişkilerine önem ve değer verip, bu ilişkileri titizlikle koruyup geliştiren canlı ve hareketli bir arkadaşımızdı.

Bu arada Ural'ın ablalarının yardımıyla, İstanbul'a gelmemden yaklaşık bir yıl sonra, Üsküdar Fıstıkağacı'nda bir ev bulmuş ardından da evi tutarak, Ankara'dan İstanbul'a taşınmıştık. Büyük oğlum Kubilay ilkokul dördüncü sınıfa gidiyordu. Küçük oğlum Kerem ise ilkokul ikinci sınıfa devam ediyordu. Taşınmanın gerçekleştiği günün ikinci günü olmalı, çevreyi tanımak için evin önüne çıkmışlar, evin çevresinde daireler çizeler dolaşırlarken farkına varmadan evden biraz uzaklaşmışlardı. Onlar evin etrafında uzunca bir süre dönerek evi bulmaya çalışırken, çocuklardan haber alamayan eşim de ikisini aramaya başlarken evin etrafında dönüp durmuştu; neyse ki bir süre sonra da bir araya gelerek, evin yolunu hep birlikte tutmuşlardı. Eşim de dağıtımda çalıştığı için, çocuklar çoğu kez evde bırakılıyor, ara sıra da Cağaloğlu'na bizimle birlikte geliyorlardı. Bazen onları, sokak aralarında dolaşan at arabalarının üstünde görüyordum. Arabacılarla ahbap olmuşlardı; tabii bu ahbaplık atlarla birlikte olabilmek içindi. Arabacılar da Çağaloğlu'nun arabacıları oldukları için, fazlaca endişelenmemize de gerek kalmıyordu. Evde kaldıkları bir gün, evin balkonuna küçük oğlum Kerem çıkmış, kapının kapanmasıyla da balkonda mahsur kalmıştı. Büyük oğlum da sokakta oyun oynadığı için olayın hemen farkına varamamış, bir süre sonra eve dönmek istediği zaman durumu görerek anlamıştı. Evin kapısını açabilecek kişi balkonda mahsur kaldığından, kapıyı açacak bir başka kişi de evde bulunmadığından, on onbir yaşlarındaki büyük oğlum, karşı bakkaldan bir miktar borç para alarak, Fıstıkağacı'ndan Cağaloğluna, tek başına iki

dolmuş ve bir vapur seyahati yaparak gelip durumu bize bildirmişti. Bu tür olaylar da yaşamımızın bir parçası haline gelmişti. İş yoğunluğumuzdan dolayı çocuklarımıza gerekli özeni gösteremiyor, istemesek de onları ihmal ediyorduk.

Sovyetler Birliği'nden getirtilen yayınların satışı giderek artmaya başlamıştı. Periyodiklerin satışı o kadar büyümeye başlamıştı ki, bu yayınlara ait paketler, zaman zaman postanenin küçük kamyonetleriyle gelir olmuştu. Bu arada Moskova'da düzenlenecek kitap fuarına da davet edilmiştik. İşlerimizin yoğunluğundan parti okuluna gidemiyorduk; yoğun bir çalışmanın içindeydik. Kitap fuarı için program yapılırken, bu programa Bulgaristan ve Demokratik Almanya seyahatleri de eklenmişti. Fuar için ikişer takım kitap hazırlanarak posta aracılığıyla Moskova'ya gönderilmişti. Pasaport için gerekli başvuruyu yapıp eşimle pasaportlarımızı da almıştık. Birlikte olduğumuz yoldaştan öğrendiğimize göre: belirlenen günde uçakla Bulgaristan'a varılacak; hava alanında pasaport kontrol noktasında oluşacak sıranın en arkasında durularak, pasaport kontrol noktasına yanaşılacak ve burada bizi bekleyenler tarafından gideceğimiz yere ulaştırılacaktık. Daha önce belirlendiği gibi olmuştu. Hava alanından doğruca Sofya'da bulunan Bulgaristan Komünist Partisi'ne ait misafirhaneye götürülmüştük; ardından da Aydın Meriç'le onun kaldığı odada bir araya gelmiştik. Bu arada Türkiye'den çıkış sırasında alınan dövizin, partiye bağış olarak kendisine bırakılmasını da istemişti. Türkiye'den ayrılırken çıkışta herhangi bir sorun yaşanmaması için bu döviz dışında yanımıza herhangi bir para da almamıştık. Bir iki gün sonra Sofya'dan Varna'ya geçecek, burada bulunan Merkez Komitesi'ne ait yazlık misafirhanede on beş gün kadar kalıp, hem dinlenme olanağı bulacak, hem de o sırada orada bulunan değişik ülkelerin sosyalist ve komünist parti heyetleriyle de görüşmeler yapma olanağını elde edecektik. Bir iki gün sonra yağışlı bir havada uçakla Sofya'dan Varna'ya varmıştık.

Burada ben ve eşimin yanı sıra, partili bir çift daha bulunuyordu. Bu partili yoldaşın eşi Semra ile eşim arasında sıcak bir dostluk kurulmuştu. Yazlık tesislerde, bize Türkçe bilen bir mihmandar da eşlik ediyordu; burada bulunduğumuz süre zarfında bir iki kez şehre yaptığımız gezide, bize eşlik etmenin yanında, misafirhanede bulunan diğer ekiplerin mihmandarları aracılığıyla yaptığımız görüşmeler sırasında bize çeviri yaparak yardımcı olmaya da çalışıyordu. Tesislere gider gitmez burada bulunan Yunanlı çiftle hemen güzel bir dostluk kurmuştuk; bizden yaşlıydılar. Her gün bir araya gelerek, karşılıklı hem iki partinin mücadele tarihleri, hem de o gün verilmekte olan mücadelelerden örneklemeler

yapılıyordu. Yunanlı yoldaşların yanı sıra, İsrail, Portekiz, Vietnam, Cezayir, Mısır, Kore heyetleri ile de bir araya gelerek uzun görüşmeler yapmıştık. Yunanlılarla o kadar güzel bir ilişki kurulmuştu ki, onlar oradan bizden önce ayrılacakları için, onları yolcu etmek bize düşmüştü. Sabah erken saatlerde kalkıp, onları yolcu etmiştik. Bu ayrılık sırasında duygusal anlar da yaşanmıştı. Varna'da kalışımız sırasında ve karayoluyla buradan Sofya'ya dönerken yolda bazı tesisleri gezme olanağı da bulmuş, işletmelerdeki parti görevlilerinden, iş yerlerindeki parti çalışmaları hakkında bilgiler almıştık.

Sofya'ya dönüşümüzde dörtlü grubumuz dağılmıştı. Eşim ilk uçakla İstanbul'a dönmüş. Ben Sofya'dan uçakla Doğu Berlin'e gitmiş, burada bir otele yerleştirilerek ikinci kez Aydın'la buluşmuştuk. Burada bir gün kalmıştım. Kaldığım gün Aydın kendi kullandığı bir araç ile beni küçük göl gibi bir yerin kıyısında bulunan bir tesise götürmüştü. Burada Moskova'ya ulaşınca yapılacakları konuşmuştuk. Kitapların bir takımını kütüphaneye bağışlanmak üzere vermemi, ikinci takımının kullanımını da onlara bırakmam konusunda görüş bildirmişti. Moskova'da merkez komite sekreterliğinde çalışan görevlilerinden biriyle buluşma talebimi bana eşlik edecek mihmandara bildirmemi, o kişiyle uygun bir zamanda bir görüşme yapmam önerisinde bulunmuştu. Kendisiyle daha sonra gerek duyulduğu zaman görüşme yapabilmem için de bu isteğimi, Türkiye'de görüştüğüm kişilere bildirmem halinde bu görüşmeyi onlardan öğreneceğini, ayarlanacak bu görüşme sonrasında da muhtemelen Çekoslavakya'da bir araya gelip görüşebileceğimizi bildirmişti.

Beni hava alanına giden bir banliyö trenine bindirerek, yolcu etmişti. Bir aksilik karşısında yanımda bulunması için de trenle dönüş için yetecek kadar bozuk para vermişti. Havaalanına varmamın ardından uçakla Moskova'ya ulaşmış, üzerimde hiç döviz bulunmadığını deklare ederken de, renkten renge girmiştim. Doğu Berlin'de bulunurken Moskova'ya giriş için pasaport ebadında tek bir sayfalık bir vize belgesi de alınarak bana verilmişti. Moskova'ya girerken, bu belge mühürlenmiş, Moskova'dan ayrılırken de benden alınmıştı.

Moskova Havaalanı'ndan çıkarken beni bir bayan mihmandar karşılamıştı. Oradan Cosmos Otele götürüp yerleştirmiş, sabah da gelip alarak, yakın olan fuar alanına birlikte yürüyerek inmiştik. Cosmos Otel, özellikle Moskova'ya ülke dışından gelen, gazetecilerin tercih edip kaldıkları bir oteldi. Fuara katılan konuklar burada kalıyorlardı. Dil konusunda ciddi sıkıntılarımız vardı. Mihmandarla, anlaşmamızı el kol işaretleriyle yapabiliyorduk. Bu bayan Rusça dışında bir dil bilmiyordu. Ben de

Türkçe dışında. Bundan daha güzel bir durum olabilir miydi? Çözüm için, birkaç gün sonra bir Türkolog bulunmuştu. Bu bayan da benim söylediklerimi anladığını söylüyor, ancak bir tek kelime konuşamıyordu. Olgun, samimi, dostça davranışlar sergileyen; üzerine giydiği özellikle eğreti duran paltosu ile perişan bir dış görünüş sergileyen bir kişiydi. Bu durumu hemen dikkatleri üzerine çekiyordu.

Fuarda bize ayrılan standa, gelen kitaplarımızı da yerleştirmiştik. Fuarın açılış gününün ardından, Azerbaycan standındaki görevlilerle görüşmüş, onlardan bir bayanın gerektiğinde tercüman olarak bize yardımcı olması ricasında bulunmuştuk. Fuar devam ederken bir gün Cem yayınları sahibi Oğuz, yanında Nâzım'ın son eşi Vera ile gelmişti. Bir süre sohbet etmiştik. Benden fuara getirdiğim Cem -kendi- Yayınları'ndan çıkan Nâzım'ın Bütün Eserleri kitabının son cildini Vera için rica etmişlerdi. Ben de hemen kitabı onlara vermiştim. Yine bir gün Türkiye Büyük Elçiliği'nde ticari işleri yürütmekle görevli bir kişi uğramış, ayak üstü bir görüşme yapmıştık. Fuarın bütün kitap stantlarında çekim yapan TV ekibi benimle de bir çekim yapmıştı.

Temel Yayınlar'dan birçok kitabın yanı sıra Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Leonid Brejnev'in, Sovyetler Birliği'nin bazı kentlerinde yaptığı konuşmalarının içinde toplandığı bir kitabı da Türkçe'ye çevirerek yayınlanmıştı. Yaptığı bu konuşmalarda genel olarak uluslar arası sorunlar işleniyordu. Konuşmalarının birinde, "barışın taktik bir sorun olarak değil, stratejik bir sorun olarak ele alınması"ndan söz ediyordu. Burada barışın içselleştirilmesi anlatılırken, bu mesaj kitabın başlığı olarak da öne çıkarılmıştı. Ben de televizyoncularla yapılan çekim sırasında bundan söz ederken, kitapların genel anlamda insanlar arasında iletişim kurulmasında oynadı rolden de söz etmiştim. Televizyoncular bu çekimin ardından otele uğrayıp benimle otelde bir ikinci çekim daha yapmak istemişlerdi. Tabii bu istekleri, tahminime göre, daha sonra benim için sakıncalı olabileceği düşünülerek engellenmişti. Mihmandar'a görüşme talebinde bulunduğum, Aydın'ın söylediği kişi bir gün fuara uğramıştı. Ayak üstü birkaç kelime konuşmuştuk. Başarılar dilemiş, benden bir de katalog alıp ayrılmıştı.

Türkiye'den çıkarken gümrükten kartonla sigaralar ve Kapalı Çarşı'dan aldığım bir işlemeli bakır tabağı da Moskova'ya getirmiştim. Sigaraları burada tanıştığım kişilere paketler halinde verirken, tabağı bana mihmandarlık yapan bayana vermek istemiştim. Tabağı almış, teşekkür etmiş, birkaç gün sonra da tedirgin olmuş olmalı ki gerisin geri getirip bana iade etmek istemişti. Benden tabağı görüşmem için çağırdığı kişiye

vermem için ısrarda bulunmuştu. Neyse ki yanımızda Türkolog olan bayan da vardı. Onun yanında, ben tekrar hediyeyi alması için ısrarcı olunca, tabağı bu kez almak zorunda kalmıştı. Bu mihmandar tarafından, bazen, üniversiteye yeni başlayan oğluyla birlikte, Moskova'nın değişik yerlerini tanıtım amaçlı dolaştırılmıştım. Gittiğimiz yerler içinde, Lenin mozolesi, Kremlin'de Lenin'in yaşadığı mekan, Moskova Metrosu, Moskova Devlet Sirki, büyük bir resim müzesi, Bolşov Tiyatrosu da vardı. Bir de görüşmemiz sırasında Aydın, özellikle Moskova Kütüphanesi'ni dolaşmak isteğimi görevlilere bildirmemi, burada bulunan Türkçe eserlerin bulunduğu bölümü görmemi istemişti. Buraya gitmek isteğimi de bildirmiş ve kütüphaneye götürülmüştüm. Ancak burada Türkçe eserlerle ilgili sadece elli yüz tane kartoteksten başka bir şey görmem mümkün olmamıştı.

Fuarın sonlanmasının ardından İstanbul'a dönmüştüm. Dağıtımda yoğun çalışmalar bizi bekliyordu. Bu çalışmalar devam ederken aradan altı ay gibi uzunca bir zaman da geçmişti. Aydın'la görüşme olanağı aramaya başlamış ancak buna olanak bulamamıştım. Yine aradan bir ay kadar bir zaman geçtikten sonra parti görüşmelerimizi Türkiye'de Erhan Gömüç'le yürütmeye başlamıştık.

Politika Gazetesi'nin bulunduğu binada yayın faaliyetlerinin bazılarının bir araya getirilmesi düşünülmüştü. Ardından da Cağaloğlu'nda tuttuğumuz yeri İstanbul dağıtımı için kullanmaya başlamış, Politika Gazetesi'nin altında bulunan yeni yeri, dağıtımın sevkiat ve yönetim yeri olarak düzenleyip faaliyete geçirmiştik. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Zonguldak, Diyarbakır, Mersin, Trabzon, İzmit'te dağıtımın şubeleri çalışır hale gelmişti. Bu şubelerin bütün kitap ihtiyaçları İstanbul'dan sağlandığı için, Buradan bazen haftada iki gün onlarca koli kitap ve dergiyi şubelere gönderiyorduk.

Politika Gazetesi'nde Sorumlu Yazı İşleri Müdürü olarak görev yapan Ali İhsan Özgür, bir süre önce bir araba bagajında ağır işkenceler yapılarak, öldürülmüş olarak bulunmuştu. Bu olaydan sonra Politika Gazetesi'nin girişinde sürekli bu binaya giriş çıkışları kontrol altında tutan görevliler bulundurulmaya başlanmıştı. Ali İhsan, genç dinamik hoş sohbet şaka yapmaktan özel olarak hoşlanan, sohbetlerinin arasına hep espriler koymayı ihmal etmeyen bir arkadaştı. Sıkça dağıtıma gelirdi. Görünüm olarak da uzun boylu ve yapılıydı. Onun öldürülmesi olayı, bizi derinden etkilemiş ve üzmüştü.

Dağıtımın, bütün çabalarımıza rağmen, gerek her geçen gün şube sayısının artması, gerekse faaliyetin sadece ticari amaçla sınırlandırılmaması ve kuruluş sermayesinden de yoksun olması sebebiyle, zaman zaman

ekonomik olarak dar boğazlara girmesini önleyemiyorduk. Bu tıkanıklıklarla karşılaşmamak için de sürekli çareler arıyorduk. Bir gün Erhan elinde Sümeyra Çakır'ın yurt dışında basılıp henüz piyasaya yeni çıkmış bir plağı ile gelmiş ve bunun kaset halinde çoğaltılarak dağıtım tarafından satılmasını önermişti. Ufak da olsa bize bir gelir getirebileceği düşünülerek, plaktan yüz, iki yüz adet kaset çoğaltılarak dağıtımda satılmaya başlanmıştı. Aradan çok uzun bir zaman geçmemişti ki Sümeyra Çakır benimle görüşme yapmak için dağıtıma gelerek, bu kasetlerin kim tarafından üretildiğini öğrenmek istemişti. O zaman anlamıştım ki bu kaset işini biz Sümeyra'nın haberi olmadan gerçekleştirmiştik. Kendisinin bütün ısrarlarına rağmen bizim yayınladığımızı da söyleyememiştim. Plak bana geldiği zaman bu izinin alınmış olacağını düşünmüştüm. Belki bundan Erhan'ın da haberi yoktu. Bunun izinsiz olarak çoğaltılmasını hiçbir zaman düşünmez ve buna kesinlikle karşı koyardım. Artık o saatten sonra yapabilecek bir şey de yoktu. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen bu yanlışa ben de katılmış olduğum için, bunun hep rahatsızlığını ve üzüntüsünü duymuştum. Sümeyra'nın ölüm haberiyle bu üzüntüm bir kat daha artmıştı. O gün Sümeyra'ya açıklayamadıklarımı, bir daha açıklama şansımı da yitirmiştim.

Politika Gazetesi'nin bir alt katında, yürüttüğümüz dağıtım faaliyetinin bir başka yere taşınması için alınmış yeni bir kararla karşı karşıya kalmıştık. Neyse ki aradan çok uzun bir zaman geçmeden, yapacağımız işe uygun, yine Cağaloğlu'nun içinde Politika Gazetesi ile dağıtımın İstanbul Şubesi arasında bir yer bularak taşınmıştık. Buranın yeni bir iç düzenlemesine ihtiyaç vardı. Elimizde bulunan saç rafları kullanarak, yeni tuttuğumuz işyerinin bir bölümünü işimize uygun hale getirirken, marangozluk işlerimizin yapılmasında bize her zaman yardımcı olmaya çalışan Sarkis ustanın yardımıyla da marangozluk işlerini tamamlatmıştık. Kumkapı'dan Çemberlitaş istikametinde, giderken sağ tarafta bulunan atölyesine uğrar, onu iş yerinde bulabilirsek, ayaküstü onunla sohbet etmeden geçmezdik. O yıllarda Sarkis usta altmışlı yaşlarındaydı.

Bir gün dağıtımın yönetim yerinde günlük işlerimizle uğraşırken, İstanbul Dağıtım'da çalışan gençlerden biri gelerek, İstanbul Dağıtıma gelen birinin Ankara'dan geldiğini söyleyip beni sorduğunu, benimle konuşmak için beklediğini bildirmişti. Birlikte İstanbul Dağıtım'a gitmiştik. Gelen kişiyi gördüğüm zaman hemen tanımıştım. Ankara Hat Kitabevi'nde bulunurken, Ankara İGD çalışmalarını yürüten gençlerden birkaç kişi kitabevine gelerek, Tarım Bakanlığı'nın köşesinden dönünce Küçükesat'a çıkan yolun ortalarında İGD Ankara Şubesi'ni faaliyete geçirmek için bu

yeri kiralamak istediklerini, kiralamak için buldukları yerin sahibiyle görüşmeleri sırasında her konuda anlaşmalarına rağmen, mal sahibinin iş yerini ticari faaliyette bulunan bir kefil bulunmadan vermek istemediğini ve bunu şart koştuğunu, benden başka da Ankara'da ticari faaliyette bunun kimseyi tanımadıkları için bana geldiklerini bildirip, benden yardımcı olmamı istemişlerdi. Birlikte mal sahibine gidip konuşmuştuk. Daireyi kiraya verecek olan kişi Ankara'da avukatlık yapıyordu; konuşarak gençlere kefil olacağımı bildirmiştim. Ardından da hazırlanan kira kontratını imzalayıp oradan ayrılmıştım. Aradan üç dört yıl gibi bir zaman da geçmesine rağmen kontrat sürekli uzatıldığı için, benim de kefaletim devam etmişti. Gelen kişi Ankara'da tutulan dairenin sahibiydi. Mal sahibinin anlattığına göre, dairesi çok hor kullanılmış, tuvalette bulunan klozetin üstüne teksir makinesi yerleştirilip burada teksir yapılarak, her taraf boya içinde bırakılmıştı. Dairesinin çok kötü kullanıldığını, daireye büyük zarar verildiğini söyleyerek, mal sahibi buranın boşaltılmasını ve verilen zararın karşılanmasını istemişti. Mal sahibiyle konuşan bir kız, benimle konuştuğunu, Ankara'ya gelmem durumunda, bunu mal sahibine kötü ödeteceğimi söylediğimi bildirerek mal sahibini boşaltma işleminden vaz geçirmeye çalışmıştı. Tabii benim olayla ilgili herhangi bir bilgim de yoktu. Adama durumun benim bilgim dışında geliştiğini, olanların hiç birinden haberdar olmadığımı ve olanlara üzüldüğümü bildirip kiralayan kişilerle görüşerek durumu düzeltmeye çalışacağımı söyledim.

Arkadaşlarla Ankara'ya da haber göndererek, mal sahibinin şikayetlerini iletmiş, sorunun bir an önce çözülmesi gerektiğini bildirmiştim. Aradan çok uzun bir zaman geçmemişti ki, dağıtıma bir mahkeme tebligatı gelmişti. Mal sahibi, kendisinin ölümle tehdit edildiğini bildirerek hakkımda dava açmıştı. Şikayetçi olduğu kiracıdan kurtulmanın bir yolu olarak bunu görmüş olmalıydı. Duruşma günü avukatımız Bahri Belen'le Ankara'ya giderek mahkemede ifade vermiş, sözünü ettiği tehdit edilmeden haberdar olmadığımı bildirmiştim. Hakim de bunu ciddiye almamış ve dava sonuçlanmıştı.

Ürün yayınları tarafından, küçük boy kitap olarak Parti Programı Yayınlanmıştı. Kitabın piyasaya çıkmasıyla birlikte, yayından sorumlu Ahmet Taştan hakkında açılan davada, mahkeme, davayı "141 ve 142. maddelerin Anayasa'ya aykırı olduğu" gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne götürme kararı almıştı.

Kitabın yayınlanmasının ardından, dağıtımı da çok farklı kanallardan yapılmaya başlanmıştı. Ama yine de ağırlıklı olarak dağıtım ve pazarlama işini biz üstlenmiştik. Program'ın dağıtımı sırasında, sonradan düşündü-

ğüm zaman, gülümseyerek hatırladığım dağıtma yöntemleri de izlenmişti. Üç beş yüz adet program, bize gelen öneri doğrultusunda bir taksiye konulmuş, bu taksiyle yayınların teslim edileceği noktaya götürülmüş, yol kenarına paketler indirilerek, teslim alacak kişiler beklenmeye başlanmıştı. Bir süre sonra da paketleri teslim almaya bir bayan arkadaş gelerek yine yoldan bir taksi çevrilip, kaldırımda bekleyen paketler taksinin bagajına yerleştirilerek bayan arkadaşla birlikte gönderilmişti. Programların gideceği yere bizim bilgimiz dışında ulaştırılması amaçlanmış olmalıydı. Ancak paketlerin araç değiştirilerek taşınması çevrenin dikkatini çekmişti. Neyse ki bir sorun yaşanmadan programlar gitmeleri gereken yere ulaştırılmıştı. Programın baskı adedi kırk bin civarında yapılmıştı. Ürün Dergisi'nin baskı adedi on binler civarında oluyordu. Periyodik dergilerin dağıtımı sırasında çeşitli nedenlere bağlı olarak bazen yüzde % 30'lara varan iade dönüşleri görülebilmekteydi. Ürün Dergisi'nin satış noktalarına gönderilen miktarının iadeleri, % 5'lere kadar indirilebilmişti.

İlerici Yurtsever Gençlik gibi tabloit gazete boyutunda yayınlanan gençliğe yönelik gazetenin baskı sayısı yirmi binleri geçiyordu. Daha sonra çıkarılan Savaş Yolu Dergisi'nde bu sayı yirmi beş otuz bini bulmuştu.

Baki Temel, Dağıtım'da çalışırken, onu yakından tanıma olanağı bulmuştum. Belki fazlaca hoş olmayan olaylarla karşı karşıya kalmadığımız için, belki de bizlerin fazla iyi niyetli birer kişi olmamızdan kaynaklanan olaylar peşimizi bırakmıyordu. Dağıtımda, kitapların küçük el arabaları veya kucakta taşınarak sağa sola götürülmesi gündeme geliyordu. Bu işleri yapacak bir gence ihtiyacımız vardı. Baki, bize memleketlisi olan on yedi on sekiz yaşlarında bir genç getirmiş, gelir gelmez de onu İstanbul Şubede çalıştırmaya başlamıştık. Bu arkadaşın, kalacak bir yeri olmadığından, bir süre Baki'nin evine yerleşmiş, burada kalırken, ziynet eşyalarından ufak tefek şeyler alıp, bizim dağıtımdaki bayan arkadaşlara da vererek kendine ait olduğunu söyleyip, kuyumculara sattırmıştı. Bizim arkadaşların akıllarına herhangi bir şey de gelmediği için, bir kez bu satım işine farkında olmadan yardımcı olmuşlardı. Bir süre sonra, bizim kitaplar ve taşıma için kullandığımız el arabaları da sağa sola götürülürken ortadan kaybolmaya başlamıştı. Takip eden günlerden bir gün de bu genç dağıtıma gelmemişti. Ardından Baki'den gelmeme nedenini ve hikayesini öğrenmiştik. Meğer bu kişinin, memleketinde evlerden habersiz eşya alıp satmak gibi bir alışkanlığı da olduğundan, polis tarafından arandığı ortaya çıkmıştı. Çocuğun bu geçmişini tabii ki Baki de bilmiyordu. Bir süre sonra, evlerden kaybolan ama o güne kadar bir anlam verilemediğinden kimseye de söylenemeyen yüzükler, küpelerden

söz edilmeye başlanmış; ardından, bu satışa habersizce ortak olanlar da hemen ortaya çıkmıştı.

Bu gibi olayların yanı sıra gerçekten içten samimi güzel örnekler olarak her zaman söz edilebilecek, olaylara da şahit oluyorduk. Yine dağıtımda çalışan sanırım ismi Fahrettin'di bir genç öğlen yemeklerinde ekmek yanına helva, yumurta, zeytin, peynir gibi yiyecekleri alıyor. Yemeğin ardından da her zaman -insanların yaşadıkları zor koşulların bir sebebi olması yanı sıra, bu zor yaşam koşullarında yapılan belki bir telkin ve davranışın, alışkanlık haline gelmesinden kaynaklanan-, bazen üç beş zeytin, bazen yarım yumurta, bazen de bir parça helva veya peyniri arttırıyor; bunu da dağıtımda çalışan diğer arkadaşlarına götürüp veriyordu. Kendisine neden kendin yemiyorsun diye sorulduğunda da -ekmeğin yanında bu yiyecekleri titizlikle katık yaptığı için-, bunların fazla geldiğinden söz edip, ısrarla bunları birlikte çalıştıkları arkadaşlarının yemesini istiyordu. Dağıtımda çalışan arkadaşlar da Fahrettin'in bu huyunu bildikleri için, onu kırmamak, bu içten davranışını geri çevirmemek için, bu yiyecekleri kabul etmek durumunda kalıyorlardı.

Dağıtımın kurulmasından bir yıla yakın bir zaman geçtikten sonra Ahmet İstanbul'a gelip bizim evde kalmaya başlamıştı. Kadıköy taraflarında birkaç ay sonra bir ev tutmasının ardından, eşi Filiz Kardam ve oğulları Umut'u da İstanbul'a getirmişti. Umut'un gelmesine en çok sevinen bizim Kerem olmuştu; Kerem dokuz on yaşlarındaki Umut'un, en has arkadaşıydı. Kısa bir süre sonra, Ahmet'in çalışma alanı da Cağaloğlu olduğu için, babasıyla Cağaloğlu'na gelen Umut, her gün buraların altını üstüne getiren Kerem'le buluşup, birlikte dolaşmaya başlamışlardı. Bizimkilerin günlük gezi programları içinde ilk gittikleri yerlerden biri "Yerebatan Sarayı"ydı. Bu kadar turist burayı ziyaret ettiğine göre burada görülecek bir şeyler olduğundan şüphe duymayan çocuklar, ilk ziyaret yerlerine gelip, sarnıcın sütunlarını seyretmelerinin ardından, doğruca Gülhane Parkı'na uzanıyorlar, orada da bir süre oyun ve üç beş hayvanın sergilendiği hayvanat bahçesini dolaşmalarının ardından, üçüncü uğrak yerleri olan Çemberlitaş yakınındaki turşucuya gidip birer turşu suyu içmeyi de ihmal etmeden yerine getirip, ardından dağıtıma geri dönüyorlardı.

Bir gün, dönüşte bir köşeye dökülmüş, tıbbi atıklar bizimkilerin dikkatini çekmişti. Neyse ki fazla kurcalamadan yerden aldıkları bir taşla bunlara bir süre vurmalarının ardından dağıtıma dönmüşlerdi. O günkü gezi programlarını Umut, Filize eksiksiz anlatınca, ikisi de ertesi gün, Filizden tıbbi atıklar konusunda uzunca bir nasihat dinlemek zorunda kaldıkları için, o günkü gezi programında aksaklıklar meydana gelmişti. Bi-

zim Kerem her akşam eve geldiğinde bir banyonun ardından ancak temizlenip odasına gidebiliyordu.

Yine Aytaç da ara sıra İstanbul'a gelip giderken, bir süre sonra İstanbul'a kalıcı olarak gelmişti. Aytaç'la Serpil'in arkadaşlıkları çok eski yıllara dayanıyordu. Ailelerinin arasında uzun yıllardır süren bir ilişki ve dostluk vardı. İkisinin de İstanbul'da olmaları giderek onları birbirlerine daha çok yakınlaştırmış, ardından bir süre sonra da yaşamlarını birleştirme kararı almışlar, evliliklerinin ardından da İstanbul'da bir ev tutarak buraya yerleşmişlerdi.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, eşimin Eskişehir'de yaşayan ablasının eşi, emekli başçavuş, her yıl yaptığı gibi o yıl da yaz gezilerine başlamış, akrabalarının bulunduğu uğrak yerlerinde akrabalarının yanında, nazı geçmediği veya akrabalarının bulunmadığı illerde de astsubay ordu evlerinde kalarak gezisini tamamlamaya çalışıyordu.

1980 yılı Eylül başlarıydı. İstanbul'a gelmiş bizim evde kalmaya başlamıştı. Tam bu sıralarda bir sabah kalktığımızda 12 Eylül'ün geldiğini radyoda çalınan marşlardan ve arada yapılan anonslardan anlamıştık. Uzunca bir süredir çok yoğun toplumsal olaylar yaşandığından, 12 Eylül'den önce olağanüstü bir durum gözlemleyememiştim. Bundan dolayı 12 Eylül, benim için beklenen bir olay olmamıştı. Önümüzdeki günlerde bir dizi sorunlar yaşayacağımız ortadaydı. Ben bütün bunları düşünürken, kafasında çok farklı şeyler olan eşimin eniştesi de bana ısrarla birlikte sokağa çıkıp dolaşmayı öneriyordu. "Haydi çıkıp dolaşalım, benim yanımda askeri hüviyetim var, herhangi bir sorun olmaz, gezeriz" diyordu. Neyse ki eşim ve ben uzunca bir konuşmanın ardından, onu orduevine göndermeyi başarmıştık. Sokağa çıkma yasağı kalkınca da doğruca dağıtıma gitmiştik.

Cağaloğlu'nda sol yayınların baskı ve pazarlama işiyle uğraşan kuruluşların üzerlerine hemen derin bir sessizlik çökmüştü. Birçok yayınevi sahipleri, çalışanları ortalarda gözükmüyorlardı. Yeni durum karşısında, dağıtımın, özellikle Ankara İstanbul ve İzmir dışındaki şubelerinin ayakta kalabilmesi mümkün değildi. Buralarda baskılar çok daha yoğun olarak hissedilecekti. Hemen bu şubelerde, dağıtım faaliyetini durdurmak, buraları süratle tasfiye etmek gerekiyordu. Mevcut, periyodik yayınların yayın faaliyetini sürdüremeyecekleri de açıktı; satışlar ağırlıklı olarak kitaba kayacaktı. Kitap portföyümüzü bu yeni duruma uygun hale getirmemiz gerekiyordu. Bu da kolay bir iş değildi, bunun sağlanabilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Erhan'la ilk buluşmamızda bunları görüşmüş ve dağıtımı süratle küçültmeye karar vermiştik. Hemen bu üç il dışında-

ki şubelere haber vererek, buradaki dağıtım faaliyetlerin normal şekilde süratle sonlandırılmasını, kitapların hemen İstanbul'a gönderilmesini istemiştik. Çok uzun olmayan bir süre içinde de bunu başarmış, Ankara, İstanbul ve İzmir'de, küçültme çalışmalarını da başlatmıştık. Her şeye rağmen, bu çalışmadan çok süratli bir şekilde sonuç almanın olanağı olmadığını da biliyorduk. Önümüzdeki günlerde karşılaşacağımız büyük zorlukların bizi beklediğinden zerre kadar şüphemiz yoktu. dergiler, yayınlarını hemen ortak bir depoya kaldırarak durdurmuşlardı. Bizim işimiz bu kadar basit değildi. Önümüzdeki aylarda ödenmesi gereken bir sürü bonolar bizi bekliyordu. Yayınevleri ile olan hesaplarımızı gözden geçirip, bazı iadeler yapmaya başlamıştık.

Politika Gazetesi 12 Eylül'den çok önce yayınını durdurmuş, hem gazete faaliyetine ara vermemek, bu arada, bu faaliyetin olanaklarını da kaybetmemek için -kağıt tahsisi ve ilan-, "ilan gazeteciliği" olarak tabir edilen, birkaç yüz baskılık bir çalışmanın içine girerken, bu faaliyeti de gazetede çalışan Turgut Yasalar tarafından götürmeye başlamıştı. Bu tür ilan amaçlı çıkan gazetelerde, etraftan ne tür hazır yazı bulabilirseniz, bunları gazeteye koyabilirdiniz. Gazetenin gerçeğe yakın bir görünüm göstermesi için de, köşe yazılarını Turgut yazıp, günlük bir gazeteye benzemesini tek başına sağlamaya çalışıyordu.

Hazırlanacak yeni altyapıyla birlikte Politika Gazetesi'nin ileride faaliyetini sürdürmesi için de çalışmalar yapılıyordu. İsmail Hakkı, 4 Aralık 1945'de sağ eğilimli kişilerce tahrip edilen, eski Tan Matbaası'nı yenileme çalışmalarına başlamıştı. Tan matbaasının tahrip edilmesinden sonra faaliyetini durduran matbaayı çalışır hale getirmek kolay bir iş değildi; bunu yapmaya çabalıyordu. Bunun için de, tahrip olmuş parçalarının, kimini tornada yeniden yaptırarak, kimi parçalarını döküm atölyelerinde yeniden döktürerek, uzun bir çalışmanın ardından matbaayı çalışır hale getirmeyi başarmıştı. Ardından da matbaa deneme baskılarına geçmişti. İleride Politika Gazetesi ile birlikte, birkaç tane de "ilan gazetesi" bularak, burayı yürütmeyi düşünüyordu.

Bir süre sonra, bu gazetenin yayınını tamamen durdurmasının ardından, yönetim yerinin altında bulunan, iki adet dizgi makinesi ve diğer bazı malzemeleri satışa çıkarılmıştı. Arkadaşlar, bunları satın alarak, yayın piyasasında ortaya çıkan yeni duruma uygun bir yapılanmaya gidilebileceğini düşünüyorlardı; biz de Aytaç'la bunları satın almıştık. Dizgiler eskiydi ve emekli olmak üzere gün sayan dizginin çalışanları da vardı. Burada ileride, çok küçük ölçekli periyodik yayınların yanında kitap dizgi işi de yapılabilirdi. Buranın yönetim faaliyetlerini Aytaç yürütecekti.

GÖZALTI

Bütün bu çalışmalar yürütülürken, bir gün yeni durumla karşı karşıya kalan şubelerdeki sorunları yerinde görmek, şubelerdeki arkadaşlarla, hem daha ayrıntılı konuşma olanağı elde etmek, hem de orada yaşanan sorunlara hemen çözümler üretebilmek için İzmir'e gidip, 13 Şubat 1981 günü tekrar İstanbul'a dönmüş, evde Aytaç ve eşi Serpil'le karşılaşmıştım. Sabah erken saatlerdi; oturup biraz sohbet etmemizin ardından onlar da kalkıp gitmişlerdi; her gün evden işe erken giderken, hem İzmir'den gelmiş olmanın uyuşukluğu, hem de Aytaç'larla sohbete dalmamızdan dolayı, işe gitmekte biraz gecikmiştim.

Aradan belki yarım saatlik bir zaman geçmemişti ki, kapı çaldı. Kapıyı açmamızla birlikte, biri kürk mantolu bir bayan olmak üzere, takım elbiseli ve kravatlı beş kişi, içeri doluşmuş, ardından da birkaçı odalara dağılarak evde arama başlatmışlardı. Eşimi ve çocukları salona toplamışlar; bana da dağıtımla ilgili gelişi güzel sorular sorarak, arama çalışmalarını sürdürmüşlerdi. Arama devam ederken kütüphanemde bulunan kitaplarımın büyük bir bölümünü alarak, eşimden istedikleri çarşafı salonun ortasına serip, üzerine yığmaya başlamışlardı. Uzun ve ayrıntılı bu arama sırasında, aile albümümüz içinde yer alan, özellikle askerlik sırasında çekilmiş resimlerimi; evde bulunan daktilomu; dört beş yıl önce Japonya'da kaybettiğim ağabeyimin, Japon eşinden gelen İngilizce mektupları; yine Japonya'da ağabeyimin arkadaşı olan bir meteoroloji uzmanının, ölümle ilgili bana yazdığı uzunca bir mektubunu; otopsi raporlarını; cenazenin Türkiye'ye getirilişi sırasında uçakla nakle ilişkin belgeleri de alırken, beni de yanlarına katıp aşağıda bekleyen sivil bir araca bindirmişler, ardından da, evden alınıp çarşafa sarılan kitaplarım, diğer aracın bagajlarına konmuştu.

Benim de içinde bulunduğumuz araçla, Cağaloğlu'na doğru yol almaya başlamıştık. Önce, Politika Gazetesi'nin üç dört bina ötesinde bulunan Temel Dağıtım'ın yönetim ve yayın sevkiyatının yapıldığı işyerine gelmiş, burada yapılan kısa bir aramanın ardından, muhasebe defterleri alınarak buradan birkaç yüz metre ötede bulunan İstanbul Dağıtıma geçilmiş; orada da çekmeceler kontrol edilerek oranın da muhasebeyle ilgili defterleri alındıktan sonra, yanlarında bulunan sivil kişilerden biri, en

yakın karakoldan bir polis isteyerek her iki dağıtımın da mühürlenmesini gerçekleştirilmekle görevlendirilmişti. Kısa bir süre sonra da buradan ayrılarak, dağıtımdan biraz ötede bekleyen sivil araca binip, hareket etmiştik.

Aracın içinde bir süre yol aldıktan sonra, araba, Cağaloğlu'ndan İnönü Stadyumu'na gelmiş, stad alanına girerek, arka kapılarından birinin yanında duran, arkası tamamen kapalı bir minibüsün yanında durmuştu. Burada özel araçtan indirilerek, arka kapısı açılan minibüsün içine alınmıştım. Aracın içinde iki yana yerleştirilmiş oturma sıralarında iki kişi oturmuş gelmemi bekliyorlardı. Aracın içine bindirilmemin ardından, birinin elinde bulunan özel olarak yaptırılmış göz bağı ile gözlerimi bağlandıktan sonra, araba hareket etmişti.

Çok kısa olmayan bir yolculuk yapılmıştı. Yolculuğun sonlanmasına yakın minibüsün kapalı bir mekana girdiğini, hem çevreden gelen seslerin kesilmesi, hem de motorun çalışırken çıkardığı sesin yankılanmasından anlamıştım. Araçtan indirilmemin ardından, kolumdan tutarak yürütülmeye çalışılırken, göz bandının altından, yerde kırmızı bir yolluk ve yangın söndürme cihazı gözüme çarpmıştı. Daha sonra birkaç basamaklık bir merdivenden çıkıp, bir süre sağa sola dönüşlü yürüyüşler yaptıktan sonra, bir odaya alındığımı, göz bağını çözdükleri zaman görmüştüm. Yaklaşık on beş yirmi metrekarelik odanın içinde bir masa ve kapı girişinin tam karşısındaki duvara dayalı, üzerinde bir yatak bulunan somya vardı.

Sadece iç çamaşırlarım kalıncaya kadar soyunmamı istemişler; üzerimdeki bütün giysileri çıkartmamın ardından da parmağımdaki yüzüğü ve saatimi alıp, bana giymem için bir pijama verirken, beni getirdikleri yerin MİT -Milli İstihbarat Teşkilatı-'e ait bir yer olduğunu söylemeyi de ihmal etmemişlerdi. Daha odadan dışarı çıkmamışlardı ki odanın kapısında iki kişi daha belirmişti: Gelenlerden biri kısa, diğeri ondan biraz daha uzun boyluca, başları kasketli, düzgün ve sağlıklı birer cilde sahiptiler. Bunlardan uzun boylu olanı, "getirdiniz mi?" diye sorduktan sonra, bana dönerek, "sen en iyi adamımızı yaktın", dedikten sonra, yanındakilere "siz de bunu yakın" deyip sonra da oda kapısından geldikleri gibi ayrılarak gitmişlerdi. Benim yanımda bulunan iki üç kişilik grubun bu gelenlerin yanında hemen kendilerini toparladıkları dikkatimi çekmişti. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, bunlardan uzun boylu olanının MİT genel sekreteri bir general olduğunu televizyondan görerek anlamıştım. Yanında gelen diğer kişi de muhtemelen İstanbul bölge başkanı olmalıydı.

Metal paslanmaz saç, preslenerek, üzerinde yemek koyabilmek için bölümler oluşturulmuş kabın içinde gelen yemekler, karavana yemeklerini andırıyordu. Burada zamanı anlayabilmem mümkün değildi. Odada kapı dışında bir pencere olmadığı gibi, saatim de alınmıştı. Bir koridora açılan demir kapı sürekli kapalı tutulurken, mazgal deliği de hep açık bulunduruluyordu. Kapı önünde nöbet tutan bir kişi ara sıra gelerek mazgalın karşısına geçip, içeriyi kontrol ediyordu. Kapı dışında her yer beton duvarla kaplıydı. Odada bulunan kişilerin dışarı çıkmasının ardından yatağa uzanmış, -zaten yol yorgunu da olduğum için- bir yandan dinlenirken bir yandan da süratle düşünmeye çalışmıştım: Bana söylenen sözler "zarf" olarak adlandırılan sözlerdi; bununla benim üzerimde bir baskı kurulmaya çalışıldığı da açıktı. Yatakta bir iki saat uzandıktan sonra kapı açılmış, biri elinde kağıt ve kalemlerle içeri girerek, benden öz geçmişimi yazmamı isterken, bunun çocukluk döneminden başlayarak, ayrıntılı bir şekilde olmasını da tembihlemişti. Masaya oturarak yazmaya başlamıştım. Kaç sayfa olduğunu hatırlayamamakla birlikte, yazdığım yazı beş on sayfayı da geçmemişti. Ardından da yazdıklarımı alıp götürmüşlerdi.

Aradan uzunca bir zaman geçmişti; sanki bana bir günlük bir zaman geçmiş gibi geliyordu. Zaman periyodunu, ara sıra verilen yemeklerden anlamaya çalışıyordum. Kapı açılmış, birinin elinde gözbağı olan iki kişi içeri girerek, arkamı dönmemi istemişler, ardından da göz bağıyla gözlerimi bağlayıp koluma girerek bulunduğum odadan dışarı çıkarmışlardı. Koridorlarda bir süre sağa sola döndürerek dolaştırılmıştım. Bu esnada yine göz bağı arasından, koridorun bir yerinde, bir paravanın önünden döndürerek götürüldüğümü görmüştüm. Bir odanın içine alınmamın ardından, gözümdeki bağı açmışlardı.

Elli yaşlarının üzerinde, orta boylu, kilolu bir erkek odada bulunan masada oturuyordu. Her iki yanında sandalyede oturan iki kişi daha vardı. Masanın ön tarafında duran sandalyeye benim oturmamı istemişlerdi. Oturan kişinin önünde duran benim olduğunu tahmin ettiğim pasaporttan başka masa üzerinde hiçbir şey yoktu. Masa başında oturan, bazen önünde bulunan pasaportumu eline alıyor, bana pasaportumla ilgili herhangi bir soru sormadan bir süre elinde evirip çeviriyor, sayfalarını karıştırdıktan sonra tekrar masanın üzerine bırakıyordu. Pasaportumda ülkelere giriş ve çıkışlar sırasında vurulmuş herhangi bir mühür bulunmuyordu. Gerek giriş çıkışlarda, gerekse bir ülkeden bir diğer ülkeye geçişler sırasında, pasaportlara düzenli mühür vurulmadığını duymuştum.

Yurt dışına gidip döndükten sonra, bu seyahatle ilgili olarak, ileride ba-

şıma bir sorgulama gelmesi halinde, kendime göre kafamda; anlatmak istemediğim bölümleri çıkarıp, kalan bölümler arasında bir bağlantı kurarak, bir senaryo oluşturmuştum. Yurt dışında uzun süre kalmış arkadaşlardan, aldığım bilgilerle de bu senaryonun gerçeğe uygun olmasını sağlamıştım. Eşimle birlikte yurt dışına çıktığımız için, yeni senaryoda onun da bulunduğu bölümleri ona anlatarak, ifadelerimizin farklı olmamasını da sağlamıştım. Bunun için çok endişeli de değildim. Ellerinde bir bilgi yoksa benim anlattıklarımla yetinmek zorundaydılar.

Bana ilk olarak Ürün Dergisi sahibi Ural'ı tanıyıp tanımadığım sorulmuştu. Ben de arkadaşlığımızdan söz etmiştim. Kitapçılık ve dağıtımcılık yapıyordum; Ural da dergi yayıncılığı… İkimizin arkadaşlığı kadar doğal bir şey olamazdı. Ankara'da kitapçılıkla uğraşırken, İstanbul'da dergi dağıtımcılığı yapan birini de tanımıştım. Bu kişiyi bütün kitapçılar tanırlardı. Bana bu kişiden söz ederek, bu kişiyi tanıyıp tanımadığım da öğrenilmek istenmişti. Bu kişinin ordudan uzaklaştırılmış biri olduğunu duymuştum. Tanıdığımı söyledim. Ardından da benden yurt dışına çıkışımı, çıkış nedenimi ve burada neler yaptığımı anlatmamı istemişlerdi.

Kısaca ben kitap fuarına katılmak için Moskova'ya gitmiştim. Giderken de eşimle birlikte çıkmış, uçakla Bulgaristan'a, buradan da otobüsle Batı Berlin'e varmıştık. Burada on beş güne yakın kalarak gezmiş, ben sağlık kontrolümü yaptırdıktan sonra, burada eşim benden ayrılarak ülkeye dönmüş, ben de metroya binerek Doğu Berlin'e geçip, buradan uçağa binerek Moskova'ya gitmiştim. Moskova'da kitap fuarının sonlanmasından sonra da Türkiye'ye dönmüştüm. Seyahatimi böyle anlatıyordum. Bunu anlatırken benden sürekli ayrıntıya girmem isteniyordu. Ben de istedikleri ayrıntıya uygun bir şeyler hemen bulup söylemeye başlıyordum. Nasıl bir lokantada yemek yediğim sorulduğu zaman, bir lokanta anlatmaya başlıyordum. Yediğim yemeğe kadar sorgulanıyordum. Bunlar bazen sil baştan yapılarak tekrar tekrar anlattırıyordu. Ben de hep aynı şeyleri ısrarla anlatarak ifademde bir tek kelime değiştirmiyordum.

Bazen komik sorulara da muhatap oluyordum. Bir keresinde Almanya'daki evlerin çatılarını tarif etmem istenmişti. Biraz okumaya ilgi duyan, televizyon izleyen insanlar çatıların gotik mimari tarzında yapıldığını bilirlerdi. Sorgulama bu çerçevede devam edip gidiyordu.

Aralarda, benden önce getirdikleri grubu konuşturmak için dayak dahil, bazı uygulamalarda bulunduklarını ve onları bülbül gibi konuşturduklarını, ben de şayet konuşmazsam, aynı uygulamayı bana da yapmaktan çekinmeyeceklerini söyleyip durmalarına rağmen, sorgulama sırasında bana herhangi bir zor kullanmamışlardı.

Bir de merak ettikleri konu, benim Sovyetler Birliği elçiliğine girdiğimde ne konuştuklarımdı. Buraya istihbarat amaçlı girip çıkmış mıydım. Bu sorulara ben de kesin ve kararlı cevaplar vermiştim. Benim sol düşünceyi benimsemiş bir kişi olduğumu, bunun için bedel ödenmesi gereken yerlerde her türlü bedeli ödemeye de hazır olduğumu söylemiştim. Bir ara sorgu odasına gelen genel sekreter: böyle bir şeyden şüphelenseydim, seni elçiliğe giriş çıkış sırasında yakalattırırdım, demesinin ardından, Sovyetlerden hadi İngilizce dergileri getirip burada sattın, peki onların Askerlik Dergisini niye getirdin? diye sormuştu. Askerlik Dergisinin satışından rahatsız oldukları ortadaydı. Ben de bazı talepler olduğu için on beş yirmi tane de bu dergiden geldiğini söylemiştim.

MİT'e getirilişimden itibaren sürekli, her şeyi itiraf etmem halinde, hemen beni eve götürüp bırakacaklarını, bunu kimseye hissettirmeden yapacaklarını da telkin etmeye çalışıyorlardı. Ben de itiraf etmem gereken herhangi bir suçum olmadığını, politik görüşümü açıkladığımı, çalışmalarımın zaten politik görüşlerimin bir uzantısı olduğunu söylüyordum. Yapılan tehditler, "zarf" olmaktan öte şeyler değildi.

Birkaç gün arayla iki kez daha sorgu odasına götürülüp sorgulanmıştım. Yaklaşık on beş gündür burada bekletiliyordum. Resmi kurumlardan benimle ilgili toplamaları gereken bilgileri bu geçen süre içinde toplamış olmalıydılar. Bundan sonra da burada kalmaya devam edersem, sorgu şeklinde bir değişiklik olmasını da beklemiyordum.

On beş gün sonunda bu kez odama gelerek, benden bütün ilişkilerimi anlatmamı, bunu yapmadığım taktirde polise götürülüp teslim edileceğimi, poliste burada gördüğüm muamele gibi bir davranışla karşı karşıya kalmayacağımı ve her şeyi anlatmak zorunda kalacağımı, yol yakınken burada anlatmam halinde, rahat ettirileceğimi söylemeye başlamışlardı. Onlara olanları olduğu gibi anlattığımı, bunun dışında başka ne anlatabileceğimi söylüyordum.

Aradan yıllar geçip, tutuklanma nedenlerim üzerinde bazı arkadaşlarla konuşurken, onların duyumlarına göre tutuklanmamın nedenlerinden biri, İstanbul'da dergi dağıtımcılığı yapan, ordudan uzaklaştırılmış bir subay olan kişinin, bir gün Ürün yayınlarında bulunduğu sırada oraya gelen Bulgaristan Elçiliği'nde görevli bir başka kişiyle tanıştığını, bu tanışmanın ardından, elçilik görevlisiyle bu kişinin buluşmalarının devam ettiğini, bu kişinin etrafında bulunan ordu mensuplarıyla ilişkilere girerek, bazı orduya ait bilgileri toplayıp Bulgaristan elçiliği görevlilerine verdiğini, daha sonra MİT tarafından bu ilişkinin öğrenilerek bir operasyonla bu kişilerin göz altına alınıp, ilişkilerinin delilleriyle ortaya çıkarıldığı

anlatılıyordu. dergi dağıtımcısına: Ural'ın arkadaşlarından kimleri tanıyorsun diye sorulduğunda da, benim ismimden söz etmişti. Benim MİT tarafından alınmamın bir diğer nedeni de Sovyet Elçiliği'ne girip çıkmam ve yayınlarını getirtip satmamdı.

Ben gözaltına alınıp götürüldükten bir iki gün sonra, sabah saatlerinde, evin kapısı çalmış, eşim endişe ve tedirginlik içinde evin kapısını açtığında, bir de bakmış, karşısında Diyarbakır Dağıtım Şubesi'nde çalışan Aydın, meğer tam o günlerde Diyarbakır'da da bir dizi tutuklamalar yapılmaya başlamış, Aydın da Diyarbakır'da kalsa göz altına alınacak, onun da aklına İstanbul'a gitmek gelmiş, ne de olsa İstanbul büyük bir kent, ayrıca biz de İstanbul'dayız; nasıl olsa orada kalacak bir yer bulurum diye de düşünmüş… Eşim, Aydın'a bir iki gün önce benim göz altına alındığımı haber vermiş, tabii yapabileceği bir şey yok, Aydın da geldiği gibi gerisin geri Diyarbakır'a dönmek zorunda kalmış... O günlerde herkes hiç ummadığı, beklemediği sürprizlerle karşılaşıyordu…

Göz altına alınmamın üzerinden yaklaşık on beş gün kadar bir zaman geçtikten sonra, kalmakta olduğum odaya gelmişler, eşyalarımı verip giyinmemi istemişlerdi. Giysilerimi giydikten sonra da, gözlerim tekrar bağlanarak bir arabanın içine alınmış, sonra da, binadan ayrılıp, bir süre yol aldıktan sonra, bir diğer binaya girip gözlerim tekrar açılmıştı. Ardından, burada bir başka kişilere teslim edilmemden sonra da, alınıp bir koridora getirilmiştim. Koridorda birer buçuk metre aralıklarla bir dizi mazgallı demir kapılar vardı. Bir kapının önüne getirdikten sonra kapıyı açıp beni içeriye bırakmışlardı.

Bu kez aydınlık bir ortamdan karanlık bir ortama girdiğim için, bir süre içerisini görememiştim. Girdiğim yerde insanlar vardı. Bana, geçmiş olsun dedikten sonra, "ne zaman alındın", gibi sorular sormaya başlamışlardı. Bir süre sonra gözlerim içerinin ışığına alışmaya başladığı zaman, yaklaşık bir buçuğa iki metrelik bir hücrenin içinde bulunduğumu fark etmiştim. İçeride tek kişilik tahta bir ranza bulunuyordu. Adım atmak ne kelime, kımıldayacak bir yer bile yoktu. Tek kişilik tahta yatağın üzerinde birbirlerine sokulmuş dört kişi oturuyordu. Diğer beş kişi de bu tahta karyolanın etrafında ayakta duruyorlardı.

Buranın neresi olduğunu sorduğumda, Gayrettepe'de bulunan İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne ait gözaltı hücrelerinde bulunduğumu öğrenmiştim. Buralar, tek kişilik gözaltı hücreleri olarak inşa edilmiş olmalarına rağmen, içeri tıka basa insan doluydu.

Aradan bir saate yakın bir zaman geçtikten sonra kapı tekrar açılmıştı.

Koridorda görevli polisin yanında bir ikinci polis daha vardı. Adımı söyleyip, kapı önüne çıkmam istendikten sonra yüzümü demir kapıya döndürüp gözlerimi bu kez bir bez parçasıyla bağlamışlardı. Kolumdan tutarak birkaç kat çıktıktan sonra yine bir odanın önüne getirildiğimde gözlerimi açmışlardı. Kapı önünde beni MİT'den getirenlerden biri duruyordu. Bana buranın nasıl olduğunu sordu. Gördün mü dedi. Ben de ikimizin yalnız olmasından yararlanarak: beni göz altına aldınız, bunu hiçbir neden yokken yapıyorsunuz, sadece sol görüşlü olduğum için ayrıca iş yerimi de kapattınız; birçok ödememi yapamaz hale getirildim; iflasıma sebep olacaksınız, demiştim. Tam bu sırada bir çaycı gelip, ani bir hareketle oda kapısını açmış, ardından da koridorda bulunanlara dönüp kim bu içeride oturan diye sormaya kalkışmıştı. Hemen çaycıyı oradan uzaklaştırmışlardı. Biraz sonra da beni içeri almışlardı. Masada yine MİT personeli vardı. Bana aynı şeyleri tekrar ederek, bunun son şansım olduğunu, anlatmam halinde, beni de alıp birlikte götüreceklerini, yoksa buradan birazdan ayrılacaklarını, anlatıyordu. Dışarıda benimle birlikte bulunan görevli, benim ona söylediklerimi anlatarak, bana "iflasına biz sebep olacakmışız" diyor, diye sözlerimi aktarmıştı. Bunun üzerine masada oturan ayağa kalmış, alın bunu aşağıya gönderin demişti. Ben tekrar gerisin geri hücreye geri getirilmiştim.

Gündüz boyu, daracık hücrede üç dört kişi tahta karyolanın üzerinde oturuyor, devamlı eğri büğrü oturmaktan ayakları uyuşmaya başlayan biri kalkıyor, onun yerine sürekli ayakta durmaktan yorulan bir başka kişi oturuyordu. Bu döngü akşam geç saatlere kadar devam edip gidiyordu. İşin zor yanı, gece olunca yaşanmaya başlıyordu. Tek kişilik somya üzerindeki yatak yere indirilip, somyanın altına doğru kaydırıldıktan sonra, iki kişi somyanın altına girerek bu yatak üzerine yatmaya çalışıyorlardı. Yan dönerek de üç kişi, tahta somya üzerine serilen ceketlerin üzerine uzanıyorlardı. Kalanlar somya kenarına dizilip duvardan destek alarak uzun süre böyle kalmak zorundaydılar. Dört saate yakın bir zaman geçtikten sonra somyada ve altında yatanlar kaldırılıyor, bu kez ayaktakiler onların yerine yatarak nöbet değişimi yapılıyordu. Bu şekilde sabahın olmasını beklemek zorundaydınız. Bazen zaman adeta duruyor, bir türlü ilerlemiyordu. Sonlanmayan bir geceyi adeta saniye saniye yaşayarak sonlandırmaya çalışmak kolay bir şey değildi. Bundan kurtulmanın bir tek yolu vardı: geçmişe dönüp, bellekte canlılığını henüz yitirmemiş anıların içine doğru, bir yolculuğa çıkmak...

Geçirilen bu berbat gecelerin ardından, hücrede yaşanan en zor saatlerden biri de sabah dokuz dolaylarıydı. Bu saatlerde açılan hücre kapısı

çoğu kez, bir kişinin sorguya götürüleceğinin habercisi oluyordu. Şayet yukarıdan sorgu için siz istenmiyorsanız, kendinizi şanslı hissediyordunuz. Vakit öğleni geçtikten sonra da, sorguya alınma olasılığınız giderek azalıyordu. Bazen kapının açılmasıyla, hücrenize yeni getirilen bir hücre arkadaşıyla da karşılaşabiliyordunuz. Bu durumlarda üzüntü mü sevinç mi duyacağınızı bilemiyordunuz. Yeni bir kişi, hücredekiler için daralan bir alan demekti, bu da, daha zor geçecek gecelerin habercisi oluyordu.

Yemek saatleri yaklaştığında bakkal olduğu söylenen kişi mazgalı açıp, siparişlerinizi almaya başlıyordu. Vereceğiniz siparişler dört beş çeşitle sınırlıydı: Peynir, zeytin, yoğurt ve ekmek; bunun dışında başka bir şey aldırmanız olanaklı değildi. Gayrettepe'de kaldığım bir ay boyunca, herkes gibi bu hücrede her öğün, bu dört çeşit yiyeceği yiyerek geçirmiştim. Buraya gelenlerin öyle bir iki günde gitmek gibi bir şansları da yoktu. İçeride bulunan herkes, buraya neden geldiklerini gizlemek zorunda olduklarını hissediyorlardı. Hücrede bulunanlardan birinin bir polis veya polis muhbiri olma ihtimali her zaman vardı. Bundan dolayı insanlar neden göz altına alındıklarını dahi söylemiyorlardı.

Sorguya gidip dönenlerin azgını bıçak açmıyordu. Vermek istemedikleri ifadeleri sorguculara vermek zorunda kalmışlarsa, bunun odada bulunanlarla paylaşılabilecek bir yanı yoktu. İfade verilmemişse, sadece o sorgu atlatılmıştı; ardından gelecek başka sorgular onları bekliyordu... Sorguları tamamlanıp, buradan gitmek üzere olanların, haydi hazırlan gidiyorsun, sözünü duydukları zaman, böyle bir cehennemden kurtulmanın buruk da olsa yüzlerinde soluk mutluluğunu görebiliyordunuz.

İlk günlerde pek sözü edilmese de tahtakurusu büyüklüğüne varan bitlerle birlikte yaşadığınızı, sizden önce gelenlerden öğrenmekte gecikmiyordunuz. Günde bir iki kez, koridorun sonunda, bahçeye açılan tel ızgaralı kapının yanında bulunan tuvalete götürülüyordunuz. Tuvalet içinde ihtiyaç gidermek için, girilebilecek bir iki oda bulunuyordu. Çoğu kez de tuvaletten dışarıya doğru yayılan, girip çıkarken, üzerinize sıçramaması için ayrıca çaba sarf etmeniz gereken bir iki parmak yükseklikteki pis suyla da baş etmek zorundaydınız.

Aradan dört beş gün geçmesine rağmen sorguya götürülmemiştim. Kısa bir süre sonra sorgu için alınacağım ortadaydı. Bu gibi durumlarda, genellikle sorguları düşünmemeye çalışırdım. Sorguyu düşünerek, sorgu dışında bir ikinci kez, öncesi veya sonrasında o anları yaşamak istemezdim. Kapı açıldı, dışarı çıkmam istendi. Gözümün bağlanmasının ardından yukarıda bir odaya götürülmüştüm. Hücredeyken, diğer bölümler-

den bazen size kadar ulaşan işkence çığlıklarını sürekli duyuluyordu.

Bu kez burada göz bağım açılmadan sorgu başlamıştı. Ancak sorguyu yapanın sesini tanımakta gecikmemiştim: Basın bürosunda görevli baş komiserdi. Kasım 1979'da Politika Gazetesi'nin altındaki katta dağıtım faaliyetlerini yürütürken, ellerinde, dağıtımını yaptığımız, İsmail Bilen posteri ile Lenin, Che gibi liderlerin kartları için verilmiş, bir mahkemenin toplatma kararıyla gelmişlerdi. Bu arada gelenlerden, basın bürosundaki komiser, bana, "Atilla bey bize çay ısmarlamayacak mısın", diye sorarak ortamı yumuşatmaya çalışmıştı. Ben de gelen iki kişiye çay söylemiştim. Çaylarını içip, hazırlanan tutanağın ardından, toplatılanlarla birlikte benim de Gayrettepe'de bulunan İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne kadar gelmemi istemişlerdi. Gayrettepe'de bir gece kalmamın ardından, adliyede savcı tarafından ifadem alınmış, ardından da salıverilmiştim.

Bu sesi unutmam mümkün değildi. Sesin kendini diğer seslerden ayıran farklı tonlamaları vardı. Şimdi karşımda beni sorgulayan bu sesin sahibiydi. Önce yüzüme şiddetli bir tokat indirmiş, ardından da bir küfür savurarak konuşturmak istemişti. Ben de sakince, sorulan sorulara, MİT'de verdiğim cevapların aynısını vermeye başlamıştım. Sorgu sırasında, MİT'den bir görevlinin de odada olabileceğini düşünüyordum. Sorgu manyetoyla verilen elektrikle devam etmeye başlamıştı. Elektrikçi olduğum için bunların insan vücudundaki etkilerini biliyordum. Normal şebeke gerilimlerine insanlar yakalandıkları zaman ölüm tehlikesiyle karşılaşırlar. Manyetolarda uzun süre verilmezse bu tehlike yoktur. Genellikle Voltaj beş on bin volt olmasına rağmen, geçen akım, tam tersine mili amperlerle ölçülebilecek değerlerdedir. Ayrıca çalışırken de birçok kez elektriğe çarpılmıştım. Bunun için elektrik şoklarından korkmuyordum.

Genel olarak söylemek gerekirse: İşkencelerde en korkulacak şey, bunun yöntem ve metotlarını bilmeyen bir kişi tarafından yapılan bir işkenceyle karşı karşıya kalmaktır. Böyle bir işkence, her zaman ölüm ve sakatlıklarla sonuçlanabilir. Bu tür ölümlerin en çok rastlandığı yerler de polis ve jandarma karakollarında "kaba dayak" diye de tabir edilen, bilinçsizce vücudun hassas bölgelerine indirilen darbeler sırasında meydana gelmektedir. Tabii bir de konuşturmak için sorgucular her şeyi göze almışlar, konuşturmak için her yöntemi denemeye başlamışlarsa, bu sorgular muhtemelen, ya konuşturulma veya ölüm ile sonuçlanmaktadır. Hukukun rafa kaldırıldığı dönemlerde gözaltına alınan rejim muhaliflerinin; sorgudan beklenen bilgi alınsın veya alınmasın, hayatına değişik şekillerde son verildiği de sıkça görülmektedir.

Benim sorgulanmam sırasında, lehime iki şey olduğunu düşünmüştüm. Hakkımda ciddi bir ifade yoktu. Her şeye rağmen, sosyalist ülkelerin elçiliklerine girip çıkan bir kişi olmam, sorgu yapanları belki daha dikkatli davranmaya yönlendiriyordu.

Elektrik verilirken, arada, buralardaki sorgular sırasında katlardan aşağıya düşen insanlarla ilgili çeşitli yayın organlarıyla çıkan haberlerden bilgimin olup olmadığı sorularak, hatırlatmalar da yapılıyordu. Bir saate yakın süren bir sorgunun ardından tekrar hücreye indirilmiştim.

Bazen acemi sorgucularla da sorgu yapılma teşebbüsleri olmuş, yapılan yanlış hemen fark edilerek sorgu durdurulmuştu. Sorguyu yapan, dağıtımını yapmadığımız bir radikal sol örgütün dergisinin adını vererek, bunu neden dağıttığımızı sormuştu. Ben de sözünü ettiği dergiyi dağıtmadığımızı söylemiştim. Sorguyu yapanın dışında odada bulunan görevli kişi yetkili olduğu da belliydi, hemen kızgınlığını, bu işin böyle olmayacağını söyleyerek dile getirmişti. Ardından da o günkü sorgudan hemen vazgeçilerek kaldığım hücreye geri gönderilmiştim. Bu da yapılan her sorgu öncesi bir hazırlığın yapılmadığını gösteriyordu. Başka bir ifadeyle, ellerinde yetişmiş yeterli deneyimli sorgucu yoktu.

Aradan üç beş gün geçtikten sonra tekrar sorgu için götürülmüştüm. Bu kez daha farklı sorgu yöntemleri uygulamaya başlamışlardı. Radikal örgütleri sorgulayan ekibin karşısındaydım. Adam bana okkalı bir küfür savurduktan sonra, sen konuşmuyormuşsun, diye başlayıp, konuşmalarının başına ve sonuna birer ağır küfür sözcüğü de koymayı ihmal etmeden ara sıra başımı yumruklarıyla ittirerek konuşmamı istiyordu. Odada kalorifer borularına kelepçelenmiş kişilerin bulunduğunu göz bağı aralığından görmüştüm. Burada da, anlatacak bir şeyim olmadığını, anlatılacak her şeyi daha önce anlattığımı söylemiştim. Beni getiren ekibe, "sorgulayın şayet konuşmazsa bana getirin, ben bunu nasıl konuşturacağımı biliyorum" demesinin ardından alınıp götürülmüştüm. Böyle bir iki ekip dolaştırdıktan sonra, bu kez de sorgu için farklı ekiplere bırakılmakla tehdit edilmeye başlanmıştım.

Sorgular birkaç gün arayla birbirini takip ederek devam ediyordu. Bu kez yapılacak sorgudan sonuç almaya karar vermiş olmalılar ki, sorgu odasına götürülür götürülmez önce tekme tokat, ardından da ayaklarımı bir falakaya geçirerek, ellerinde keser saplarına benzer kalınlıktaki sopalarla, vurmaya başlamışlardı. Bir süre sonra vurulmanın şiddetinden dokular da zedelenmeye başladığı için, giderek acılar daha fazla hissedilmeye başlanıyordu. Bir de sopayla vurulurken, sopanın sağa sola kaçırılmasıyla kemiğe kadar işleyen darbelerle karşılaşıyordunuz. Yediği-

niz her darbenin ardından ikinci bir darbenin aynı noktaya gelmemesi için, tabanları sağa sola döndürüp duruyordunuz. Bu durumlarda bağırmakla içerinizde birikmeye başlayan o gerilimi, acıyı da dışarıya atabiliyordunuz. Ben de öyle yapmaya başlamıştım. Ara sıra durarak, sorular soruluyor, cevapların değişmemesi üzerine de dayak tekrar devam ediyordu. Acı dayanılmaz bir hal almaya başlamıştı. Bir süre sonra, odaya başka bir ekipten olduğu konuşmalarından belli olan bir polis girerek, hadi artık bitirin diye uyarılarda bulunarak, odanın boşaltılmasını ister sözler sarf etmişti. Bir süre sonra da, ayaklarım çözülmüş, bir diğer odaya götürülerek tabanlarımın şişmemesi için uzun süre ıslak zeminde yürütülmenin ardından, giymem için çoraplarım tek tek elime verilmişti. Daha sonra da odadan çıkarılıp, başka bir odaya götürerek bu kez yine elektrikle sorguyu sürdürmüşlerdi. İnsan o anlarda bir an önce sorgunun sona erip, içinde bulunmaktan nefret ettiğiniz o hücreye dönme isteğini duymaya başlıyordu. Yukarıda üç dört saat kalmıştım. En sonunda gerisin geri odaya getirilmiştim. O günü de atlatmanın mutluluğu ve yorgunluğunun yanı sıra ayaklarıma hücum eden kandan dolayı, adeta ayaklarımın yandığını hissetmiştim. Ayakkabıların bağcıkları alınmış olmasına rağmen ayakkabıyı giyip çıkarmada zorluk çekmeye başlamıştım.

Bu arada eşim küçük oğlumla birlikte uzun aramalar sonucunda beni bulabilmişti. MİT'de sorgulandığım sıralarda yaptığı aramalar sonuçsuz kalmış, bütün göz altı ve tutukluluk yerlerini dolaşmalarına rağmen, benden haber alamamışlardı. Gayrettepe'ye getirildikten kısa bir süre sonra, ancak izimi burada bulabilmişler, ardından da, ziyaretime gelerek, içeriye, para ile birlikte gönderilen, üzerinde para miktarının yazılı olduğu küçük kağıtların arkasında, benden, "iyiyim", "sağlığım yerinde" gibi cümleleri içiren notları alarak, her şeye rağmen hayatta olduğum inancıyla, tekrar evin yolunu tutmuşlardı. Polisler, hücreye getirilen, bu notların arkasına bir iki kelimenin yazılmasına müsaade ederken; altına, inandırıcı olması için, bir imza attırmayı da ihmal ettirmiyorlardı. İlk kağıdı alıp eve dönmelerinin ardından, eşim çocuklarla birlikte, benim imzamı atmakta başarılı olan büyük oğluma imzalar attırıp, ayak üstü atılmış eğri büğrü imzamın bana ait olup olmadığı konusunda hep birlikte değerlendirmeler yaparak, sonunda da bana ait olduğu sonucuna varmışlardı.

O günden sonra böyle bir sorguyu bir daha yaşamamıştım. Bu kez de nedenini o anda pek de anlayamadığım sebeplerden dolayı yukarıya çıkartılmış, yine çoraplarımın çıkartılmasının ardından, ayaklarımın havaya kaldırılması istenmiş, bir dayanak noktasına ayaklarım konduktan

sonra da, uzunca bir süre böyle bekletilmiştim. Ara sıra odaya giren çıkanlar olmuştu. Bir süre böyle kaldıktan sonra, tekrar hücreye indirilmiştim. Muhtemelen falaka sonrası ayaklarımın durumuna bakılmıştı.

Yine aradan birkaç gün geçmişti. Alınıp odaya götürüldükten sonra, Bulgaristan'da uçaktan inişten başlayarak tekrar anlatmamı istemişlerdi. Tam anlatmaya başlayacağım sırada, bir kadın sesi de sorulan soruya benimle birlikte cevap vermeye başlamıştı. Birden ne olduğunu anlayamamış susmuştum. Bunun ardından da bana: eşimin odanın içinde olduğunu, onun da sorgulandığını, eşimin farklı şeyler anlattığını, bu kez de konuşmazsam her ikimizin de buradan bir daha dışarı çıkamayacağımızı söylemişlerdi. Ben de odadaki kişinin eşim olduğundan emin olmak istiyordum. Israrla onu bana göstermelerini istemiştim. Göstermezlerse sorulan soruları cevaplamak istemiyordum. Beni eşimin oturduğu koltuğun yanına götürmüşler, göz bağımı alttan hafifçe aralayarak göstermişlerdi. Gözleri bağlıydı. "Merhaba Hicriye" demiştim, o da bana "merhaba" diyerek cevap vermiş ama kelimeyi söylerken dudaklarının titrediğini görmüştüm. Yeteri kadar korkuttukları ortadaydı. Ona moral vermek için, korkmamasını söylemiştim. Ardından da ikimizin farklı şeyler anlatmasının mümkün olamayacağını, seyahatin anlattığım gibi olduğunu söylemekle yetinmiştim. Beni hemen alıp apar topar odadan çıkarıp hücreye indirmişlerdi. Ardından da, Gayrettepe'ye getirilişimden bu yana yaşamadığım, endişeli dakikaları yaşamaya başlamıştım. Eşimi de burada sorguda mı tutuyorlardı? Kendi kendime bu soruyu soruyor, bunun cevabını bulmaya çalışıyordum.

Yaşamınızın "darmadağın olduğu" zamanlarda, sizin dışınızda gelişen olaylar, sizi kontrol etmeye başlarsa, o anda yapacak fazla bir şeyiniz de kalmaz; üst üste yaşanan felaketler yaşamınızın bir parçası olmaya başlar. Daha nelerin olup bittiğini anlayamadan olayların içinde siz de sürüklenmeye başlarsınız. Bütün bu olanları anlamadan, neleri kaybettiğinizi, nelere halen sahip olduğunuzun bir bilançosunu çıkarmadan, bir başlangıç noktası yakalayamazsınız. Ben, eşim ve çocuklarım hayattaydı. Önümüzdeki dönemde de bizi nelerin beklediğini görecektik. Askeri bir dönem başlamıştı; artık hukuktan, adaletten, insan haklarından söz edilemeyecek bir sürecin içine girilmişti. Gözaltındaydım… Sadece benim değil, ailemin de geleceği belirsizliğini koruyordu…

Koridorda bulunan polisin geceleri, koridorda yürürken: "o size ne yaptı da onu vurdurdunuz", "bir tek güvercinleri vardı"; gibi sözler söylediğini duymuş, bu sözleri neden söylediğini, sözlerin ne anlama geldiğini, hücrede bulunanlara sormuştum. Onlardan biri de burada daha ön-

ce nöbetçilik yapan, yaparken de fırsat buldukça gözaltındakilere dayak atan bir polisin, evine giderken üç beş ay önce öldürüldüğünü söylemişti. Poliste bunun tedirginliği vardı. Ayrıca birkaç kez hücreler arasında bir iki şey alıp verdiğini de görmüştüm. Kapıya vurarak koridordaki polisi çağırmıştım. Homurdanarak gelmişti. Eşimin burada bulunduğunu, yeni getirildiği için de üzerinde para bulunmadığını, ona para göndermek istediğimi söylemiştim. İsmini sormuştu. Ben de söylemiştim. Tamam bakayım diyerek gitmişti. Bir süre sonra da gelerek o isimde birinin kadınların kaldığı hücrelerde bulunmadığını bildirmişti. Bir üst katta da hücreler olduğunu duymuştum. Bu kez üstteki katta bulunan kadınlara ait hücrelerden sordurmasını istemiştim. Cevap vermeden gitmiş, aradan yarım saat geçmeden de tekrar gelerek mazgal penceresini açıp o katta da söylediğim isimde birinin bulunmadığını bildirmişti. Bunun üzerine biraz da olsa rahatlamış, ardından da, bundan sonra bana para ile birlikte gelecek notta kimin el yazısının bulunacağını merak etmeye başlamıştım. Bir sonraki gelen notta eşimin el yazısı vardı. Üzerimde bulunan tonlarca yükün bir anda kalktığını hissetmiş, rahatlamıştım.

Aylar sonra çıktığım zaman öğrenmiştim ki, eşimi, hem bana biraz para göndermek hem de kısa bir notla da olsa haber alabilmek için yanında küçük oğlumla birlikte geldiğinde, kapıdan alıp basın bürosunun odasına götürülmüşler, burada oğlumu bir daktilonun başına oturtulup, daktiloda yazı yazdırılarak oyalarlarken, bir yandan da ona: "baban da daktilo ile yazar mıydı?", "Arkadaşları kimlerdi?", "Eve gelip giderler miydi?" gibi sorular sormaya başlamışlardı. Oğlum da polislerce sorulacak sorulara cevap vermemesi gerektiğini bildiği için, bunlara, bilmiyorum, arkadaşları eve gelmezdi gibi cevaplar vermeye başlamıştı. Bu sırada, basın bürosunun bekleme odasından alınan eşim önce bir odaya götürülüp, gözleri bağlandıktan sonra, seyahatle ilgili sorular sorulmuş, sonra da kocan böyle anlatmıyor, nereden uyduruyorsun bunları, diyerek farklı bir ifade alınması amaçlanmıştı. Ardından da, seni şimdi kocanın yanına götüreceğiz, diye alıp benim yanıma getirerek, yüzleştirmek istemişler ama sonuç istedikleri gibi olmamıştı. Bir süre annesinden haber alamayan oğlum işin vahametini anlayıp, "annem nerede", "niye gelmiyor" diyerek önce birden bire terlemeye başlamış, ardından da kıpkırmızı kesilerek, odada bulunanları endişelendirmiş, ardından da eşim geri getirilerek ikisi birden salıverilmişlerdi. Her an alınıp götürülme endişesi içinde, eşim günlerce üstünü soyunmadan yattığından söz etmişti.

Bir aydır Gayrettepe'deydim. Neredeyse gözaltı suresi dolmak üzereydi. Otuz gün tamamlanmış olmalıydı ki, bir gün öğlen sonrası beni alıp gö-

türmüşler, yanımda bir polisle birlikte salon gibi bir yerde bekletmeye başlamışlardı. Birkaç dakika geçmeden de, yedi sekiz metre ilerimde basın bürosunda sorumlu polis komiserini görmüştüm; yanında bir başka polisle konuşurken bir yandan da bana bakıyordu. Evraklar tamamlanmış olmalı ki beni alıp bir polis aracına bindirmelerinin ardından araç hareket etmişti. Polislerden biri yanıma oturmuştu. Bir süre sonra diğer polis ona kaş göz işaretleriyle benim yanımdan biraz daha uzağa oturmasını anlatmaya çalışmıştı. Haklıydı da hücrelerden çıkanların üzeri kelimenin tam anlamıyla bit kaynıyordu. Bir süre sonra anlatılmaya çalışılanları anlamış olmalı ki, yanımda oturan polis, aramızda bir kişinin oturabileceği kadar bir boşluk bırakacak şekilde biraz daha yana doğru kaymıştı.

Boğaziçi Köprüsünden geçerken, yaklaşık bir buçuk aylık bir gözaltının ardından, denizi seyretme olanağı bulmuştum. Mart sonuydu; her iki yanda masmavi boğaz uzanıyordu. Deniz araçları suyu her iki yana açarak yollarına devam ediyorlardı. Birden yaşamın bütün güzelliklerinin her yanımı sardığını, tekrar hayatın içine doğru çekildiğimi hissetmiştim…

Bir süre daha yol aldıktan sonra, yolculuğumuz Selimiye Kışlası'nda sonlanmıştı. Araç ana kapının önünde durmasının ardından iki polisle birlikte içeriye alınıp, Selimiye'nin iç avlusuna girmiştik. Buradan avlu kenarında bulunan koridorlardan götürülerek, bir oda kapısının önüne gelip beklemeye başlamıştık. Belki bir yarım saate yakın bekledikten sonra içeriye alınmıştım. Burası savcının odasıydı. Savcı genç biriydi. Bir yüzbaşı veya binbaşı olmalıydı. Bana yayıncılık faaliyetimle ilgili sorular sormaya başlamıştı. Sol dergi ve kitapların dağıtımını neden yaptığımı öğrenmek istemişti. Bunları yaparken daha dikkatli davranılması gerektiğinden söz etmişti. Ben de kitap ve dergi dağıtımcılığı yaptığımı, bunları yaparken bir seçim yapmadığımı, bunu yapmanın benim görevim de olmadığını söylemiştim. Şayet böyle bir şey yaparsam, bunun oto kontrol olacağını, bunun da doğru olmayacağını, bir yayının sakıncalı olup olmadığını tespit etmenin mahkemelerin görevi olduğunu, söylemiştim. Daha önce dağıtımda mahkeme tarafından toplatma kararı verilmiş kitaplara rastlandığından söz etmişti. Ben de bir yayın hakkında mahkemeler tarafından verilmiş bir toplatma kararı varsa, bu kararların bizlere tebliğ edilmesi halinde toplatma kararından haberdar olabileceğimizi bildirmiştim. Bize tebligat yapılmadan, dağıtımda rastlanacak yayınlar için, toplatma kararı bulunan yayınları bulundurduğumuz suçlamasının yapılamayacağını, ancak daha önce mahkemenin toplatma kararının bi-

ze tebliğ edilmesine rağmen bu yayınları satmaya devam etmemiz halinde böyle bir suçlamanın muhatabı olabileceğimizi söylemiştim.

Benim hakkımda o günlerde yürürlükte olan 141 ve 142. maddelerden yargılanmam İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirliği tarafından isteniyordu. Sorgumu yapan savcıya sorgu sırasında işkenceye maruz kaldığımı da söylemiştim. Biliyorum demesi beni şaşırtmıştı. Ardından da bana, seni serbest bırakılman talebiyle sorgu hakimliğine göndereceğim demişti. Sıkıyönetimin ilk yıllarında, hukuk eğitimini içselleştirmiş askeri hakim ve savcılara rastlandığını duymuştum. Görevini yasalara uygun bir şekilde yapmaya çalışan hakim ve savcılar daha sonra bu görevlerden, alınmışlardı.

Buradan sorgu hakimliğine götürülmüş, bir süre bekletildikten sonra, hakimin karşısına çıkarılmıştım. Hakim dosya üzerindeki savcının salıverilmem talebini okuduktan sonra, dosyayı açıp, içinden sesli olarak önce polis fezlekesini kısaca okumuştu. Fezlekede kendisi kabul etmese de TKP üyesidir diye bir cümle geçiyordu. Ardından dosya içinden benim ifademin bir bölümünü okumaya başlamıştı. İfademde, Sovyetlerin Ankara Ticaret Temsilciliği'nden bir görevliyle konuşmamdan söz ediliyordu. Önce bana "vay be sen neymişsin" dedikten sonra, arkamda bekleyen askere "bunu kapının önüne al" demesinin arkasından dışarı çıkarılmıştım. Ben dışarıdayken ya dosyayı biraz daha ayrıntılı inceleyerek savcının görüşüne katılmamış, büyük bir olasılıkla da Sıkıyönetim adli müşavirliğine telefon ederek, onlarla konuşmuştu. Bir süre sonra içeri alındığımda hakimin yüz hatlarının değiştiğini görmüştüm. Yüzüme bile bakmadan, seni tutukladım, demişti, yine arkamda bekleyen askere, alın bunu götürüp teslim edin demesinin ardından dışarı çıkarılıp götürülmüştüm.

Ana giriş kapısından iç avluya girer girmez hemen solunda bulunan, gözaltı koğuşlarının kapısının önünde, çömelmiş bekleyen beş on kişi vardı. Beni de onların yanına götürmüşler; ardından da çömelmemi istemişlerdi. Biraz ileride giriş kapısına yakın duran bir üst çavuş gelenleri kontrol ediyordu. İçeri alınanların işlemlerinin tamamlanıp oradan koğuşlara götürülmesinin ardından, yeni bir gurup içeri alınarak işlemleri yapılıyordu. İçeri alınıp, nüfus bilgilerim kontrol edildikten sonra gardiyan askerlerin eşliğinde koğuşlardan birinin önüne getirilip koğuşa konmuştum.

Koğuş ağzına kadar doluydu. Ortada dar bir beton yürüyüş yolunun her iki yanı tahtalarla kaplanmış üzerlerine de battaniyeler serilmişti. Betonun üzerine ayakkabılarımı çıkarıp battaniyelerin üzerine çıkmıştım. Oturanlardan bir iki kişi biraz oturdukları yerden sağa sola kayarak otu-

rabileceğim kadar bir yer açmışlar, ardından da, koğuşa her yeni gelene söylendiği gibi bana da "geçmiş olsun" demişlerdi.

Buraya gelenlerin ilk yaptıkları şeylerden biri, vücuttaki bitlerden kısmen de olsa kurtulmak için, sıcak su aktığı zaman hemen bir banyo yapmak ve gelen kantinciye de bitlerden korunmak için vücuda sürülen sıvılardan sipariş vermek oluyordu. Burada bitlerden tamamen kurtulmanın bir yolu yoktu; çoraplarınızı pantolonunuzun paçalarının üzerine çekerek, battaniyenin üzerinde dolaşan, ilaçların etkisiyle biraz sersemlemiş bitlerin vücudunuza girişini zorlaştırmaya çalışıyordunuz. Onlardan kurtulmanın tek yolu, buradan ya tahliye olmak, ya da cezaevine gönderilmekti. Gayrettepe'ye çamaşır alınmadığı için, buraya gelen ziyaretçiler mutlaka yanlarında çamaşırla birlikte geliyorlardı.

Bir buçuk aydır eşim ve küçük oğlum: önce onbeş gün beni aramışlar, bulduktan sonra bu kez Gayrettepe yollarını aşındırmışlardı. Şimdi Gayrettepe'ye gittiklerinde benim Selimiye Kışlası'na sevk edildiğimi öğrenecekler, gerisin geri o gün eve dönüp, ertesi gün yanlarına çamaşır da alarak bu kez Selimiye Kışlası'na gelip gitmeye başlayacaklardı. Ardından buradan sevk edileceğim yerlere, peşim sıra bu koşuşturmaca devam edip duracaktı… Selimiye Kışlası'nda gözaltında tutulanları avukatları dışında yakınları ile görüştürmüyorlardı. Burada da beni görme şansları olmayacaktı.

Selimiye Kışlası'nın tutuklu koğuşlarında, bazen koridorlardan, bazen de koğuş içinden verilen emirlere göre hareket etmek zorundaydınız. Bu emirlere uymak istemeyenler, koğuştan gardiyan askerler tarafından alınıyor, koridorun koğuşlar içinden görünmeyecek bir yerine götürülüp birkaç askerin ortalarına alınarak dövülüyorlardı. Sabah sayım öncesi, koğuş, gardiyanlar tarafından sayıma hazırlanıyor. Görevli subay veya astsubay daha kapıdan içeri girmeden, askerlikte bile rastlanamayacak uygulamalarla dikkat komutu çekilerek, sayım alınmaya başlıyordu. Bunun ardından, Koğuşlardan çıkarılarak eğitim çalışmalarına geçiliyordu. Eğitime çıkaran askerin söylediği marşa var gücünüzle katılarak yürüyüş yapmak zorunda bırakılıyordunuz. Bazen askerler tarafından, kırk - kırk beş yaşın üzerindekiler sıradan çıkarılıp bir kenara toplanıyor, kalanlarla bu uygulama devam ettiriliyordu. Burada da askerdeki uygulama gibi cezalandırmalar toplu yapılıyordu. Biri söylenen marşa isteksiz katılıyor, veya istedikleri gibi bir yürüyüşü sergileyemiyorsa, yürüyüşe katılanların hepsi bir komutla çoğu kez yerlerde süründürülüyordu. Marş ve yürüyüşleri yaparken bunu da düşünmek zorundaydınız.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra, daha önce dağıtımın da avukatlığını

yaptığı için vekaletim bulunan Birlik Avukatlık Büro'sundan Atilla Coşkun, hem benimle görüşmek hem de tutukluluk nedenimle ilgili bilgi alarak gerekli girişimlerde bulunmak için gelmişti. Tutuk evinin kapısından girişte bulunan odada bir masanın karşılıklı iki yanına oturmuştuk. İçeride bir subay ve iki nöbetçiyle birlikte, bir iki er daha vardı. Atilla neler olduğunu sorduğunda, ben de evden alınmamın ardından yaşadıklarımı kısaca anlatmıştım. Sorgu sırasında nelerin cevabının alınmak istediğini, gördüğüm insanlık dışı uygulamalardan söz etmiştim. Söylediklerimi dinledikten sonra, tutuklama kararına itiraz etmek üzere ayrılıp gitmişti. Yapılan ilk itiraz, isnat edilen suçların ağırlığı ve soruşturmanın da sürdüğü gerekçe gösterilerek reddedilmişti. Gözaltına alındığım günü takip eden gün eşim, daha önce bizim de avukatlığımızı yapan Turgan Arınır'ın bürosuna giderek, tutuklandığımı bildirmesinin ardından, benimle ilgilenmesini istemişti. Turgan 12 Eylül'ü takip eden bir gün Ürün Yayınları'nın da davalarına girdiği için polis tarafından gözaltına alınıp on – onbeş gün Gayrettepe'deki hücrelerde tutulduktan sonra salıverilmişti. O günlerde avukatların durumları da böyleydi. Turgan da eşime benimle ilgilenemeyeceğini bildirmiş bana başka bir avukat bulmasını söylemişti. Ardında kısa bir süre sonra da yurtdışına çıkacaktı. Eşim de buradan Birlik Avukatlık Bürosu'a geçerek, burada avukatlık yapan: Bahri Belen, Atilla Coşkun, Engin Cinmen, Semray Doğan'a benim gözaltına alındığımı bildirmiş, avukatlığımı üstlenmelerini istemişti. Onlar da bu istemini kabul etmişlerdi.

Koğuşlarda sağ ve sol görüşlü tutuklular bir arada tutuluyordu. Gündüz aynı görüşte olanlar bir arada oturuyor, gece de yan yana yatmaya çalışıyorlardı. Koğuş o kadar doluydu ki, sırt üstü yatmanıza olanak yoktu. Saat 22:00 de herkes yatmak zorundaydı. Yatarken yan yatılıyordu, gece kalkmak zorunda olanların durumu zordu, bir daha aynı yeri bulup yatmaları kolay olmuyordu. Herhangi bir nedenle, yatan bir kişi yerinden kalkmak zorunda kalırsa, geri döndüğü zaman kalktığı yeri bir daha bulamıyordu. Artık onun kalktığı yer, yanında yatan arkadaşları tarafından daha rahat bir uyku uyumak için, uyku arasında çoktan aralarında paylaşılmış oluyordu.

O dönemde "babalar operasyonu" diye adlandırılan bir operasyon yapılmış, bu kişiler de toplanarak Selimiye Kışlasına getirilmişti. Bir koğuştan bir diğer koğuşa sürekli insanlar aktarılıyordu. Bir keresinde koğuşlar bölümüne girer girmez soldan ilk koğuşta, tutulan babaların bulunduğu koğuşa konmuştum. Bunların koğuşlarının kapısından askerler hiç eksik olmuyordu, sanki emir eri gibi bu koğuşun kapısının önünde do-

lanıp duruyorlardı. Bir akşamüzeri babalardan birini, birkaç tane kapsülü açarak içinde bulunan tozu bir kağıda dökerek, tırnak makasının törpüsü aracılığıyla burnunun içine sokarak genzine çektiğini görmüştüm. Sonra aynı şeyi birkaç kez daha yaptığını fark etmiştim. Bir gün de bir askerin kapıya gelerek koğuş içine el altından bir şeyler verdiğini şahit olmuştum. Burada da karanlık işler içinde ilişkilerini sürdürüyorlardı.

İtirazlara dosya üzerinden bakıldığı için, ilk itirazımızın üzerinden bir ay geçince ikinci itirazımız umutsuz da olsa yapılmıştı. Bir yandan da aile çevremden, tutukluluğumu kaldırmak için çare aranırken, sağa sola gidilip bazı görüşmeler de yapılıyordu. Koğuşta sabah sayımının ardından, bir iki saat geçtikten sonra, adım okunarak koğuş kapısına çağırılmıştım. Gelen askerin elinde tahliye kağıdım vardı. Ardından da salıverildiğimi öğrenmiştim. Yine dosya üzerinden yapılan incelemede, yeterli delil elde edilemediğinden salıverilmeme karar verilmişti. Böyle bir kararı beklemediğim için, şaşkınlık yaşıyordum.

Selimiye'den dışarı çıktığımda sabahın ilk saatleriydi. Evimiz Üsküdar Fıstık Ağacı'nda bulunduğu için buraya yakın sayılırdı. Yola inip bir taksiye binerek doğru evin yolunu tuttum. Eve gelip kapıyı çaldığımda eşim ve çocuklarım daha yeni kalkmış kahvaltı yapıyorlardı. Beni karşılarında görünce, bir an ne olduğunu anlayamamışlardı. Evin içine bile geçmeden, ayak üstü tahliye olduğumu onlara hemen anlatmıştım. Haberi öğrenmelerine rağmen bunun nasıl olduğuna bir türlü inanamıyorlardı. Doğruca banyoya girip bir banyo yapıp hemen üzerimdeki bitlerden kurtulmam gerekiyordu. Banyo yapmadan üzerimdeki bütün giyecekleri, eşimin verdiği naylon torbaya doldurmuştum…

Bir gün Selimiye'ye çamaşır getirmeye gelen eşim, bir tutuklu yakınıyla kapının karşısında kurulu çadırın içinde, çamaşır vermek için beklerken sohbet etmeye başlamışlar. Sohbet sonrası içeriden gelen çamaşırları da alıp birlikte dolmuşa doğru yürürlerken, yanındaki bayanın aldığı çamaşırların bulunduğu pakete elini sokarak yolda kontrol ettiğini görünce, çamaşırların içinde bulunan bitlerden söz edip, yanındaki bayanı uyardığını, bayanın da kendisine daha önce de Selimiye'den çamaşır alıp eve götürdüğünü, ama herhangi bir uyarı almadığı için de, evdeki çamaşırlarının arasına katarak birlikte yıkadıklarını, bir süre önce de üzerinde, yürüyen beyaz bir böcek görerek bunun nereden geldiğini bilmediğini, birkaç kez böyle küçük böcekle karşılaştığını anlatmıştı. Eşim de ona bitlendiği haberini vermiş ve bite karşı alınacak önlemlerden uzun uzun söz etmişti. Bu işi bilen bayanlar alınan çamaşırları önce yanlarında getirdikleri bir naylon torbanın içine koyup sıkıca ağzını kapadıktan

sonra, eve götürüp, daha önce aldıkları haşarat ilacını torbanın içine iyice sıkıp ağzını kapayarak balkona koyuyorlar. Burada birkaç gün bekledikten sonra, çamaşırlar içeriye alınarak kazanda kaynayan suyun içine atılarak önce kaynatılıyor, daha sonra da, normal yıkama işlemlerini başlatıyorlardı. Başka türlü bit ve bunlara ait sirke tabir edilen yumurtalarından kurtulmak mümkün olmuyordu.

Eve geldiğim gün, arkadaşlar da serbest bırakıldığımı duymuşlardı. Birkaç gün sonra da Erhan, bana her şeye rağmen yanımda bulunması için bir iki ay yetecek kadar para göndermişti. Evden uzaklaşmamız gerekiyordu. Ne yapabileceğimizi düşünmeye başlamıştık. İlk önlem olarak çocukları yanımızdan uzaklaştırıp, onlara güvenli bir ortam bulduktan sonra, orada eğitimlerine devam etmelerini sağlamalıydık. Önümüzdeki günlerin nelere gebe olduğunu yaşayarak görecektik. Çocukları hanımın memleketi Aksaray'a göndermeye karar vermiştik. Benim annem daha önce ölmüş, babam da annemin ölümünden bir iki yıl sonra ikinci bir evlilik yapmıştı. Orada bakılmaları söz konusu olamazdı. Eşimin babası da oğlu Hikmet'in tuttuğu büyücek bir evin bir bölümüne yerleşmişti. Şimdilik en uygun görünen yer babasıyla oturan küçük ağabeyi Hikmet'in yanına göndermekti. Eşim hemen Aksaray'a telefon ederek onlardan yardım istemiş, onlar da bir diğer ağabeyi Nusret'i çocukları almaları için İstanbul'a göndermişlerdi.

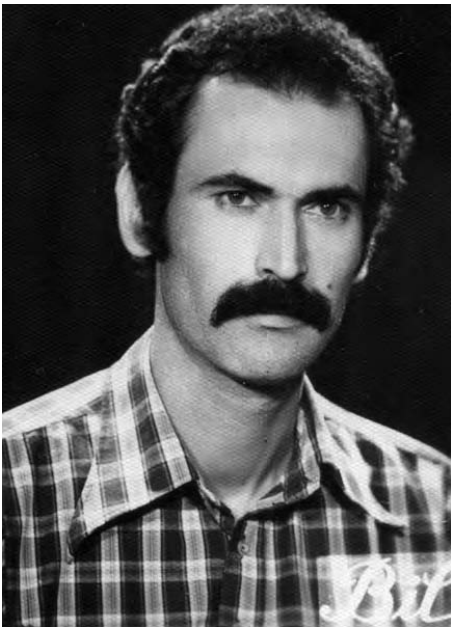
Kubilay'ın doğumunun ardandan Atilla, Hicriye kucağında Kubilay ile.

Cemil Panlılar'ın eşi Hatice'nin önünde çocukları Aydan ve Cavit, ortamızda kucağında Kerem ile Hicriye ve Atilla'nın kucağında büyük oğulları Kubilay, Hirfanlı'da bir arada..

Hicriye, evliliğimizin ilk yıllarında.

Atilla, Çark Matbaası'ın kuruluş yılları.

Ankara Yenimahalle'de yapılan düğünün ardından Hicriye, Atilla'nın ailesi ile birlikte.

Gülsüm Cengiz Akyüz'ün kurduğu Çocuk Korosu, Gülsüm'ün önünde Kerem, Kerem'in arkasında Kubilay koro arkadaşlarıyla.

Hat Kitabevi'nin kuruluş yıllarında: çizgili tişörtlü kitabevi ortağı Türkan Sabuncu ve Hicriye bir tatil sırasında.

Türkiye Elektrik Kurumu'nda çalışırken Atilla, Hicriye ve çocuklarıyla Efes'te tatilde.

İstanbul Temel Dağıtım'da Atilla ve Hicriye'nin küçük oğlu Kerem çocuk kitaplarını karıştırıyor. 1978

Çanakkale Cezaevi, iki koğuş arkadaşları bir havalandırma sırasında hep birlikteler. 27.8.1985

Çanakkale Cezaevi: önde oturanlar; gözlüklü Veli, ortada Güngör ve yanında Mustafa Baykara; arka sırada; kazaklı Atilla Tanılkan, ortada bıyıklı Mehmet, beyaz eşofmanlı Ulvi.

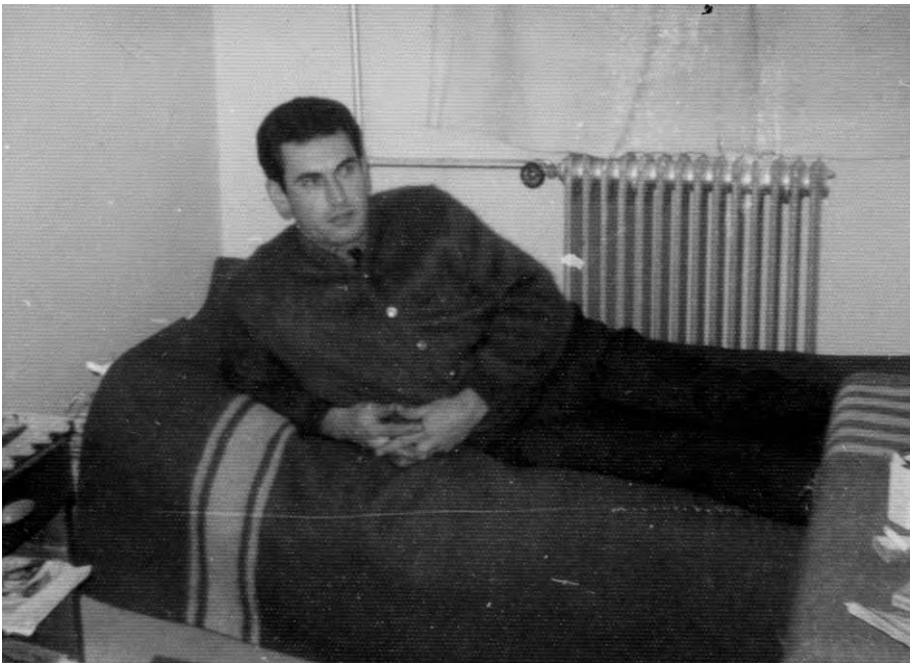
Masanın başında Osman Sakalsız, ayakta Sadun Aren, yanında fotoğrafa girmeyen Peyami Arırk, gözlüklü Aslan Alp ve Atilla Tanılkan; Osman Sakalsız'ın karşısında arkası dönük oturanlar: Attila Aşut, Hasan Öztürk, Emine Torun.

Alparslan Bayramgil, Atilla Tanılkan, Serpil Eryılmaz (Uzun) ve Aytaç Eryılmaz; Ankara Yüksel Caddesi'nde hep birlikte, 14.9.1992.

Arkada Kubilay, Kerem ve Esin Sezgün; önde Esin'in kızı Iraz ve Hicriye, Ankara'da hep birlikte.

Hirfanlı'ya ilk geldiği günlerde Atilla Tanılkan, lojmanlarda.

Atilla Tanılkan çocukluk yılları: Ankara Dikmen Tepesi'nde bağa giderken.

Ankara Mamak Muhabere Okulu'nda askerlik yıllarında, koridorda oturan Atilla Tanılkan, 1963.

Nihat Sargın ve Nabi Yağcı'yı Ulusoy tesislerinden Ankara'da bulunan arkadaşlar İstanbul'a yolcu ederken.

Hirfanlı'da çalışma yılları: Atilla Tanılkan, baraj tahliye vanası önünde.

Aile resimi, ayaktakiler: Sevim Tanılkan (Apaydın), Enver Tanılkan, Tuncer Tanılkan; önde; Ayşe Tanılkan, Atilla Tanılkan.

Atilla Tanılkan, Hirfanlı Hidroelektrik Santrali, elektrik bakım atölyesinde, 1966.

Hicriye Tanılkan, Ankara'da ölümünden bir yıl önce oğulları Kubilay (çizgili gömlekli) ve Kerem'in arasında.

Atilla Tanılkan, TBKP sonrası, Ankara Çankaya Belediyesi'nde çalışırken.

Hicriye ve Atilla Tanılkan, büyük torunları Yiğit ile birlikte.

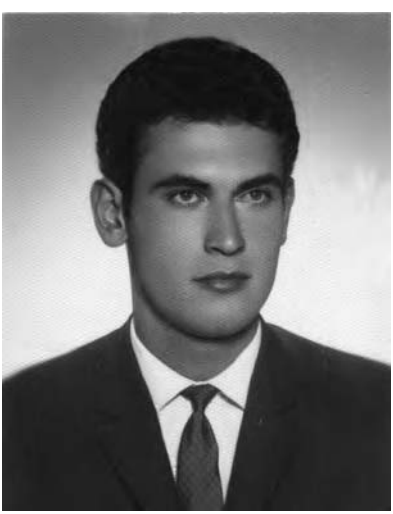
TBKP kuruluş yılları İstanbul; Nevzat Deringöl, Ali Hikmet Fırat, Ayten Çakır, Abdurrahman Atalay, Aynur Hayrullahoğlu, Talat Ulusoy, Selma Ulusoy, Atilla Tanılkan.

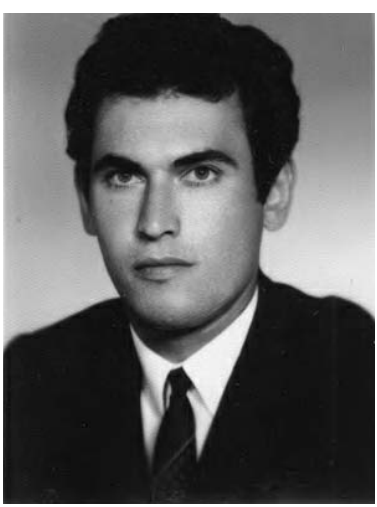
Atilla Tanılkan, Ankara Ulus İlkokulu'nda sınıf öğretmeni, okul müdürü ve arkadaşlarıyla, arka sırada uzun boylu kız arkadaşı yanında.

Alpaslan Bayramgil'in cenaze töreni için bir aradayız: Şerafettin Özarun, Erden Akbulut, Berdan Dere, Attilla Aşut, Atilla Tanılkan, Hüsnü Çubadar, Gültekin Uçar; önde oturanlar: Haluk Şensu, Ali Hikmet Fırat. 23.5.2007.

Atilla Tanılkan, 1965.

Atilla Tanılkan, 1967.

İstanbul, TKP Program Davası, önde ayakta duran çantalı Ural Ateşer.

TKP Program Davası avukatları: Turgut Kazan, ortada Enis Coşkun ve oturan Orhan Apaydın; duruşma sırasında.

Filiz ve Umut Kardam Ahmet Kardam'ı Almanya'dan Türkiye'ye yolcu ederlerken.

Temel Dağıtım ilanı: Dağıtımını yaptığı yayınevleri ve dağıtım şubelerinin adresi.

yasalarında, mahkemenin hayayi sıkıyönetim mahkemesine gönderme esaslarını belirtmesidir. Ayrıca Ankara'da kitapçıların yoğun olarak bulunduğu Zafer Çarşısı'na yapılan «baskın»da yayınlarımız da toplatılmıştır. Yine İstanbul'da bazı gazete bayilerinden dergilerimiz, «sıkıyönetim görevlisiyim» diyen kişiler tarafından hiçbir gerekçe gösterilmeksizin keyfi bir biçimde alınmıştır.

İlerici yayınları okuyanlar, üzerlerinde ve evlerinde bulunduranlar yıldırılmak ve haklarında kovuşturma açılmak istenmektedir. Dergimizin dağıtımcıları, satıcıları baskılarla karşılaşmakta, korkutulmaya çalışılmaktadırlar. Yayınlarımızı basan matbaalar, gerekli-gereksiz «uyarı»larla karşılaşmaktadır.

Esasen ülkemizde devrimci-ilerici yayıncılık yüzlerce yıl hapis cezasını, sürgünü göğüslemeyi gerektirmektedir. İşçi sınıfının politik örgütlenmesini ve özgür düşünceyi yasaklayan 141-142. Ceza Yasası maddeleri, ulusal onurumuzu zedeleyen maddeler, hâlâ halkımızın yukarısında olarak durmaktadır. Böylesi kısıtlı bir «demokrasi»de sıkıyönetimin «demokratik hak ve özgürlükleri kısmayacağını» savlamak en azından gülünçtür. İşçi sınıfımızın politik hareketi durumu doğru tespit etmiştir: «Sıkıyönetimin gerçek amacı, kapitalist bunalımın yükünü emekçi yığınların sırtına yüklemek, gelişen işçi hareketinin ulusal bağımsızlık ve demokrasi savaşımını durdurmaktır...» Bu yüzden sıkıyönetimin olası daha geniş baskılarına karşı tüm demokrat yayıncıların uyanık bulunmaları, demokratik dayanışmalarını güçlendirmeleri zorunludur.»

DAĞITIMCILAR NE DİYOR

Temel Dağıtım adına Atilla Tanılkan

TEMEL DAĞITIM

"Bu zor koşulları aşmak, yayıncının, satıcının ve alıcının elbirliğiyle gerçekleşebilir."

«Faşist ve gerici güçler gazete bayilerinden, satıcılardan baskıyla, tehditle ilerici yayınları alıp yırtıyorlar. Bir kısım gazete bayileri ve kitapevleri, kitap ve periyodik yayınları satmaya çekinir hale geldiler. Bunun için ellerindeki yayınları sergilemekten kaçınıyorlar. Matbaaların büyük bir bölümü de ilerici yayınları basmaktan sakınıyorlar. Baskılar sonucu olduğu açıkça belli olan bu tutuma bir örnek daha: Ciltçiler bile ilerici kitapların ciltleme işlerini durdurdular.

Bu dayatmacı, zor koşulları aşmak ancak yayıncının, satıcının ve alıcının elbirliği içinde mücadeleyle gerçekleşebilir. Özellikle tek tek kişiler bayilerden, kitapevlerinden inatla yayınları istemelidirler. Antidemokratik gelişimi durdurmak demokratik haklara sahip çıkmak ve savunmakla olanaklıdır.»

GE-DA Genel Dağıtım adına Nurer Uğurlu

ge da

"Ürkeklik başladı ve yayılıyor. Bu, satışları etkiliyor."

«Biz dağıtımcılar olarak her zaman keyfi uygulamalarla karşı karşıyayız. Sıkıyönetim bölgelerinde olsun, sıkıyönetim dışı bölgelerde olsun, bir takım işgüzarlar sürekli olarak kitap topluyorlar. Neye, hangi yasağa göre? Belli değil. Olsa olsa ellerinde 1973'den kalma bir liste oluyor bazan.

Biz yayıncılar olarak Yayıncılar Birliği kanalıyla İçişleri Bakanlığına ve Adalet Bakanlığına başvurduk, kendilerinden resmi yasak yayın listelerini istedik. Bugüne kadar hiçbir cevap alabilmiş değiliz.

Özellikle taşra kitapçıları bu durumdan şaşkın. Bu türlü uygulamalar son gelişmelerde yoğunlaşmıştır kuşkusuz. Örneğin piyasa son derece durgun. Özellikle düşün kitapları, ideolojik yayınlar... Ürkeklik başladı ve yayılıyor. Bu, satışları etkiliyor. Yani kitap ve okuma korkusu doğuruyor.»

Dağıtımcıların sorunlarıyla ilgili olarak Temel Dağıtım'ın Savaş Yolun'da yayınlanan görüşleri.

İstanbul, TKP Program Davası'nı izleyen avukatlar: ortada Turgan Arınır, iki başta Atilla Coşkun ve Bahri Belen (gözlüklü) ve arkada Rasim Öz.

İstanbul, İYG gazetesi ekibi, Orhan Demirbağ, Boğos Mildanoğlu, Rifat Güler, Serdar Erdine.

Kubilay Saygın Öztürk, Mustafa Torun, Aytaç Eryılmaz, Serpil Eryılmaz, Mustafa Su ve Kemal Köylüler. Aytaç ve Serpil'in nikah töreni sonrası, Ankara Gençlik Parkı.

YALOVA

Eşimin erkek ağabeylerinden Nusret çocukları almak için hemen İstanbul'a gelmişti. Çocukları alıp, Niğde Aksaray'da babası ile birlikte oturan diğer ağabeyi Hikmet'in yanına götürüp bırakacaktı. Bu arada eşim Ankara'da bulunan ablalarından Fikriye ile görüşmüş, onların Yalova'da yazları kullandıkları, boş olarak bulunan evlerinde bir süre kalmamız için izin almıştı. Yazlık daireleri Yalova'da denize bakıyordu; hemen yanında boş küçük bir arsa vardı. Bu arsanın yanında da, eskiden valilik ve bakanlık yapmış olan İhsan Sabri Çağlayangil'in yazlığı bulunuyordu. Eşimle birlikte Yalova'ya gidip eve yerleştikten kısa bir süre sonra, birkaç yıldır bakımı yapılamamış evi boyamak için, boya malzemeleri almış, yazlığa, biraz mevsimsiz gittiğimiz için de, etrafın fazla dikkatini çekmemek için evi boyamaya başlamıştım. Aynı zamanda boya işi benim için de bir meşgale olmuştu.

Yalova'daki evin sahibi olan bacanağım Raşit, çok iyi bir insandı. Çocukluk dönemi çok zor koşullar altında geçmişti. Bazen yaşadığı o yoksulluk günlerinden söz etmeyi de ihmal etmezdi. Babasının köyde çobanlık yaparak geçimlerini sağladığını, daha sonra okumak için sarf ettiği büyük çabaları, gösterdiği bu azim ve iradenin sonucunda ilk, orta ve lise tahsilinin ardından, tıp fakültesini de bitirip doktor olarak hayata atıldığını, doktorluğunun ilk yıllarında yine büyük zorluklarla karşılaştığını, köylere kadar giderek hizmet vermesi sonucunda bu zorlukları aşarak kendisini kabul ettirebildiğini anlatmıştı. Kasaba doktorluğunun zorluğunu, evliliğimizin ilk yıllarında, eşimle birlikte her yaz Aksaray'a gittiğimizde görmüş ve şahit olmuştum. Aksaray'a gittiğimizde birkaç günü de bacanağın evinde geçiriyorduk. Özellikle çarşıya pazar kurulduğu günlerde, sabah ezanında kalkıyor, muayenehanesine inerek çalışmaya başlıyordu. Köylerden kasabaya gelen köylüler sabahın ilk saatlerinde kasabada olurlarken, hem pazara getirdikleri malları burada satıyorlar, hem de pazardan ihtiyaçları olan gerekli şeyleri alıp, bu arada kasabada yapacakları diğer işlerini de hallettikten sonra geceye kalmadan geldikleri gibi köye dönüyorlardı.

Raşit, sanırım 40 yaşlarındaydı. Ankara ve İstanbul'da aldığı evlerin yanında bir de Yalova'da yazlık almıştı. Aradan çok uzun bir zaman geç-

meden de kalp hastalığına yakalanmış, o yıllarda kalp cerrahisinde başarılı ameliyatlar yapılamadığı için de, Amerika'ya gitmek zorunda kalmış, hastalığına orada da bir çözüm bulamayınca, Türkiye'ye geri dönerek çalışma temposunu düşürüp, istirahata daha fazla zaman ayırarak yaşamını sürdürmeye çalışmıştı. O genç yaşında, tam rahat edeceğini düşündüğü bir zamanda, kendisini bu hastalığın pençesinde bulmuştu. Aradan beş altı yıl geçtikten sonra da bir kalp krizi geçirerek, yetmişli yılların sonunda Yalova'da "hayata gözlerini yummuştu".

Bir gün yanındaki yazlıkta oturan İhsan Sabri'yi sohbet için ziyarete gittiğini, zili çalınca kapıyı kendisinin açtığını, ardından da ilgi göstermediği için, kapıdan gerisin geri eve dönmek zorunda kaldığını anlatmıştı.

Ankara'da Hat Kitabevi'ni, Ahmet'in İstanbul'a gelmesiyle, bir ara Politika Gazetesi'nin Ankara Bürosu'nda görev yapan Süleyman'ın yürüttüğünü duymuştum. Ankara'da göz altına alınanlar arasında onun da ismini gazetelerde görmüştüm. Bir süre fazla ortalara gözükmemek yapılacak en iyi şey olmalıydı.

Eşim, Yalova'da evinde oturduğumuz Ankara'daki ablasıyla görüşmüş, çocukları bir süreliğine de olsa yanımıza aldırmanın olanaklarını aramaya başlamıştı. Çok geçmeden de, küçük oğlum Kerem'i, önce Ankara'ya, daha sonra da, Ankara'dan Yalova'ya gelmekte olan bir komşuları aracılığıyla Yalova'ya göndermişti. İhsan Sabri'nin kızı bir İranlı ile evliydi. Onların küçük oğlum Kerem'le aynı yaşlarda bir kız çocukları vardı. Bir gün bunların Kaniş cinsi köpekleri çocuklar sokakta oynarlarken oğlumun bacağını ısırmıştı. Oğlumu hemen, Yalova'da bulunan sağlık ocağına götürmüştüm. Isırılma olayıyla ilgili bir dizi sorular sormaya başlamışlardı. Nerede ve ne zaman ısırıldığının sorulmasından ardından, ısıran köpeğin, bir sokak köpeği olup olmadığını da öğrenmek istemişlerdi. Köpek İhsan Sabri'ye ait Kaniş cinsi bir ev köpeğiydi. Ancak köpek İhsan Sabri'nin olduğu için, görevliler köpeği gözetim altına alamayacaklarını, kuduz mikrobunun köpek üzerindeki etki süresi dikkate alınarak iğneye devam edileceğini, bu süre içinde bizim köpeği gözetim altında tutmamız gerektiğini, bu sürenin ardından köpek hayatta kalırsa, aşının da kesilebileceğini söylemişlerdi. Köpeğin hem ev köpeği olmasından, ayrıca aşılarının da düzenli olarak yapılıyor olmasını öğrendiğimiz için de çok fazla endişelenmemiş, ancak köpeği de sağlıkçıların söylediği süre içinde, gözetim altında tutmuştuk. Hayvanda herhangi bir değişimin gözlenmemesi sonucunda da aşı uygulamasına son verilmişti.

Selimiye'den 1981 yılı Nisan sonunda serbest bırakılmıştım. Birkaç gün sonra da Yalova'ya gelmiştik.12 Eylül'ün giderek toplum üzerindeki

kontrolünü arttırmasıyla, askeri yönetim kendini daha çok hissettirmeye başlamıştı. İlk günlerde radikal örgütlerle başlayan tutuklamalar, giderek toplumun bütün örgütlü kesimlerini de içine alarak, halkalar halinde genişlemeye başlamıştı. Bu uygulamalar sadece politik kesimlerle de sınırlı kalmıyordu. Tutuklamaların giderek artması, tutuklu çevrelerinden başlayarak, toplumun bütün kesimleri üzerinde bir baskı ve korku yaratmıştı. Toplumdaki bu değişim, hemen kendini hissettirmeye ve göstermeye başlamıştı.

Ankara'da bulunan baldızım Yalova'ya gelmişti. İlk günlerde ve bunu takip eden bir iki ayda büyük bir sorun yaşanmamıştı. Ancak giderek durumumuzun belirsizliği, ablası üzerinde huzursuzluk yaratmaya başlamıştı. Bu huzursuzluk da kısa bir süre sonra kendini göstermeye başlamıştı. Ankara'da ticaretle uğraşan baldızın oğlu Yalova'ya gelmişti. Onun gelişiyle birlikte evde soğuk davranışlar da sergilenmeye başlanmıştı. Anne ile oğul arasında, ikili, fısıltılı konuşmalar yapılıyordu. Burada daha fazla kalmak, hem bizi, hem de bulunduğumuz ev sakinlerini huzursuz yapacaktı. Artık burada daha fazla kalamayacağımızı anlamış, Yalova'dan dolmuşla yaklaşık on beş dakika uzaklıkta bulunan Çınarcığa geçerek, burada bulunan kız kardeşimden de yardım alarak, bir süre Çınarcık'ta kalmanın daha doğru olacağını düşünmüştük. Mevsim Temmuz başlarıydı. Tatil mevsimi olduğundan, kalacak yer bulma konusunda fazla sıkıntı yaşamadan tatil sonlanana kadar buralarda kalabilirdik; ardından da kalacak yeni bir yer bulmak için buradan ayrılmamız gerekecekti. Buralar yaz aylarında dinlenme yerleri olarak kullanıldığı için, sonbaharın başlamasıyla birlikte tamamen boşalıyor, sadece evleri kontrolle görevli çalışan birkaç aile dışında kimse kalmıyordu.

Yalova'dan Çınarcık'a gelmemizin ardından, ilk geceyi kız kardeşime ait yazlık dairede geçirmiştik. Ev kalabalıktı; çevrede kiralık kalacak bir yer bulabileceğimizi düşünerek, hemen bir yer aramaya başlamıştık. Fazla aramamıza gerek kalmadan da, kalabileceğimiz tek oda müstakil bir yer bularak buraya geçmiştik. Bu fırsattan yararlanarak çocuklarla birlikte olmak istiyorduk. Bu arada Yalova'da bulunurken, büyük oğlumu da Aksaray'dan getirtmiştik. Okullar açılıncaya kadar Çınarcıkta hep birlikte olabilecektik.

Zamanın yavaş ilerlemesini istediğiniz anlarda, zaman, sanki alıp başını gider; birden önünüzde yaşamaktan büyük haz alacağınız saatlerin, günlerin çabucak tükendiğini fark edersiniz; biz de birden okulların açılmasının yaklaştığını görmüş, bunun üzerine istemesek de çocukları tekrar Aksaray'a göndermek zorunda kalmıştık. Aradan çok uzun olmayan

bir süre daha geçmeye başlamıştı ki, Çınarcık'daki yazlıkçıların da yavaş yavaş burayı terk etmeye başladıklarını görmüştük. Ablamlar buradan ayrılmadan kendimize yeni bir yer bulmamız gerekiyordu. Buradan gidilebilecek en uygun yer Bursa olarak görünüyordu. Bursa'nın kaplıcalar şehri olmasından yararlanarak, bulabilirsek birkaç ay kalabileceğimiz bir yer bulup, bir süre de orada zaman geçirebilirdik. Şayet düşündüğümüz gibi, yer bulmakta bir zorluk çekersek, buraya geri dönüp bir gün kaldıktan sonra, buradan İstanbul'a rahat ve güvenli bir şekilde gidebilir, İstanbul'da da ne yapacağımıza karar vermek için, gerekirse bir süre kalabilirdik. İstanbul'da Aytaç'larla birlikte uzun bir süre kalarak şansımızı zorlamak istemiyorduk. Birlikte gözaltına alınmamız, hepimizi zor durumda bırakabilirdi.

Yalova'dan Bursa'ya hareket ettik. Bursa terminalinde iner inmez, kaplıcalara yakın bir yerde pansiyon benzeri bir yer aramaya başladık. Selimiye'den serbest bırakılmamın ardından hakkımda tekrar bir tutuklama kararının çıkıp çıkmadığını bilmiyordum. Bunun için de zorunlu olmazsa hüviyet tespiti yapılarak kalınabilecek, otel benzeri yerlerde kalmayı tercih etmiyorduk. Birkaç saatlik bir aramanın ardından, bizim için uygun olabileceğini düşündüğümüz bir yer bulmuştuk. Bir aile oturdukları ahşap evin, en üst katında bulunan bir odayı kiraya veriyordu. Fiyat üzerinde anlaşmamızın ardından odayı hemen kiralamıştık.

Burayı kiralarken de, burada bulunmamıza, uygun, mantıklı bir sebep bulmalıydık. Ev sahibine benim ilk eşimi kaybettiğimi, şimdiki eşimle ikinci evliliğimizi yaptığımızı, çocuklarımızın bulunmadığını, romatizmadan muzdarip olduğumuzu, bunun için de faydasını görmemiz durumunda bir iki ay burada kalmayı düşündüğümüzü söylemiştik. Yerleşmemizin ardından ilk bir iki gün, çevrede çok uzun olmayan yürüyüşler yapmış, çevreyi tanımaya başlamıştık. Bu arada her gün sabah düzenli hamamlara gitmeyi de ihmal etmiyor, aksatmadan gitmeye çalışıyorduk. Sabahları önce ben çıkıyordum; erkekler hamamına gidiyor, ardından bir süre orada kalıp, daha sonra da eve dönüyordum. Benim ardımdan sıra eşime geliyordu; o da hamamın bayanlar bölümüne giderek, bir süre hamamda kaldıktan sonra, günlük alışverişi yapıp gerisin geri evin yolunu tutuyordu. Bazen de uygun bir mazeret gösterip, birimiz veya ikimiz hamama gitme işini o gün erteleyebiliyorduk.

Evlerini kiraladığımız aileden her gün bir kişi, evlerinde oturduğumuz süre zarfında, bizim zorunlu misafirimiz olmayı aksatmadan sürdürdüler. Ev sahibi yaşlı kadının kızı, eşiyle birlikte, aynı evde oturuyordu. Onların on beş on altı yaşlarında bir de genç kızları vardı. Bu genç kız

veya annesi sohbet için geldikleri zaman, gitmeyi bilmiyorlardı. Eşim, bazen banyo için sabah evden çıkmamın ardından, ev sahibi kadının odaya geldiğini, ben dönene kadar da ayrılmadığını anlatıyordu.

Burada da iki aylık kalma süremizi doldurmuştuk. Daha fazla kalmamız halinde de, şüphe çekmeye başlayacaktık. Buradan en yakın bir başka termal özelliği olan bir yere geçebilirdik. Yakında Karacabey vardı. Oraya da bir göz atmaya karar vermiştik. Bursa'dan otobüse binerek Karacabey'e geçtik. Burası umduğumuz gibi değildi, çok küçüktü. Burada kalmamız mümkün görünmüyordu. Buradan hemen Bursa'ya geri dönmüştük. Ardından da Yalova'ya geçerek hava kararmadan bir an önce İstanbul'a ulaşmaya çalışacaktık. Yalova'ya gelir gelmez ilk şehir hatları vapuruna binerek İstanbul'a geçmiştik. İstanbul'da mecburen Aytaç'lara gitmek zorundaydık. Onlardan başka kalabileceğimiz bir yerimiz yoktu. Yolda, aklımıza İstanbul'da oturan, Hirfanlı Barajı'nda birlikte vardiyada çalıştığımız, Burhan'lar gelmişti. Eşinin Beyoğlu'nda gelinlik dikip sattıkları bir dükkanları vardı. Eskiden bu arkadaşın TİP'te çalıştığını da biliyorduk. Belki onlardan kalacak yer konusunda yardım alabilirdik.

Öğlene doğru Kadıköy yakasında evleri bulunan Aytaç'lara geçmiştik. Neyse ki evdeydiler. Şayet evde bulamasaydık, onlar eve gelinceye kadar, buralarda uzun yürüyüşler yapmak zorunda kalacaktık. Evde bulamadığımız zamanlarda bir dolmuşa atlayıp en yakın sinemaya girerek vakit geçirmek daha uygun oluyordu. Yol yürüyüşleri sırasında, yolumuzun üzerinde pastane, kahve gibi yerlere de rastlarsak, hem biraz zaman geçirmek hem de dinlenmek için buralarda da yarım saati geçmeyen oturmalar yapabiliyorduk.

Geceyi Aytaç'larda geçirmemizin ardından vapurla karşıya geçip, oradan tüneli kullanarak yukarı çıkmış, tünel çıkışından da yukarıya yürüyerek, Galatasaray'a yakın olan arkadaşlara ait dükkana ulaşmıştık. Arkadaşın eşi dükkandaydı. Bizi görünce çok mutlu olmuştu. Eşimin Hirfanlı'da çoğu kez bir araya gelip vakit geçirdikleri iyi arkadaşlarından biriydi. Eşim kalacak yer bulmakta güçlük çektiğimizi, kısa bir süreliğine de olsa kalacak bir yer bulmak zorunda olduğumuzdan söz etmişti. Eşimin arkadaşı da merak etmememizi bu konuda bize yardımcı olabileceklerinden bahsetmişti. Kendilerinin Balıkesir Gönen'in köylerinden birinde bir evleri olduğunu, eşinin de orada bulunduğunu, Bandırma'ya bizim gitmemizin ardından, hemen kendisine haber gönderebileceğini, yine Bandırma'da arkadaşlarına ait bir otele giderek eşini orada bekleyebileceğimizi söylemişti. Biz oraya gidene kadar da zaten eşinin Bandırma'ya geleceğini umuyordu.

Akşam Aytaç'lara dönüp İstanbul'daki durum hakkında biraz bilgi aldık-

tan sonra, sabah erken saatlerde kalkıp, Bandırma'ya gitmek üzere ayrılmıştık. Akşam saatlerinde Bandırma'daydık. Tarif ettikleri otele gittiğimizde bir sürprizle karşılaşmıştık. Otel sahibi Burhan'ın acele bir işi çıktığı için hemen ayrılmak zorunda kaldığını, bizim orada birkaç gün kalabileceğimizi, o süre zarfında da Burhan'ın geri döneceğini umduğunu söylüyordu. Durum hiç de iç açıcı değildi. Geriye bıraktığı mesaj düşündürücüydü. Buradan ayrılmasının şayet mantıklı bir nedeni varsa, mesajında bu nedeni de açıklamalıydı. Geceyi otelde geçirdik. Eşimle yaptığımız bir değerlendirmeyle her şeye rağmen birkaç gün kalmamızın doğru olacağına karar verdik. Şayet, haklı nedenlerle buradan ayrılmış ve birkaç gün sonra da döndüğünde bizi burada göremezse, arkadaşa ayıp olacaktı. Her şeye rağmen birkaç gün daha burada kalmaya karar vermiştik.

Bandırma da çok büyük bir yer değildi. Otelin hemen önünde kısa bir sahil ve biraz ileride de üzerinde yürüyüş yolu bulunan, denize doğru uzanmış bir dalgakıran bulunuyordu. Sürekli otelde oturamadığımız için, ara sıra iskeleye doğru iniyor, uzun süre buralarda turlar atmak zorunda kalıyorduk. Bize göre, üç günün ardından, bu şüpheli gidişin, anlamı da belirginleşmeye başlamıştı: Tahminimize göre, Burhan'dan habersiz, bizim evlerinde kalabileceğimizi düşünen eşinden, bizim Bandırmaya gelmekte olduğumuzu öğrenen Burhan, kayıplara karışmıştı. Buradan tekrar İstanbul'a dönmekten başka yapacak bir şey yoktu. "Korku dağları bekler" olmuştu… Her geçen gün, olanaklarımız azalıyor, etrafımız giderek daha da daralmaya başlıyordu.

Ertesi günü sabah erkenden kalkıp, Burhan'a bir selam bırakmayı da ihmal etmeden, Bandırma'dan hareket edip, akşam üzeri İstanbul'a ulaşmıştık. Ardından da yine Aytaç'ların evde soluğu almıştık. Burada eşimle ne yapacağımıza ilişkin bir karar vermek zorundaydık. İstanbul'da bunu ayrıntılı olarak değerlendirme olanağı bulmuştuk. Kalabileceğimiz illeri, buraların avantaj ve dezavantajlarını konuştuktan sonra, bizim için en iyi barınak yerinin her şeye rağmen Ankara olduğuna karar vermiştik. Eşim önden Ankara'ya gidecek, burada neler yapabileceğine bir bakacak, bir hafta sonra da arkasından ben Ankara'ya geçip burada buluşarak duruma tekrar gözden geçirecektik.

Bir hafta sonra Ankara'daydım. Kızılay'da bulunan Gökdelen'in birinci katındaki çay bahçesinde buluşmuştuk. Bir süre Maltepe'ye doğru birlikte yürürken, eşim gelişmeleri uzun uzun anlatmış, eşimin önerisi üzerine de oradan baldızın evine gitmiştik. O günlerde ablasının oğlunun düğünü yapılacaktı. Evleri oldukça genişti. Onlar da düğün hazırlıklarıy-

la meşguldüler. Eve gittiğimizde akşam üzeriydi. Daha eve gitmemizin üstünden bir iki saat geçmemişti ki, bu kez lafı dolandırmadan, baldızım bizim evde kalmamızın doğru olmayacağını eşime bildirerek evden ayrılmamızı istemişti. Bu eşimin hiç beklemediği bir durumdu. Hava kararmıştı. Oradan çıkarak, Aşağıayrancı'da oturan kız kardeşimin evine gitmiştik. Neyse ki evdeydiler. O geceyi de orada geçirmiştik. Eşim de bu işlerin böyle yürümeyeceğini, Ankara'da bir ev tutmaya çalışacağını söylüyordu; galiba en doğrusu da buydu. Bir ay sonra buluşmak üzere ben İstanbul'a doğru yola çıkmıştım.

İstanbul'a ulaştıktan sonra, Aytaç'la bir görüşme yaptık. Aytaç, Saygın'ın bir süre önce kendi oturdukları eve yakın bir yerde, Ankara'da bulunan annesini getirerek, bahçe içinde müstakil bir ev kiraladığını; annesinin burayı tutmasının ardından da bir süre kaldıktan sonra Ankara'ya geri döndüğünü, ara sıra gelerek burada kalıp etrafa olumlu bir görünüş vermeye çalıştığını söylemişti. Sıkıyönetim döneminde, ev sahipleri, site yöneticileri, hatta bazen komşular, evlere gelip gidenleri, buralarda kalanları bile göz altında tutar olmuşlardı. Burada bir süre Saygın'la birlikte kalabilirdik. Ben Saygın'ın yanında kalmaya başlamıştım.

Eşimle konuştuğumuz gibi, bir ayın ardından yine Ankara'da, Ulus'ta bulunan kapalı çarşının alt katında sözleştiğimiz gün ve saatte buluşmuştuk. Bu kez eşimin yüzü gülüyordu. Haberler olumlu olmalıydı. Anlattığına göre, benimle ayrılmasının ardından, Ankara'da bulunan iki ablasının yanında bir süreliğine kalırken, bu arada ev aramaya da başlamıştı. İstanbul'da bulunan abisinin kızlarından Macide Kara, Ankara Dikmen'de oturduğu apartmanda uygun kiralık bir yer olduğunu söylemişti; daire onların oturdukları daire ile aynı kattaydı. Burayı hemen tutmuş, ardından da evin içine bir iki eşya bularak yerleştirip oturulur hale getirmişti.

Yerleşirken de, eşinden ayrılmak üzere olduğunu, ayrı oturduklarını, iki oğlu bulunduğunu, çocuklarının babasının yanında kaldığını söylemişti. İleride ben buraya gelip, evde kalmaya başlayınca, mümkün olduğu kadar komşulara görünmeden kalmaya çalışacaktım. Şayet burada kaldığım fark edilirse, bu kez de, eşimle barışarak tekrar bir arada oturmaya başladığımızı söyleyerek, ortaya çıkan yeni durumu çözebilecektik.

Her yere uygun bir de hikaye bulmak zorunda kalıyorduk. Aynı yerde yeğeninin oturuyor olması da hem evin tutulmasında, hem de söylemek zorunda kaldığımız hikayemizin herhangi bir şüphe ile karşılanmamasında etken olmuştu.

Gündüz biraz oyalanıp bir sinema da yaparak, havanın kararmasını beklemiş, sonra da eşimin tuttuğu Dikmen'deki eve gitmiştik. İnsanın kendine ait bir evde oturması bambaşka bir duygudur; biz de bütün sıkıntılarımıza rağmen, bir de kalacak yer endişesinden uzak bir yaşama başlamıştık. Eşim buraya yerleşmesinin ardından, çevreye dikiş de dikerek geçimini sağlamaya çalışıyordu. Ben de sabahtan akşama kadar bir süre evden dışarı çıkmamıştım. Akşamları bazen, birlikte yeğenlerine geçerek, orda oturuyor, onlarla sohbet olanağı buluyorduk. Evden dışarıya çıkma ihtiyacı duyduğum zaman da, sabah erken saatlerde evden çıkıyor, hava karardığı zaman da eve dönüyordum. Eve geliş gidişlerimin komşular tarafından görünmemesine dikkat ediyorduk.

Macide'nin eşi Ali Kara; aynı evde kalmakta olan Ali'nin annesi Elif hanım, yine onlarla birlikte kalan onbeş - onaltı yaşlarında Elif hanımın torunu İsmail, Macide ve kızı Özlem'le birlikte beş kişilik bir aileydiler. Macide ve eşi Ali, demokrat insanlardı. Ali'nin annesi de "görmüş geçirmiş" bir kadının bütün özelliklerini üzerinde taşıyordu. Olgun, anlayışlı ve hoşgörülü bir kadındı. Benim durumumun da farkındaydı. Daha okula bile gitmeyen Ali'nin kızı Özlem'in, en iyi arkadaşı ben olmalıydım. Her fırsatta benim yanıma gelmenin olanaklarını arıyor, elinde benim ona her dışarı çıktığımda bir yenisini almaya çalıştığım, resimli hikaye kitabından biriyle gelip yanıma oturuyor, birbiri ardına hikayeleri bana okutarak dinlemekten büyük bir mutluluk ve haz duyuyordu.

Bir süre eve intibak etmek için evde kalmamın ardından, çalışmak için bir iş aramaya başlamıştım. Önce Ankara'da bulunduğum yıllarda tanıdığım parti çevresi dışındaki kişileri araştırmaya başlamıştım. Bir süre sonra Ural'ın küçük kız kardeşinin eşi Bülent'le de görüşmüştüm. Onunla konuşmamız sırasında bir şeyler yapmak istediğimden söz etmiştim. O günlerde piyasada çok fazla üretilmeyen balık akvaryumu yapıp yapamayacağımızı sormuştu. Ben ilkokul döneminden beri sürekli çalışıyordum; bu çalışma süresi içinde birçok değişik iş de yapmıştım. Yaptığım işlerden biri de camcılıktı. Bu işi yapabileceğimizi söylemiştim. Maltepe'de evlerine yakın bir apartmanın alt katında küçük bir yer tutmuştuk. Ardından da Bülent sanayiden işimize yarayacak boyutta hesaplı parça camlar bulmuştu. Bu camlardan akvaryumlar üretmeye başlamıştık. Giderek piyasada bulunmayan çeşitli geometrik şekillerde ve büyüklükte akvaryumlar yaparak piyasaya sürüyorduk. Yaptığımız bu akvaryumların pazarlama işini Bülent üstlenmişti.

İstanbul'daki evden ayrılmamızın ardından, artık bir daha o evde oturmayacağımız belli olduğu için, evi boşaltmaya karar vermiştik. Eşimin

İstanbul'da bulunan abisi Nedret, ablası Fikriye, benim babam bir araya gelerek bulunduğumuz evdeki eşyaları eşimin abisinin Niğde Aksaray'da bulunan deposuna bir kamyon tutarak göndermek için eve geldiklerinde kapıda bir mühürle karşılaşmışlardı. Ne yapsınlar üçü konuştuktan sonra babam kapıda bulunan mühürü sökmüş, ardından götürüp sokaktaki çöp kutusuna attıktan sonra, altımızda oturan Karadenizli aileye, biz eşyaları alacağımız için kapıdaki mühürü sökmek zorunda kaldık. Şayet evi taşırken polisler gelirlerse, kapıda daha önce mühür görmediğinizi söyleyin diye tembihlemişlerdi. Evden ayrılmamıza, çok sık görüşmesek de altımızda oturan Karadenizli aile çok üzülmüş, evi taşıyan yakınlarımıza bu üzüntülerini dile getirirken, bir yandan da evi toplamalarına yardımcı olmaya çalışmışlardı. Eşim Dikmen'deki evi tutmasının ardından, Aksaray'a gönderilen eşyalar arasında bulunan anne yadigarı dikiş makinesini Ankara'ya getirtip, dikiş için kullanmaya başlamıştı.

Bu arada çocuklarla ilgili sıkıntılar da kulağımıza gelmeye başlamıştı. Kerem ortaokula yeni başlamıştı. Onu hemen Ankara'ya aldırmamızın uygun olacağını düşündük. Konuyu, ablamlarla konuşup onların yardımcı olmasını istemiştik. Ablam Ayten Sevim Apaydın, eniştem H. Burhan Apaydın ile birlikte Aksaray'a gidip Kerem'i kendi yanlarında okutmak istediklerini bildirerek alıp getirmişlerdi. Ardından da burada bir okula kaydını yaptırıp, bir süre onlarda kaldıktan sonra da Kerem'i biz yanımıza almıştık. Polisin çocukların izini sürerek bize ulaşabileceğini biliyorduk. Bunun için de Kerem'e polisin okuluna gelmesi halinde, halalarında kaldığını söylemesini tembihlemiştik. Eğitim yılının tamamlamasının ardından da büyük oğlum Kubilay'ı Ankara'ya aldırmış, kaydını da Dikmen'de bulunan ortaokula yaptırmıştık.

Selimiye'den tahliye olmamın ardından neredeyse iki yıla yakın bir zaman geçmişti. Bu arada Kubilay'a da, herhangi bir şekilde okula polis gelmesi durumunda, oturduğumuz evi söylemesini tembihlemiştim. Polis tarafından aranıyor olmalıydık. Ankara'da partiye yönelik geniş bir operasyon yapılmıştı. İstanbul'da da bir operasyon vardı. Ancak boyutlarını bilmiyorduk. Ayrıca İstanbul geniş bir alan olduğu için, burada yapılan operasyonların lokal kalıp yayılmama olasılığı vardı.

Polis aramasından daha fazla önlem alarak korunabilirdim. Ancak bu kez baskının çocuklarıma ve eşime yönelmesinin yanı sıra, aile, aylarca bir araya gelmeden yaşamak zorunda kaldığı için, onların daha fazla benim sorunlarımdan dolayı mağdur olmalarını da istemiyordum. Yurt dışına çıkmayı aklımdan bile geçirmiyordum. Ne olacaksa burada olacak-

tı. Ayrıca partiyle olan bağlarım da kopmuştu. Çocukların bizim yanımızdan başka kalabilecek yerleri de kalmamıştı. Çocuklar iki yıla yakın bir zamandır bizden ayrı bir hayat yaşamak zorunda kaldıkları için, her ne kadar bir şeyleri kavrayacak durumda olsalar da, hem yaşamak zorunda kaldıkları zor koşullar, hem de bizim durumumuzla ilgili duydukları tedirginlikler, onları kaldıramayacakları ağırlıkta bir yükle karşı karşıya bırakıyordu. Çocuklar olmasa yakalanmadan uzun bir süre eşimle birlikte bir arada belki yaşayabilirdik. Ancak çocuklarla birlikte bunu başarma olanağımız yoktu. Yurt dışında yaşamımızı sürdürmeye durumumuz müsait değildi. Çocukların okul sorunları vardı. Ayrıca yurt dışında da bir sürü sorun yaşayacağımızı da biliyordum. Bütün bunları dikkate alarak böyle bir karar almak zorunda kalmıştım. Burada gözaltına alınmadan birlikte yaşamayı, götürebildiğimiz yere kadar götürmeyi deneyecektik.

Aradan bir iki ay geçtikten sonra bir gün Niğde Aksaray'da oturan kayınbiraderim, Ankara'ya gelmişti. Aksaray'da MİT görevlisi subayı tanıdığını, bir konuşma sırasında subay, benim arandığımı kendisine iletip, çocukların Aksaray'dan nereye gittiklerini öğrenmek istediğini söylüyor, arandığımı bana bildirip önlem almamı istiyordu. Ben kaçmak gibi bir durumum olmadığı için, sadece söylediklerini dinlemekle yetinmiştim. Bu telaşının bir nedeni olmalıydı! Şimdi ne kadar bir zamanda bana ulaşacaklarını tahmin etmeye çalışıyordum. Bir iki gün gibi çok kısa bir sürede, büyük oğlumun okuduğu okula, polisler gelmiş, benim de çocuklara tembihlediğim gibi, Kubilay onları alarak eve getirmişti. Öğlenci olan küçük oğlum Kerem de daha okula gitmediği için, evde bulunuyordu. Polisler benim nerede olduğumu sormuşlar, çocuklar da bilmediklerini, evden ayrıldığım günler akşam üzeri eve döndüğümü bildirmişlerdi. Öğleden sonra, eşimin yeğeninin yanında kalan, büyük oğlumdan üç dört yaş büyük İsmail de bizim eve gelmiş, içeri girdiğinde, karşılaştığı polisleri akrabamız sanıp, espriler de yaparak onlarla tavla oynamaya başlamıştı. Bu arada torunu İsmail'i sormak için gelip, kapıdan sormasının ardından evlerine geri dönen Elif hanım, evin içine girip polisleri görmediği için, evde zorunlu misafir olmaktan kurtulmuştu.

Ben akşam eve döndüğüm zaman evde yabancı iki kişiyi görünce durumu anlamıştım. Bana birlikte emniyete kadar gideceğimizi bildirmişlerdi. Hep birlikte evden ayrılmıştık. Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde yapılan bir iki işlemin ardından, beşinci kata götürülerek gözaltı bölümünde görevli polise teslim edilmiştim. Burada birkaç gün İstanbul'dan gelecek polisler beklenecekti. Akşam saat sekiz dokuz sıraları olmalıydı. Kapıdan gözaltı bölümüne alınır alınmaz, kapı girişinden birkaç metre

ilerideki küçük masada oturan polisin yanına götürülmüştüm. Polis, bana kimlik bilgilerimi sormaya başlarken, beni içeri getiren diğer polis de yanımda yüzü bana doğru dönük, sürekli bir yandan beni izlerken, bir yandan da bana sorular sormaya başlamıştı. Onun sorularını cevaplamadan kimlik bilgilerimi almak isteyen masadaki polisin sorularını yanıtlamıştım. Yanımda duran polis, bana önce ne iş yaptığımı sormuştu. Kayıt işim sonlandığında, kitapçılık yaptığımı söylemiştim. Bunu söylerken yüzümü ona dönmemiştim. Ardından bana, dükkanda Uğur Mumcu ve Yaşar Kemal'in kitaplarını satıp satmadığımı sormuştu. Ben de sattığımı söylemiştim. Bunu söylememin ardından suratıma doğru şiddetli bir tokat atmıştı. Ben yine de ona doğru dönüp bakmamıştım. Bende umduğu korku, endişe, telaş gibi bir davranış belirtisi göremeyen, aksine onun saldırılarından etkilenmediğimi, onu umursamadığımı gösteren davranışlarımdan, çileden çıkmış olmalı ki, iki eliyle benim yakama yapışarak beni yanda bulunan tuvalete doğru sürüklemiş ve burada "ard arda" tokatlar atmaya devam etmişti. Ben sadece onun yüzüne bakmakla yetinmiştim. Bana bir yandan vururken bir yandan da bu adam örgüt üyesi diye avazı çıktığı kadar bağırmaya devam etmişti. Masada bulunan polis telaşlanmış olmalı ki hemen yanımıza gelip bir yandan arkadaşını sakinleştirmeye çalışırken diğer yandan bir fırsat bularak beni duvar dibinde yüzleri duvara dönük bekleyen gençlerin yanına götürmüştü. Bana saldıran polis bağırmasını bu kez de dışarıda sürdürmeye devam etmişti. İşin içine bu kez sloganlar da karışmıştı. "Komünistler Moskova'ya" diye kapı dışında slogan atmayı, uzun süre sürdürmüştü. İçkili olduğu da her halinden belliydi. Yüzümden aşağıya doğru birkaç damla kan aktığını fark etmiştim. Yüzümde bulunan kılcal damarlar cildime çok yakın olduğu için yüzüme şiddetli darbeler aldığım zamanlarda bir kanamayla karşılaşıyordum.

Yüzüm duvara dönük olarak yarım saate yakın ayakta bekletildikten sonra, polis, büyücek salonun bir kenarında durmakta olan, banklara gidip orada oturmamı söylemişti. Burada sekiz on genç oturuyordu. Polis, duvar dibinde bekleyenlerden birkaç kişiyi, ara sıra, yanımıza gönderiyordu. Yanımda oturan gençler endişeli görünüyorlardı. Onlara neden buraya getirildiklerini sordum: "Yahova Şahitleri" grubundan olduklarını, Ankara'da broşür dağıtırken, toparlanıp buraya getirildiklerini anlatmışlardı. Yanlarında bulunan tek kız arkadaşlarını, polisler, kapı girişinin yanında bulunan kendilerinin istirahat için kullandıkları odaya koymuşlar, duvar dibinde bekletilen gençlerin hepsinin yanımıza gönderilmelerinin ardından da, kapı dışında bulunan polisin de içeri girmesiyle iki polis kızın bekletildiği odaya girip, kıza örtülü cinsel içerikli so-

rular sormaya başlamışlardı. Bir tanesi "Yahova Şahitleri"nin nasıl boy abdesti aldıklarını öğrenmek istiyordu. Konuşmaları bizim oturduğumuz bölümden duyulduğu için, geçler endişeliydiler. Onlara endişe etmemelerini burada kız arkadaşlarına yönelik bir tacizde bulunmalarının mümkün olamayacağını bildirip, onları sakinleştirmeye çalışmıştım.

Ertesi gün öğle saatlerine doğru bana tokat atan polis tarafından alınıp bir üst katta bulunan komiserin odasına götürülmüştüm. Odaya girdiğimde, oda içinde ablam ve eniştemi de görmüştüm. Eniştem avukat olduğu için, benim polis tarafından alınma haberimi duymuş, ablamla birlikte gelip benimle görüşme isteklerini bildirmişlerdi. Komiser de, kendileri tarafından sorgulanmadığım, İstanbul'un talebi üzerine alındığım için, bunda bir sakınca görmeyerek bu isteklerini kabul etmişlerdi. Ben odanın içine girer girmez, üçünün yüzünde de bir şaşkınlık ifadesi belirmişti. Ablam ağlamaklı bir durumdaydı. Ben yüzümü görmediğim için, olanlara da fazla bir anlam veremiyordum. Sonradan anlattıklarına göre yüzümün deri altında ciddi bir kanama olmuş, yüzümde kan toplandığı için kıpkırmızı kesilmişti. Komiser hiç beklemediği bu durum karşısında, kısa bir süre şaşkın şaşkın bakmış ardından da bana ne olduğunu sormuştu. Ben de onların tabiriyle "hoş geldin" yaptıklarını söylemiştim. Komiser durumu araştıracağını söyleyip odadan çıkmıştı; çıkarken de beni yukarıya getiren polise bizim yanımızdan ayrılmamasını tembihlemişti. Polis içeride, yanımızda beklerken, ablam ve eniştem, bana nasıl olduğumu, bir isteğimin bulunup bulunmadığını sormuş, ben de iki üç takım iç çamaşırı ve çoraba ihtiyacım olduğunu söylemiş, bu kısa konuşmamızın ardından da odadan ayrılıp gitmişlerdi. Ardından, beni getiren polisle birlikte biz de aşağıya inmeye başlamıştık. Bana yolda sanki bir önceki günkü davranışları sergileyen kendisi değilmiş de bir başkasıymış gibi, bu kez benim herhangi bir şeye ihtiyacım olmam halinde kendisine bildirirsem bana yardımcı olacağını söyleyip, sergilediği bu yeni davranış karşısında bir eziklik, utanç da duymamıştı.

Ertesi gün yine aynı komiserin odasına götürüldüğümde, bu kez de eşim ve en büyük ablası Düriye'yi, yanlarında bir torba içinde, bir gün önce getirilmesini tembihlediğim bana ait çamaşırlarla birlikte beni beklerlerken bulmuştum. Onlara merak edilecek bir durumum olmadığını, birkaç gün içinde İstanbul'a gönderileceğimi, orada gözaltına alınış nedenimi öğrenme olanağı bulacağımı söylemiştim. Her zaman sakin tavırları, görenler tarafından hemen fark edilen büyük baldızımın, beni görünce gözleri dolarken, bir yandan da tedirgin ve endişeli bir durum sergilediği hemen gözüme çarpmıştı.

İstanbul'dan beni almak için gelen iki polis, işlemleri tamamlatıp, beni de yanlarına alarak, Emniyet Müdürlüğünden dışarı çıkarlarken, polislerden biri, bana kelepçe takmak zorunda olduğunu, buradan kelepçesiz dışarı çıkaramayacağını söylemesinin ardından kelepçeyi hemen bileklerime takmıştı. Emniyet Müdürlüğü önünden bir taksiye binmemizin ardından da, yanıma oturan aynı polis, kelepçelerimi çıkaracağını, kaçmaya kalkışmam halinde de, beni vurmakta bir an için bile tereddüt etmeyeceğini söyleyerek bu kez de kelepçelerimi bileğimden çıkarmıştı. Terminale gelince, doğruca otobüslerin hareket edecekleri peronlara doğru yürüyüp, biraz sonra hareket edecek otobüsümüze binmemizin ardından, oturacağımız koltukların yanına gelince de yanımdaki polis benim cam kenarına oturmamı söyleyip, kendi de yanımdaki diğer koltuğa oturmuştu. Diğer polis de yan tarafımızda koridor başında bulunan bir başka koltuğa oturup otobüsün hareket etmesini beklemiştik. Otobüsün hareketinin ardından bir süre yol aldıktan sonra, öğlene doğru, Bolu'da bir tesiste otobüsün mola vermesiyle üçümüz birden otobüsten inmiştik. Yanımda oturan polis otobüsten inerken, taksi içinde yaptığı uyarıyı yeniden hatırlatarak, bana ne kadar kararlı olduğunu göstermeye çalışmıştı. Tesise girip bir masaya oturup yemeklerimizi yedikten sonra, yemek parasını benim ödememi beklemişlerdi. Zaten Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden terminale giderken bindiğimiz taksinin ücretini de ben ödemek zorunda kalmıştım.

Akşam saatlerinde İstanbul'a varmıştık. Boğaziçi Köprüsü'nden geçtikten, sonra Avrupa yakasında uzun süre yol almamızın ardında, otobüsten inerek bir dolmuşa binip, Davutpaşa'da bir askeri tesise getirilmiştim. Burada, getiren polisler beni nöbetçi subayına teslim etmiş, subay da yanında bulunan iki erle birlikte, küçük bir bağ evini andıran binanın önüne getirip kapıyı açarak beni içeri koymuşlardı. İçeri girdiğim zaman ortada yanmayan bir odun sobası hemen gözüme çarpmıştı. Ayrıca odada bir de somya vardı. Yan tarafta da üst üste konmuş sekiz on adet eski battaniye bulunuyordu. Camlar demir kafesliydi. Geceyi burada geçireceğim anlaşılıyordu. Bina çevresinde nöbet tutan asker, bir ara pencerenin önüne gelerek benimle konuşmak istemiş, neden tutuklandığımı sormuştu. Ben de kitapçılık yaptığımı söylemiştim. Bana, benden birkaç gün önce odaya getirilen kişi içeride rahatsızlanınca, buradan götürmek zorunda kaldıklarını anlatıp, benim bir rahatsızlığımın olup olmadığını öğrenmek istemişti. Bir rahatsızlığım olmadığını söylememden kısa bir süre sonra da somyaya doğru gitmiştim. Oda soğuktu. Yanda duran eski battaniyelerden üç dört tanesini alıp, üzerime çekerek uyumaya çalışmıştım. 1983 yılı Mart başlarıydı; hava soğuktu; Ankara'da po-

lislerle evden çıkmadan önce, sıkı giyinmeyi ihmal etmemiş, iyi ki paltomu da yanıma almıştım.

Sabah iki asker tarafından alınarak ana binaya getirilmemin ardından, bir subayın odasına alınmıştım. Odada bir binbaşı oturuyordu. Hemen, neden bulunduğum adresten ayrıldığımı sormuştu. Ben de İstanbul'da iş yerimin kapanarak mühürlendiğini, burada kalmamın bir anlamı kalmadığı için de Ankara'ya döndüğümü söylemiştim. Bana Politika Gazetesi'ne ait iki dizgiyi alıp bunları satmakla suçlandığımı bildirmişti. Bu dizgileri satın alarak burada bir dizgi işi yapmayı düşündüğümü, bunun için de, Aytaç'la görüşüp bu işin başına geçip geçemeyeceğini sorduğumu, çalışmayı kabul ettiği için de oranın yönetimini ona bırakarak, benim dağıtımla ilgilendiğimi, ilk göz altına alınmamla birlikte dağıtımın mühürlendiğini, daha sonra da buradaki dizgileri satmaya karar verdiğimizi ve Aytaç'ın satım işini gerçekleştirdiğini bildirmiştim. Dizgileri kimden satın aldığımı sormuştu. Ben de satın aldığım kişilerden birinin Aydın Şenesen olduğu hatırladığımı, diğer kişinin ismini bilmediğimi, görünce de hatırlayıp hatırlamayacağım konusunda bir şey söyleyemeyeceğimi bildirmiştim. Önüme yirmiye yakın vesikalık fotoğraf koyarak bunları üçerli dörderli gruplar halinde önüme ayırıp eleme metoduyla bana sormaya başlamıştı. Ben de fazla emin olmadığımı bildirerek bu alımı kimlerden yaptığıma ilişkin elimde bir belgenin bulunduğunu, bu belgenin nerede olabileceği konusunda şimdilik bir şey söyleyemeyeceğimi bildirmiştim. Dağıtım'da olup olamayacağını sormuştu. Kesin bir şey söyleyemeyeceğimi, belki dağıtımda olabileceğini bildirmiştim.

Bina önünde Maden Teknik Arama armalı bir resmi plakalı cip bulunuyordu. Cipe binerek, buradan önce Metris Cezaevine gitmiştik. Burada beni bir havalandırmaya almışlardı. Havalandırmada birkaç kişi vardı. Volta atarken, bunlardan birinin İGD'li olduğunu öğrenmiştim. Bu arkadaşla bir süre havalandırmada konuşmuştuk. Daha sonra beni yeniden havalandırmadan almışlar, tekrar araca bindirerek bu kez Metris'ten Cağaloğlu'na gelmiştik. Temel Dağıtım İstanbul Şube'nin önüne geldiğimizde, bir polisi kapıda bizi bekler bulmuştuk. Binbaşı daha önce telefon ederek, mühürleme işini yapan karakoldan, anahtarı getirip, mührü kaldırılarak kapıyı açmalarını talep etmişti. İçeri girerek birlikte, Politika Gazetesi'ne ait iki adet dizginin satışı sırasında tanzim edilen, satış tutanağını aramıştık. Burada aradığımız belge yoktu. Ardından hemen yakınında bulunan dağıtımın Merkezine geçerek burada da çekmecelere bakarak bir arama yapmış, burada da aradığımız belgeleye rastlayamamıştık. Buradan Sirkeci'de bulunan Emniyet Müdürlüğü binasına gö-

türülmüştüm. Beni götüren binbaşı, emniyet birimlerine, burada parmak izimin alınması ve fotoğraflarımın çekilerek kayıt altına alınmam istemimde bulunmuştu. Binbaşının talimatları doğrultusunda, bir de burada fişlenecektim. Dizgi makinelerini satın almam gerekçe gösterilerek, parmak izim alınmış ve fotoğraflarım çekilmişti. Ardından da binbaşı ile gerisin geri Davutpaşa dönmüştük.

Aradan bir iki gün daha geçmişti. Yine bir sabah binbaşı ile birlikte hareket ederek, uzunca bir süre yol aldıktan sonra, bir gözaltı birimine gelmiştik. Yolda binbaşı benimle politik konularda konuşma yapmak, görüşlerimi öğrenmek için konuşma zemini yaratmaya çabalamıştı. Ben yorgun olduğumu gerekçe göstererek politik konulara girmek istememiştim.

Burada bir odaya alınarak beklemeye başlamıştım. Biraz sonra odanın içine, uzun boylu biri alınmıştı, bu gireni tanımıştım. Alım işini yaptığımız, ikinci kişiydi. Belgeyi bulamadığımız için onu tanıdığımı söylemenin bir anlamı olmayacağını düşünerek, kendisini tanımadığımı söylemiştim. Politika gazetesi sahibi şirketin yönetim Kurulunda görevli olan arkadaş beni odanın içinde görünce, bir şaşkınlık geçirmişti.

Aradan çok uzun bir zaman geçmeden de eşim Aksaray'da bulunan eşyalarımız arasından bu satış belgesini bularak, avukatım Mustafa Özkan Kökçeli tarafından mahkemeye delil olarak sunacaktı.

Ardından buradan ayrılarak araçta giderken binbaşı, satın alma sırasında ödemeyi nasıl yaptığımı sormuştu. Ben de bir gazeteye sarılı olarak getirdiğim parayı, satışa ait tutanağı imzalamamızın ardından, onlara teslim ettiğimi söylemiştim. Bu parayı nereden aldığımı, banka hesabımdan çekmiş isem hangi banka hesabından çekilmiş olduğumu da öğrenmek istemişti. Ben de kitap toptan satıcılığı yaptığımı bu parayı bir bankadan çekmediğimi, iş yerimde bulunan çelik kasada bu kadar paranın çoğu kez bulunduğunu parayı kasadan alarak ödemeyi nakit olarak yaptığımı bildirmiştim.

Doğruca Selimiye'ye Kışlası'na getirip burada bir hakimin karşısına çıkarılarak, gıyabi tutuklama kararının vicahiye çevrilmesinin ardından iki yıl sonra yeniden tutukluların bulunduğu bölüme alınmıştım.

Bu kez Selimiye'de sıkıyönetimin ilk günlerindeki kalabalık kalmamıştı. Koğuşlar daha sakindi. İçeri alındığım koğuşta on beş yirmi kişi bulunuyordu. Sanırım ikinci günüydü. Göz altında bulunan İsmail Hakkı benim koğuşa getirilişimi görmüş, kendisi ikinci kez kalp krizi geçirdiği için de, gözaltına bir torbaya yakın ilaçla birlikte alınmıştı. Yanında çok

miktarda ilaç bulunduğu için de kalabalık koğuşlara koymak istememişler, bunun için İsmail Hakkı'yı tek başına bir koğuşa koymuşlardı. İsmail beni gördüğü için, tutukevi sorumlusuna beni Cağaloğlu'ndan tanıdığını söyleyerek ikimizin birlikte bir koğuşa alınmamızı istemişti. Tutukevi yöneticileri de bu isteğini kabul etmişler ve beni bulunduğum koğuştan alarak İsmail Hakkı'nın bulunduğu koğuşa getirmişlerdi. İsmail Hakkı beni karşısında görünce çok mutlu olmuştu. Aynı mutluluğu ben de yaşamıştım. İsmail Hakkı Cağaloğlu'nda tanıdığım, fedakar insanlardan biriydi. Birkaç kez kalp krizi geçirmesine rağmen, çalışmalarını hiç aksatmadan sürdürmeyi yürütmüştü. Ailesi ve eşi Yıldız, dışarıda İsmail Hakkı'yı gözaltından çıkartmanın çarelerini arıyor, bunun için birçok girişimde bulunuyorlardı. Bir gün birlikte kalmamızın ardından, İsmail Hakkı'yı bulunduğumuz bölümden alıp götürdüler. Bu kez ben yalnız kalmıştım. Yalnız olarak da kalmak istemediğim için, görevlilere, yanına alındığım arkadaşımın buradan ayrıldığını, benim de eski koğuşuma geri gitmek istediğimi bildirdim. Tabii bu tür istekler hemen yerine getirilmediği için bir iki gün orada kalmaya devam etmiştim. Daha sonra içinde çeşitli nedenlerle göz altına alınmış kişilerin de bulunduğu bir başka koğuşa alınmıştım. Koğuşta bulunan bir kişi gece sokağa çıkma yasağı başladığında gitmeye çalıştığı yere ulaşamadığı için göz altına alındığını, sokağa çıkma yasağını ihlal ettiği için de bunun ceza süresi kadar tutuklu kalacağını söylemişti.

İstanbul'da bütün bu gelişmeler olurken, benim Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden, İstanbul'a sevk edilmem öncesindeki durumumu gören eşim endişelenmişti. En kısa zamanda hem bana ulaşmak, hem de gözaltına alınış nedenimi öğrenmek için hemen girişimde bulunmuş, daha önceden tanıdığı bir avukata giderek, durumu anlatmış, ondan yardım istemişti. Avukat da bu duruma müdahale etmek için İstanbul'a gitmesi gerektiğinden söz ederek, masraflar için para talebinde bulunmuştu. Eşimin ekonomik durumu iyi olmadığı için, kolunda bulunan bir iki bilezikten birini çıkarıp avukata vererek masrafları bununla karşılamasını istemişti. Ancak aradan günler geçmesine rağmen, avukatın bir türlü İstanbul'a gitmediğini görünce de kalkıp İstanbul'a gidip, daha önce Temel Dağıtım'ın avukatlığı yapan, Birlik Büro Avukatlarından Atilla Çoşkun, Bahri Belen, Engin Cinmen ve Semray Doğan ile görüşerek yüz yüze olduğumuz durumu anlatmış, onlardan avukatlığımızı devam ettirmelerini istemişti. Onların önerisi üzerine de yine Klodfarer Caddesi'nde bürosu bulunan M. Özkan Kökçeli ile görüşerek benim avukatlığımı üstlenmesini sağlamıştı.

Bu arada ben Ankara'da iken İstanbul'da bir dizi operasyonlar olmuştu. Bu operasyonların bir sonucu olarak, Barış Davası, Disk ve Politika Gazetesi ile ilişkili bazı arkadaşlar göz altına alınmışlardı. Bu göz altına alınanlar arasında benimle son dönemlerde parti ilişkisini yürüten, Erhan da vardı. Ayrıca Politika Gazetesi'nden Aydın Şenesen, Konuk Yayınları'ndan Doğan, Erden ve Konuk Yayınları'nın eski ortaklarından İsmail Hakkı da gözaltına alınan kişiler arasındaydı. Benim parti üyeliğim üzerine herhangi bir ifade veren olmamış olmasına rağmen, benim parti üyesi olduğum güvenlik birimlerince tahmin ediliyordu. Bu tahmine rağmen benimle ilgili somut bir ifade ellerinde olmadığı gibi, parti ile ilişkim ve partideki görevim güvenlik birimleri tarafından hep merak edilmiş ve alınan bütün parti yöneticilerinden bağlantım öğrenilmeye çalışılmıştı. Benim hakkımda bilgi toplamak için, Aydan Bulutgil, Nabi Yağcı, Erhan Gömüç, Ahmet Kardam, Süleyman Coşkun gibi arkadaşlardan benimle ilgili bilgi alınmaya çalışılmıştı.

Selimiye'den, ileride hakkımda açılacak davanın sonlanmasına kadar geçen süre zarfında kalacağım Metris Cezaevi'ne götürülmek üzere, Selimiye'den, Metrise sevk bekleyenlerle birlikte alınarak, bir cezaevi aracına konup, hep birlikte Metris Cezaevi'nin yolunu tuttuk.

METRİS

Metris'e nakil aracıyla getirilip bahçe içine alınmamızın ardından, kapıya en yakın havalandırmaya götürülerek, giriş prosedürü tamamlanıncaya kadar havalandırmaya serbest bırakılmıştık. İşlemlerimin sonlanmasından sonra, ana koridorda bulunan demir kafeslerle bölünmüş birkaç kapı ardından, kalacağım bölümün bulunduğu yan koridordan geçip, koğuş önünde kelepçelerim çıkarıldıktan sonra içeriye bırakılmıştım. Metris F tipi cezaevlerindendi. Getirildiğim koğuşta yaklaşık yirmi kişi vardı. Kapıdan içeri girer girmez kendinizi küçük bir odada buluyordunuz, ayrıca ranzalarla döşeli bir yatak odası ile aynı zamanda banyo olarak kullanılan, bir bölüm içinde üç tane tuvalet kabini de vardı.

Metris'in iç yönetimi askeri personel tarafından yürütülüyordu. Subayları genellikle sabah sayımları dışında görmek mümkün olmuyordu. Askerlerin de fazla ortalarda göründüğü söylenemezdi. Çay belli saatlerde sipariş verilerek ücreti karşılığında demlik olarak, askerlerden talep edilebiliyordu. Cezaevinde kalan tutuklular içeriden alışveriş yapamıyorlardı. Ancak bazı yiyecekleri ziyaretçiler, cezaevi kantininden alışveriş yaparak koğuşlara gönderebiliyorlardı. Subay ve askerler tutuklularla kesinlikle özel konuşmalara girmiyorlardı.

Cezaevinin ana giriş kapısı önünden bir yol geçiyor, yolun karşısında bulunan gececi kahvecileri, sabahın ilk saatleriyle birlikte hareketlenmeye başlıyordu. Her cezaevinde olduğu gibi burada da sıraya girilip saatlerce sırada bekledikten sonra, ziyaret için kayıt yaptırılabiliyordu. Ardından da yolun karşısında bulunan sabahçı kahvelerine gidip oturulduktan sonra ziyaret saatinin yaklaşmasını bekliyordunuz. O yıllarda babam yetmiş yaşlarındaydı; bu cezaevinde kaldığım süre zarfında, her hafta ziyaretim için gelip saatlerce cezaevi önünde beklemek zorunda kalıyordu. Birgün yine ziyaret için gelmişler kayıtlarını tamamlamalarından sonra, kahveye geçip sıralarını beklemeye başlamışlardı. Sırası yaklaşan yaşlı bir ziyaretçi, beş on dakikalık görüşmeyi kaçırmamak için kahveden kalkıp cezaevine geçeyim derken bir aracın altında kalmıştı. Ortaya çıkan manzara korkunçtu. Yakını için getirdiği elindeki torba bir yana fırlayıp, bütün çamaşırlar yollara saçılmış, aracın çarptığı kişi hemen orada ölürken, kahvelerde ziyaret saatini bekleyen insanlar yola fır-

layıp, ölen kişinin kim olduğunu anlamaya çalışmışlardı. Tabii o gün zaten olmayan moral, dibe vurmuştu. Herkes ağlamaklı yolun kenarına dizilmişler, gidip kahvelere oturmaya bile dermanları kalmamıştı. Ayrıca dışarıda yaşadıkları olayları bize yansıtmamak için çaba sarf etmeye de çalışıyorlardı.

Metris Cezaevi'nde tutuklu bulunanların büyük bir bölümünü, Dev-Sol, Dev-Yol, TİKKO gibi örgüt davalarından yargılanmayı bekleyenler oluşturuyordu. Getirildiğim koğuşta, Dev-Sol liderlerinden Karadenizli bir genç olan Sinan Kukul da bulunuyordu. Sinan hareketli, girişken ve dinamik bir kişiliğe sahipti. Satranç gibi zeka oyunları oynamayı seviyordu. Daha sonra 1990'lı yıllarda cezaevinden kaçtığını ve 1992 yılında da polis tarafından öldürüldüğünü duymuştum. Sinan'ı birkaç kez yurtdışından gelen mektuplarındaki gizli yazıları görüntülemek için, banyoda elinde yanan bir kibrit ve mektup ile görmüştüm. İçlerine gizli yazılar yazılan mektupların üzerlerinde, ilk bakışta renkli mürekkeple yazılan yazılar dışında başka yazılar görünmemesine rağmen, limon veya özel mürekkepler kullanılarak kağıdın boş bölümlerine yazılan görünmez yazılar, ütü veya üzerlerine bir başka ısı kaynağı uygulandığı zaman görünür hale geliyordu. Bu uygulama herkes tarafından bilinmesine rağmen, mektuplar dikkatli bir şekilde kontrol edilmediği için, bu yöntem kullanılarak haberleşme sağlanabiliyordu.

Havalandırmalar arasında haberleşme: sabun üzerine sarılan mektupların bir havalandırmadan yandaki havalandırmaya fırlatılarak atılmasıyla sağlanırken, bir başka gün, duruşmalar için geliş gidişler sırasında bir araya gelindiğinde mesajlar alınıp verilerek yapılıyordu. Bunu cezaevi yönetimi de bildiği için, koğuşa her giriş çıkış sırasında tutuklular ciddi bir aramadan geçiriliyorlardı. Cezaevi yönetimi, havalandırmadan havalandırmaya fırlatılan mesajların çatıya düşenlerini, birkaç günde bir çatıya asker çıkartarak toplayıp, bu mesajlardan bir şeyler öğrenmeye çalışıyordu.

Sık sık başvurulan eylem türlerinin başında açlık grevleri geliyordu. Bütün bir cezaevini kapsayan bu eylemler, çoğunluğu oluşturan örgütler tarafından tespit edilip uygulamaya konuyordu; çoğu kez bu eylem kararını alan koğuştaki arkadaşlarla benim eylem anlayışım örtüşmüyordu. Bazen koğuşta kendi örgütlerinin kullandıkları sloganları atarlarken, bunlara katılmadığım için, açıkça ifade edilmese de gerilimler yaşanıyordu. DİSK ve Barış Derneği davasından yargılananlar, aynı havalandırmada ve hatta zaman zaman bir arada aynı koğuşta kaldıkları için, bu örgütler tarafından alınıp bütün cezaevi içinde uygulanmasını arzuladıkla-

rı eylem kararlarından, kendileri ayrıca değerlendirerek kendi özgün kararlarını verebildikleri için bağımsız hareket edebilirken, diğer koğuşlarda kalan arkadaşlar, ya bu kararlara katılmak ya da bu koğuşlardan DİSK ve Barış Derneği davasından yargılanan arkadaşların bulundukları havalandırmaya geçmek zorunda kalıyorlardı. Bana göre birçok şey için hemen bir açlık grevi kararı almak da gerekmiyordu. Açlık grevlerinin sonuçları çok ağır oluyordu. Genç yaşlardaki onlarca eylemci, ölüm ve sakat kalma gibi durumlarla karşı karşıya kalıyorlardı. Açlık grevlerinin vücutta meydana getirdiği tahribatlar ilk yıllarda fark edilmese de ileriki yıllarda önünüze çıkacak tehlikeler olarak sizi bekliyordu. Ayrıca ceza evinde, daha önce uğradıkları işkenceler sırasında yaşadıkları büyük travmalar sonucunda, sağlıkları belki bir daha hiç düzelmeyecek durumda olan onlarca gençle de karşılaşıyordunuz.

Tabii askeri yönetimin cezaevlerinde uyguladığı kısıtlamalar da oluyordu. Bunlara karşı sessiz kalınması da doğru değildi. Bunun için açlık grevi dışında eylemler düşünülmeliydi. Tutukluların içinde bulundukları yaşam koşulları zaten güçlüklerle doluydu. En temel, yaşam için zorunlu ihtiyaçlarınızı bile karşılayamıyordunuz. Beslenme ve sağlık koşulları çok kötüydü. Bunlara ilave olarak bir de psikolojik olarak yürütülen bir mücadelenin muhatabıydınız. Bir mercimek yemeğini yerken tabağınız içinden neredeyse on, on beş tane taşı ayıklamak zorunda kalıyordunuz. Bazen karavana içinden, otuz kırk santimlik barsak parçaları çıkıyordu. Bunları görerek yemeği sürdürmek olanağı da her zaman olmuyordu. Yaz ve kış bolca mercimek, nohut, kuru fasulye ile yapılmış yiyeceklerin yanında, lahana, ıspanak ve pırasa gibi sebzelerden yapılan yiyeceklerle de sıkça karşılaşıyordunuz.

Haftada veya on beş günde bir gelen en basit bir "Kemalpaşa Tatlısı"nı bile, dikkatli davranmazsanız kapı önünde bekleyen nöbetçi askerle paylaşmak zorunda kalıyordunuz. Yemek öncesi karavanalar kapıların önüne getirilip bırakılıyordu. Yemeklerin gelmesiyle birlikte koğuş içinden bir kişi mazgal deliği aralığından bakarak ağzı açık olan karavanadaki yemekleri görüyordu. Şayet içinde tatlıya benzer bir şey varsa, mazgal aralığından gözlemeyi sürdürmek zorunda kalıyordu. Biraz sonra da "hooop hooop ne oluyor" seslerinin yükseldiğini duyuyordunuz. Bu bağırtı, tatlının bulunduğu karavanaya koridorda bulunan nöbetçi askerin ortak olma girişimi anlamına geliyordu. Ardından da birkaç arkadaş koğuş kapısına gelerek, kapıyı hem yumruklayıp hem de bağırarak nöbetçiyi bu girişiminden caydırıp, kapıdan uzaklaştırmaya çalışıyorlardı.

Duruşmaların olduğu günlerde sabah erken saatte kalkışın ardından, önce koğuşlardan çıkarılıp koridora alınıyor, daha sonra da burada üst araması ve zincir kelepçelerin kollar arkaya alınarak takılmasının ardından, cezaevi çıkışına yakın olan havalandırmaya götürülüp bırakılıyorduk. O gün duruşması olan bütün tutuklular bu havalandırmada toplandıktan sonra, nakil aracına bindirilip, aracın hareket etmesiyle birlikte, Selimiye Kışlası'na doğru yol almaya başlıyorduk. Özellikle mevsim yazsa, saçla kaplı nakil aracının içinde, bir yandan bu yolculuk sırasında zincir bileklerinize oturduğu için bunun ağrısıyla baş ederken, diğer yandan, sıcak ve havasızlıktan -her yer kapalı olduğu için-, neredeyse boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordunuz.

Metris'e geldiğimden bu yana en az on, onbeş kilo vermiş olmalıydım. Duruşmalara giderken, pantolon üzerine kemer de verilmediği için, pantolonumu belimde tutmam sorun olmaya başlamıştı. Her geçen gün biraz daha fazla kilo vermeye başladığımı fark ediyordum. Sıkıyönetim Komutanlığı 3 nolu Askeri Mahkemesi'nde görülmekte olan davam karar aşamasına yaklaşırken, avukatın yanı sıra ben de savunmamı hazırlamaya başlamıştım. Bir duruşmada mahkeme başkanı, örgüt üyeliği ile ilgili olarak illerden hakkımda bir iddia bulunup bulunmadığının sorulması için yazı yazılması kararını almış, bu yazılara bir tek Adana ilinden Temel Dağıtım çalışanı Nevzat'ın, onun sekreteri olduğum, parti ilişkilerini benimle sürdürdüğü yolunda polis ifadesinin bulunduğu, daha sonra mahkeme aşamasında bu ifadesini polis baskısı altında verdiğini bildirerek geri aldığı bilgisi mahkemeye gelmişti. 12 Eylül'ün hemen ardından, ağır işkence ve sorgulamalar sürerken, sorgusu yapılan kişiler, çoğu kez kendilerine isnat edilen suçla ilgili olarak, iddiaları kabul etmiyorlardı. Özellikle isnat edilen suçlamaların muhatapları kendileri olsalar bile, bildikleri yurt dışına çıkmış veya henüz yakalanmamış bir kişi varsa, olayların faili olarak o kişiler gösteriliyor, henüz ele geçmedikleri dikkate alınarak, onların isimleri polise verilip, o suçlamalardan kendilerinin sorgulanmasının, hatta hüküm giymelerinin önüne geçilmeye çalışılıyordu. Bu o ifadeyi veren için o anda bir kurtuluş gibi gözükse de, suçlanan kişi için, ileride her zaman önüne çıkabilecek bir ifade anlamı taşıyordu. Bu tür ifadelerden kurtulmak da suçlanan kişiler için her zaman kolay bir şey olmuyordu. Özellikle, Gayrettepe'de polis sorgusu sırasında, sorguya alınan birçok kişinin, böyle bir yöntem kullandığına şahit olmuştum..

Duruşmalarım çok uzun sürmemiş, Kasım 1983'de sonuçlanmıştı. Metris'te o günlerde sakal grevi olarak adlandırılan, sakal tıraşı olmama ey-

lemi de sürüyordu. Mahkemeye çıktığım zaman oldukça uzamış sakallarımı gören mahkeme heyetinin yüzünde bir şaşkınlık ifadesi görmüştüm. Bana verilecek ceza zaten ta başından kesilmişti. TCK'nin 141'inci maddesiyle örtüşen bir suç bulunamadığı için, aynı yasanın 142 maddesi gerekçe gösterilerek, daha önce mahkemelerin verdiği toplatma kararı henüz polis tarafından bize tebliğ edilmemiş olmasına rağmen, dükkanda rafta bulunan iki kitap ve birkaç posterin hakkında toplatma kararı olduğu gerekçe gösterilip, ceza yoluna gidilmişti. 142. maddeden beş yıl ceza almıştım; suç basın yoluyla işlendiği için de yüzde elli oranında arttırılarak ceza yedi buçuk yıla çıkarılmış, kararda ayrıca, kamu haklarından ömür boyu men edilmemim yanı sıra, ceza sonunda iki buçuk yıl Bursa'da gözetim altında bulundurulmam -sürgün- kararlaştırılmıştı. Mahkeme başkanı P.Alb. hukukçu bile değildi. Mahkemenin ikinci üyesi: Dz. Hak. Kd. Bnb., diğer üye ise Sivil bir hakimdi ve karar oy birliğiyle alınmıştı. Kararı Yargıtay da onaylamıştı. Böyle bir kararın ne Türkiye'de, ne de Dünya'da ikinci bir örneğinin bulunmadığına emindim. Verilen bu karar, hukukun, istendiği zaman nasıl farklı yorumlanıp, uygulanabildiğinin de güzel bir örneğiydi. Davanın sonlanmasının ardından, Cağaloğlu Himaye-i Etfal Sokak"ta bulunan Temel Dağıtım'ın mühürlü olan işyeri polis gözetiminde boşaltılarak, burada bulunan kitaplar kamyonlara doldurulup İzmit'te bulunan Seka'ya kağıt yapılmak üzere gönderilmişti.

Her duruşma öncesi o duruşmada hakkında tahliye kararı alınabileceği beklentisine giren tutuklunun, mahkemede hakkında tahliye kararının çıkmaması üzerine, mahkeme dönüşü koğuşa gelince doğruca yatağına giderek, uzunca bir süre kimseyle konuşmadan o günü suskun bir şekilde yatağında geçirmesine "tahliye koması" deniyordu. Birini bu durumda gördüğünüzde, bir süre onu yalnız bırakarak, bu durumdan bir an önce çıkmasını beklemekten başka yapacak bir çareniz kalmıyordu.

En çok eksikliğini duyduğumuz şeylerden biri de havalandırmadan yeteri kadar yararlanamamaktı. Havalandırmaya çok az çıkarılıyorduk; havalandırma hakkımız haftada bir iki saatle sınırlıydı. Havalandırmanın en güzel yanlarından biri, aynı havalandırmaya bakan diğer koğuşlardaki arkadaşlarınızla bir araya gelme fırsatının doğmuş olmasından kaynaklanıyordu. Havalandırmada sohbet edeceğiniz kişilerle önce bir grup oluşturuyor, konuşmaları çoğu kez bu arkadaşlarla yürüyüş sırasında yapıyordunuz. Önce ağır adımlarla başlayan havalandırma yürüyüşleri, havalandırmanın sonlanmasına yakın temposu artarak devam ediyor, koğuşlara alındıktan sonra, havalandırma yürüyüşünden yorgun düşmüş

olanlar dışındaki kişiler tarafından koğuş içinde sürdürülüyordu. Her gün belli saatlerde, bir de koğuş içinde yapılan yürüyüşler vardı. Bu yürüyüşler de düzenli olarak aksatılmadan yapılmaya çalışılırdı. Banyo günleri tuvalet içinde ucunda süzgeci bulunmayan duşlardan akan tazyikli sıcak suların altında yapılıyordu. Sıcak suyun akışı aşağı yukarı her seferinde aynı süre kadar devam ediyordu. İlk aktığında bazen çok sıcak oluğu için suyun altına giremiyordunuz. Suyun sıcaklığını ayarlamak için ayrıca bir soğuk su bağlantısı da bulunmadığı için, zaten beş on dakika ile sınırlı akan bu sulardan yararlanmak çok zor oluyordu. Çoğu kez her banyo kabini içine iki bazen üç kişi birden girmek zorunda kalıyordunuz. Çamaşırlarınızı banyo içinde bulunan plastik leğenlerden yararlanarak ve sabun kullanarak yıkamak zorundaydınız.

Metris Cezaevi ilk açıldığında, siyasi tutuklular başka cezaevlerinden buraya gelirlerken, yanlarında bazı eşyalarıyla birlikte kitaplarını da getirmişlerdi. Giderek her koğuşta yirmişer otuzar adetlik kitaplardan meydana gelen küçük kütüphaneler oluşmuştu. Bu kitapların satır aralarına bazen çok küçük haberleşme amaçlı, yazılar yazılarak elden ele dolaştırılıyordu. Bazen de bu kitaplar değişik örgütler tarafından yine satır araları kullanılarak buralara yazılar yazılıp bir dergi görevi gördürülmeye çalışılıyordu.

Cezaevi yönetimi bu gibi birkaç olayı bahane göstererek bütün kitapların koğuşlardan toplatılması kararını almıştı. Tabii tutuklular olarak da bizler bu kitapları cezaevi yönetimine kolay teslim etmeme kararındaydık. Cezaevi yönetimi her kat için otuzar kırkar kişilik ekipler oluşturup, koğuşlarda bulunan kitapları almak amacıyla koğuşlara girmeye başladığında, büyük bir direnişle karşılaşmıştı. Adeta cezaevinde "yer yerinden oynuyordu" girilmek istenen her koğuş kapısı arkasına insanlar tarafından barikat oluşturuluyor, her girilmek istenen koğuştan gelen sloganlara bütün cezaevi koğuşları katılarak eşlik ederken, girilen koğuşta adeta "kıyamet kopuyordu". Uzun bir direnişin ardından, askerler ellerindeki coplarla kapı girişinden itibaren aralarından bir kişinin geçebileceği aralıkta bir koridor oluşturuyorlar, içeriden alınarak bu koridorun başına getirilen tutuklular, tek tek askerlerin arasından geçerken inip kalkan coplar, tekme ve yumruklara muhatap olarak, kah düşüp yerlerde sürünerek, kah emekleyerek bu yolu sonlandırmaya çalışıyorlardı. O gün gece geç saatlere kadar bu operasyon devam etmiş, koğuşların altı üstüne getirilmişti. Bir cezalandırma yöntemi de tutuklulara ait bütün çamaşır ve yatak örtülerinin yerlere saçılıp çiğnenmesi oluyordu. Aramanın sona ermesinin ardından, yerlerdeki eşyalar tek tek bir arkadaş ta-

rafından koğuştaki arkadaşlara gösterilerek sahipleri bulunmaya çalışılıyordu. Cezaevinde genel aramalar yapıldığı zamanlarda da benzer görüntüler meydana geliyordu. Koğuşlardaki bütün tutuklular havalandırmalara çıkarılmasının, ardından koğuşlarda aramalar başlatılıyordu. Bu aramalar, ranzaların bazı bölümlerinin sökülerek boru içlerinin aranmasına kadar devam ederken, bütün eşyalar koğuşların her bir yanına saçılmış ve ayaklar altına alınmış bir vaziyette bırakılarak aramalar sonuçlandırılıyordu.

Kilo vermemin devam etmesi, ve gece terlemeleri ve öksürükler başlar başlamaz, hastaneye gitmek için başvuruda bulunmuştum. Aradan on onbeş gün geçtikten sonra Çamlıca Askeri Hastanesi'ne götürülüp bir göğüs filmi çekilmişti. Doktor, tüberküloz başlangıcı olduğunu, hastaneye yatarak tedavi olmam gerektiğini, ancak tutuklular koğuşunda yer bulunmadığı için, geri gönderileceğimi söylüyordu. Gerisin geri Metris Cezaevine getirilmiştim. Aradan bir on günden fazla zaman geçmesine rağmen beni hastaneye götürmek gibi bir girişimin olmadığını görünce de, cezaevi müdürlüğüne bir dilekçeyle başvuru yaparak, akciğerlerimde tüberküloz başlangıcı tespit edildiğini, hastaneye yatarak tedavimin bir an önce başlamaması durumunda, hastalığın diğer organlara sıçrama olasılığı bulunduğundan söz ederek, biran önce hastaneye sevkimi istemiştim. Verdiğim dilekçelere rağmen bir türlü hastaneye sevk edilmiyordum. Bir aya yakın bir zaman geçmesine rağmen sevkin gerçekleşmemesi üzerine bu kez daha sık aralıklarla dilekçeler vermeye başlamıştım. Otuz günden birkaç gün sonra nihayet beni hastaneye götüreceklerini bildirmelerinin ardından, hastaneye götürülmek üzere sevk aracına bindirilip hastaneye doğru yol almaya başlamıştık. Araç içinde bir tek ben vardım. Araç her polis karakolu bölgesinden geçerken o karakola ait bir araç dolusu polis sevk aracına eşlik etmeye başlıyor; bir diğer bölgeye geldiğimizde de, bir önceki ekip bırakırken bu kez bölgesine girdiğiniz ekip eşliğinde sevk aracıyla yolculuğunuz devam ediyordu.

Çamlıca hastanesinin en üst katında bulunan tutuklular koğuşuna getirilerek buraya yatırılmıştım. İki buçuk ayı aşkın bir süre tedavi için burada kalacaktım. Koğuş kapı girişinin içinde bulunan küçük antre, demir ve tel örgülerle ikiye bölünmüş, antreden içeri girildiğinde de, hastaların yatması için beş kişilik ranzaların bulunduğu bir yatak odası ile dört beş metre karelik tuvalet ve banyo olarak kullanılan bir bölüm oluşturulmuştu.

Hastanenin tutuklular koğuşunda benim dışımda Dev-Sol davasından yargılanan üç kişi daha bulunuyordu. Bunlardan biri, Aslan Tayfun Öz-

kök'tü; Tayfun cezaevine girmeden önce, bir çatışma sırasında ayağından aldığı, bir kurşun yarası ile kemiği parçalanmış, uzun tedaviler sonucunda ayağında ciddi bir sakatlık kalmıştı. Daha önce kürekçilik sporu yapan Tayfun, atletik yapılı, uzun boylu bir arkadaştı. Tedavi için burada bulunan bir diğer kişi Necdet, uzun boylu ve esmer; fazla konuşmayı sevmeyen, sakin mizaçlı bir gençti. Onun sakinliğini, plastik şişelere musluk suyu doldurulduğu anlardaki sergilediği davranışlardan hemen anlayabiliyordunuz. Plastik şişelere içmek için musluk suyu dolduran Necdet, suyun içindeki hava kabarcıklarının şişeyi terk edişini, bazen onlarca dakika sabırla, sakin bir şekilde izleyip, ardından da son kabarcık şişeyi terk edince, şişenin kapağını yine aynı sakinlik içinde kapatmadan, şişelerin yanından ayrılmıyordu. Diğer genç Cengiz, uzun boylu sarışın daha henüz on sekizinde, zor bir yaşamın içinden geldiği her halinden belli olan biriydi. İnsan ilişkilerinde, diğer iki arkadaşı gibi, Cengiz de olgun davranışlar sergiliyordu.

Tayfun bir gün kendisine ziyarete gelen, babası ve kız kardeşi ile benim ziyaretime gelen babamın, Tayfun'un babasına ait, bir Wosvagen marka araç ile birlikte geri döndüklerinden söz etmişti. Konuşmaları arasında babasına ve özellikle de kız kardeşine olan sevgi ve bağlılığını uzun uzun anlatırken, kendisiyle ilgilenmek uğruna, kız kardeşinin çocuk sahibi bile olmayı ertelediğini söyleyerek, kız kardeşinin kendisine olan sevgisinin büyüklüğünü bana anlatmaya çalışmıştı. Bir süre tedavisinin sonlanmasının ardından Tayfun da Çamlıca Hastanesi'nden gönderilmişti.

Onun gönderilmesinden kısa bir süre sonra, tedavi için bir sağ eğilimli kişi koğuşa getirilmişti. Bu kişinin gelmesiyle birlikte, koğuşta bir gerilim de kendini göstermeye başlamıştı. Aradan çok uzun bir zaman geçmemişti ki, hastanenin kullanılmayan bir bölümüne bakan, koğuş penceresinden dışarıya bakarken, bu sağ eğilimli kişi ani bir hareketle, bana saldıracak gibi arkama kadar bağırıp koşarak gelmiş, benim sakin, onu umursamaz tavrım karşısında da iyice paniklemişti. Bana göz dağı vermek istiyordu. Bir şey yapacak olsa zaten bu kadar tantana ve gösterişe gerek olmadan yapmayı denemesi gerektiğini bildiğim için, onu fazla ciddiye almamıştım. Bu bağırtı ve gürültü sırasında kapıdaki nöbetçi asker kapıdan içeriye bakmış, bu adamın bağırmalarının devam ettiğini ancak içerde bir arbede olmadığını görüp, komutanına haber göndermişti. Aradan çok uzun bir zaman geçmemişti ki teğmen koğuştan içeri girip, ne olduğunu sormuştu. Biz önce cevap vermemiştik. Saldırgan tavırları kendisinin sergilemesine rağmen, teğmene, koğuş içinde kendisine baskı yapıldığından söz etmişti. Biz de saldırganın kendisi ol-

duğunu, bizim ona karşı bir eylemimiz bulunmadığını bildirmiştik. Bu olaydan sonra ortam biraz yumuşamış, ardından da birkaç gün sonra normale dönmüştü.

Çamlıca'da yatarken bir gün bize bakan tabip yarbay koğuşa gelerek tel örgünün diğer yanında durarak beni yanına çağırmış, içeride yanında bulunan askere de kapının önüne çıkararak kendisini orada beklemesini söylemişti; bir subay arkadaşının ismini sorup, bu kişiyi tanıyıp tanımadığımı öğrenmek istemişti. Ben de tanıdığımı söylemiştim. Sözünü ettiği kişi bizim uzaktan bir tanıdığımızdı. Kendisine bu arkadaşının ziyarete geldiğini, zamanı olmadığı için beni görmeye kalamadığını ancak, benim sağlığımla ilgilenmesi için kendisine ricada bulunduğunu söylemişti. Bana bunu anlatıp, ardından da tedavim sonlanana kadar beni Çamlıca'da tutmaya çalışacağından bahsetmişti. Bu da bende, tedavileri tamamlanmadan, bazı tutukluların cezaevine geri istendiği izlenimini kuvvetlendirmişti.

İki buçuk ay aşkın bir tedavinin ardından Metrise geri getirilmiştim. Ben Çamlıca'ya götürülmeden önce tutuklulara mavi renkli iş elbisesi benzeri, bir pantolon ve ceketten oluşan keten elbiselerin giydirilmesi uygulaması başlatılmış, bu da tutuklular tarafından önce dirençle karşılanmış, ardından bir süre sonra da verilen elbiseler giyilmeye başlanmıştı. Hastane dönüşü, koğuşa geldikten kısa bir süre sonra bu koğuştan ayrılmak için başvuruda bulunmuştum. Barış ve DİSK davası tutukluları aynı havalandırmaya bakan koğuşlarda kalıyorlardı. Ben de bu havalandırmaya gönderilmiştim. Kısa bir süre sonra Konuk Yayınları sahibi Doğan beyin de bu havalandırmaya geldiğini görmüştüm. Birkaç kez havalandırmaya çıktığım zaman Doğan beyle ve yine aynı havalandırmada bulunan Erhan ile sohbet etme olanağı bulmuştum.

Cezamın kesinleşmesinin ardından, buradan sevk edilmemi beklemeye başlamıştım. Metris'te sadece davası devam eden veya davası henüz açılmamış tutuklular bulunduruluyor; mahkemesi sonuçlanan hükümlüler, buradan değişik cezaevlerine gönderiliyorlardı. Aradan bir ay gibi bir zaman geçmişti ki bir sabah sevk için hazır olmam bildirilmişti. Aradan beş dakika geçmeden de yanımda bulundurduğum birkaç çamaşırı bir naylon torbaya koyarak koridora çıkarılmıştım. Her zamanki gibi burada yapılan arama ve kelepçelenmenin ardından önce havalandırmaya, sevke gidecek hükümlülerin toplanmasının ardından da sevk aracına götürülmüş, bu kez arkadan bağlanan zincir kelepçeye ilaveten, ayaklara prangalar da takılmasıyla, araç içinde bulunan "arka arkaya" dizili tahta sıralara oturtulmamızın ardından sevk otobüsü hareket etmişti.

Nereye gittiğinizi ancak götürüldüğünüz yere ulaştığınız zaman öğrenebiliyordunuz. Araç yol güzergahı üzerinde bulunan cezaevlerine bırakılacak hükümlüleri bırakarak ilerlediği için, çok yavaş yol alıyordu. Birkaç cezaevine uğradıktan sonra, bir askeri kışlanın içine girdiğimizde hava kararmıştı. Yola çıkmamızın ardından ilk kez tuvalet ve yiyecek ihtiyaçlarını gidermek için mola verilmişti. Verilen kuru gıda ile yemek ihtiyacı aracın içinde karşılanırken tek tek tuvalet ihtiyacı için araçtan indirilerek yakındaki tuvalete götürülüp getirilmiştik. Bir iki saate yakın bir süre burada bekletildikten sonra araç tekrar hareket etmiş, gecenin bir yarısında, cezamın kalan bölümünü tamamlayacağım Çanakkale F tipi cezaevine getirilip teslim edilmiştim.

Kalmak için getirildiğim koğuş, inşaat sırasında, cezaevinin spor salonu olarak inşa edilmiş, hükümlülerin kalacağı koğuşlar kapasitelerinin üzerinde dolunca da, bu kez sosyal amaçlı olarak yapılmış alanlar, amaçları dışında kullanılmaya başlanmıştı. Bir başka deyişle, cezaevi, sosyal alanları bulunmayan bir cezaevi haline dönüştürülmüştü. Spor salonun bir köşesine, banyo ve tuvalet ihtiyacını karşılamak için bir ilave bölüm yapılırken, ranzalar üçerli sıralar halinde monte edilmiş, kapı girişinden itibaren oluşturulan koridora da piknik sıralarını çağrıştıran kanepeler yerleştirilerek burada da küçük bir yemekhane yapılmaya çalışılmıştı. Koğuşun içine bakınca, alabileceği azami kapasite kullanımı dikkate alınarak tanzim edildiği hemen fark ediliyordu.

Cezaevine gelmenizin ardından, bulunduğunuz koğuş içinde aynı siyasal görüşü paylaştığınız insanları hemen bulmakta zorlanmıyordunuz. Koğuştan adımını içeri atan herkese kısa bir süre sonra, hangi siyasetten olduğu, ne kadar ceza aldığı, hangi ilde ikamet ettiği gibi sorular sorulmaya başlıyordu. Bu bilgiler de kısa bir süre içinde önce aynı siyasi görüşü paylaştığınız kişiler arasında, ardından da bütün koğuş arkadaşları tarafından hemen öğreniliyordu. Bulunduğum koğuşta, TKP davalarından hüküm giymiş arkadaşlar oluğu gibi, parti üyesi olmayan ancak parti üyesi gibi cezaya çarptırılmış sempatizan arkadaşların bulunduğunu da öğrenip şaşırmıştım. İnsanların herhangi bir parti veya örgüt üyesi olmadan da 141. madde kapsamına alındıklarını öğrenmem beni ikinci kez şaşırtmıştı.

Önümde cezamın sona ermesine kadar geçecek uzunca bir süre bulunduğunu dikkate alarak, bu süreci değerlendirmek için kendime, koğuşta yapılan çalışmaları da dikkate alarak bir program yapmıştım. Grup halinde yeni başlayacak İngilizce dil programına katılmayı, bunun dışında kalan zamanlarımda da okuyarak zamanımı değerlendirmeyi düşünüyordum.

Kocaeli bölgesinden gelen, Mustafa Baykara arkadaş daha önce bulunduğu cezaevinde uzunca bir süre İngilizce çalışmalarına katıldığı için, bizim grup içinde en iyi durumda olan iki arkadaştan biriydi. Mustafa'yla birkaç arkadaş bir araya gelerek bir çalışma grubu oluşturmuştuk. Kısa süre içinde bu çalışmalar sırasında yararlanacağımız kitapları da getirterek her gün birkaç saat bir arada çalışıyorduk. Dil konusunda, tıp fakültesi son sınıfta okurken İzmir'de tutuklanarak okuluna ara vermek zorunda kalan Mehmet arkadaş da iyi durumdaydı. Fırsat buldukça bu arkadaşla da birlikte İngilizce çalışmalarımızı sürdürüyorduk. Bu küçük grup bir yılı aşkın bir süre aksatmadan eğitimini sürdürmüştü. Koğuşta arkadaşlarla bir araya gelerek oluşturduğumuz komün de iyi bir şekilde başlamış ve devam etmişti. İzmir'den gelen arkadaşlardan Mehmet, parti ile olan ilişkilerinin arasına bir mesafe koyduğundan, söz edip birlikte oluşturduğumuz komüne katılmak istememişti. İsteksiz davranmasının bir nedeni de, komünde bulunan arkadaşlardan gelebilecek tepkilere muhatap olmamaktı. Oysa ben Mehmet'in de bizimle birlikte aynı komünde bulunmasını istemiştim. Onu tek başına burada bırakmak doğru bir davranış olmayacaktı. Ayrıca burada komünün en önemli amacı, dünyaya aynı pencereden bakan insanlar olarak, şimdi görüşlerimizde bazı değişimler yaşıyor olsak da, içinde bulunduğumuz cezaevi koşullarında, aynı zorlukları birlikte yaşayan insanlar olarak, dayanışma içinde bulunup sorunlarımızı birlikte göğüsleyerek paylaşıp çözebilmekti. Mehmet'in komüne alınmasına bir tek Mustafa karşı çıkıyor, onunla aynı komün içinde bulunamayacağını söylüyordu. Oysa ki Mustafa ile aynı yaşlarda olduğumuz için, bir iki kez ufak tefek sorunlar yaşamamıza rağmen uzunca bir süre çok iyi bir arkadaşlık sürdürmüştük. Sonunda Mustafa ikna olmamış, bir başka koğuşa gitmeye karar vererek bulunduğumuz koğuştan ayrılıp arkadaşların toplu olarak bulunduğu bir diğer koğuşa geçmişti.

Ailelerimiz bizim için nelere katlanmıyorlardı ki; çektikleri en büyük eziyetlerden biri de ziyaret sırasında meydana geliyordu. Ankara'dan ziyaret gününden bir gün önce akşam saat 18:00'de bindikleri Çanakkale otobüsleriyle hareket ediyorlardı. Oniki saatlik bir yolculuğun ardından, sabah saat 06:00'da Çanakkale Cezaevi önüne geliyorlar, burada sıraya girip ziyaret için başvuruda bulunmalarının ardından saat 14:00 - 15:00 gibi görüşme kabinine alınıyorlar, arada boşluk bulunan çift cam gerisinden, telefon ahizeleri ile on dakikalık bir görüşme yapabiliyorlardı. Ardından tekrar oniki saatlik geri dönüş yolculuğu başlıyordu. Çanakkale Cezaevinde kaldığım yaklaşık üç yıl boyunca bir kez açık görüş yapıldığını hatırlıyordum.

Cezaevine gelişimin üzerinden neredeyse iki yıla yakın bir zaman geçmişti; bir gün akşamüzeri, koğuşa gelen bir gardiyan, Çanakkale mahkemelerinin birinden cezaevine tebligat geldiği haber vermiş, ertesi gün sabah mahkemeye götürüleceğimi bildirmişti. Gardiyana mahkemeye çağrılış nedenimi sorduğumda da bir gıyabi tutuklama kararıyla ilgili olduğunu söylemişti. Bu gıyabi tutuklama kararının nereden çıktığını merak ederken, aynı zamanda içime bir kuşkunun düştüğünü de fark etmiştim; durup dururken bu da nereden çıktı diye kendi kendime sormadan edememiştim.

Ertesi gün sabah, küçük bir askeri araç içinde birkaç kişiyle birlikte Çanakkale sokaklarından geçerek adliyeye doğru yol alırken, aracın ön tarafında oturup bize refakat eden görevli başçavuş, şoföre cezaevindeki farelerden söz etmişti; F tipi cezaevi yapılmadan önce, eski cezaevindeki farelerin büyüklüğünü anlatmak için de ilginç bir örnek vermişti; anlattığına göre: bir gün koca bir ekmek somununu irice bir farenin taşıyarak götürdüğünü görmüştü... Başçavuşun anlattığı farenin büyüklüğünü gözümün önünde canlandırmaya çalışmıştım… Metris Cezaevi'nde kalırken, bazen arkadaşlar, "hop hop" diye bağırarak, koğuş içinde bir o yana bir bu yana, arkadaşların bacaklarının arasından can havliyle kaçmaya çalışan bir farenin varlığını duyururlardı. Fare şayet tekrar geldiği yerden gerisin geri gitmeyi beceremezse çoğu kez koğuş içinde öldürülürdü. Bunlar her zaman her yerde karşılaşabileceğimiz büyüklükte farelerdi. Bir de havalandırmada ağzı demir kafesle kaplı, kanalizasyona açılan kuyulardan çıkıp, akşam üstü veya sabah erken saatlerde dolaşan fareler vardı ki, başçavuşun "koca bir ekmek somunu" götürürken gördüğünü anlatmaya çalıştığı fareler bunlar olmalıydı. Bir kedi yavrusu büyüklüğünde olan bu fareler, bazen koğuşların alt kat pencerelerinin önüne kadar da geliyorlardı.

Kısa bir süre sonra, adliyeye getirilip genç bir bayan hakimin karşısına çıkarılmıştım. Bana gıyabi tutuklama kararım bulunduğunu bunun vicahiye çevrilmesi için getirildiğimi söylemişti. Gıyabi tutuklama kararımdan söz ederken de, ceza aldığım dosyanın numarasını söylemişti. Selimiye'den ilk tahliye olmamın ardından bir yıl geçtikten sonra, hakkımda bir gıyabi tutuklama kararı verilmişti. Hakime, bu davanın sonuçlandığını, zaten bu davayla ilgili verilen cezayı çekmek üzere cezaevinde bulunduğumdan söz etmiştim. Hakim yüzüme bile bakmadan beni dışarı çıkartmış ardından da cezaevine gerisin geriye dönmüştük. Tutuklanmam üzerinden iki yıla yakın bir süre geçtikten sonra buraya, üç yıl öncesine ait bir gıyabi tutuklama kararı nihayet gelebilmişti.

Yine bu günleri takip eden bir gün yurt dışından -Fransa'dan- bir mektup almıştım. Bir Fransız bayanın kaleme aldığı İngilizce bir mektuptu. Benden özellikle sağlık durumumla ilgili bilgi istiyordu. Cezaevinde bulunmamın üzerinden bunca yıl geçtikten sonra, destek amaçlı gönderilen bu mektuplar ya cezaevi yönetimlerince engellenerek bana verilmemiş, ya da yeni yeni gönderilmeye başlanmıştı. Cezaevinden çıktıktan sonra öğrendim ki, mektuplar, Uluslar Arası Af Örgütü Fransa Seksiyonu'na bağlı aktivistler tarafından gönderiliyordu. Arkadaşlarla cezaevinde bir yılı aşkın bir süre İngilizce dersi çalışmamızın meyvesini, basit cümleler kurarak da olsa, gelen mektuplara cevap vermeye başladığım zaman görmüştüm. İngilizce olarak yazıp cezaevi yönetimine gönderilmesi için teslim ettiğim mektup, cezaevi görevlileri tarafından gerisin geri iade edilirken, İngilizce metin ile aynı metnin bir Türkçe'sinin de yanına konarak kendilerine teslim edilmesi istenmişti. Bir iki ayda bir Fransa'yla haberleşmemizi sürdürmeye başlamıştık. Cezaevinden çıktığımda eşim: Fransız aktivistler tarafından kendisine -ben cezaevindeyken- birkaç kez para gönderildiğini söylemişti. Benim cezaevinden çıkmamın ardından da bana bir iki ay para gönderimini devam ettirmişler, ardından onlara bir mektup yazarak gösterdikleri ilgi için hem teşekkür etmiş, hem de gönderdikleri parayı kesmelerini istemiştim. Bunun ardından da, Uluslar Arası Af Örgütü Fransa seksiyonundaki kişilerle mektuplaşmamız beş altı ayda bir de olsa, birkaç yıl sürmüştü.

Çanakkale'ye Antalya'dan gelen, tutuklanmadan önce muhasebecilik yapan bir arkadaş, oldukça güzel saz çalıyordu. Ara sıra da olsa bir araya gelerek arkadaşlarla değişik halk türküleri söyleme olanağı buluyorduk. Grubumuz içinde herkesin sevgisini kazanan kişilerden biri de kuşkusuz Rıfat'tı, arkadaşları ona "köylü" adını takmışlardı. Rıfat çok cana yakın, hoş sohbet, biriydi. Köyde seracılık yaparak geçimini sağlarken, politik faaliyetleri nedeniyle, 12 Eylül'de tutuklanıp yargılanmış, ceza verilerek Çanakkale'ye gönderilmişti. Çanakkale Cezaevinde birlikte geçirdiğimiz o zor günlerde sorunlarımızı paylaşarak hafifletmeye çalıştığımız: Veli, Mehmet, Rıfat, Ulvi, Erhan, Hüseyin, Mustafa, Güngör ve aradan geçen onlarca yıldan sonra adlarını bir türlü hatırlayamadığım, ancak, resimlerini gördüğüm zaman ortak anılarımızın gözümün önünde canlandığı arkadaşlarımla birlikte geçirdiğimiz o günler, hepimizin sağlığından, aile yaşamlarımızdan, ömürlerimizden bir parçayla birlikte pek çok şeyi de alıp götürürken, bizlere, 12 Eylül'ün en karanlık dönemine tanıklık etme olanağını sağlamıştı.

1986 yılı Aralık başlarıydı. O günlerde infaz yasasında bir değişiklik ya-

pılması gündeme gelmişti. Kısa bir süre sonra da bu değişikliğin ardından, salıverilme işlemlerimize geçilmişti. Bütün dosyalar üzerinde yeni hesaplamalar yapılarak, yeni hesaba göre yattıkları süreyi dolduranları tek tek salıverilmeye başlanmışlardı. Salıverilme haberini öğrenen eşim de, büyük oğlum Kubilay'ı beni karşılaması için Çanakkale'ye göndermişti. Cezaevi dışında salıverilmekte olan hükümlülerin aileleri büyücek bir ateş yakmışlar gece gündüz tanıdıklarının salıverilmesini bu ateşin başında beklemişlerdi. Yıllarca içinde yattığım halde dışardan görme olanağı bulamadığım, bir yamacın sırtına inşa edilmiş cezaevine, kapısından çıktıktan sonra geriye doğru dönerek bakma ihtiyacı hissetmiştim…

Oğlum beni kapının önünde bekliyordu. İkimizin de yüzünde buruk bir mutluluk vardı. Hemen oradan bir arabaya binerek Çanakkale otogarına gitmiş, ardından da, Ankara'ya hareket edecek bir otobüsten bilet alarak vakit kaybetmeden Ankara'ya doğru yola çıkmıştık…

TBKP

Ankara'ya döndükten sonra, hem cezaevi yaşantısının yorgunluğunu üzerimden atmak, hem de ne yapacağıma karar vermek üzere bir iki ayın geçmesini beklemiştim. Bu bekleme sırasında, on onbeş günde bir Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube'de görevli polisler tarafından, 1. Şube'ye çağrılıyordum. Eşim çalıştığı için gündüzleri evde bulunmuyordu; şayet ben de evde yoksam, eve gelen polis tarafından komşulara haber bırakılarak ertesi gün 1. Şube'de bulunmam isteniyordu. 1. Şubeye gittiğim zaman da, 1. Şubenin kapısı önünde bekleyen polise geldiğimi bildirmemin ardından, yarım saate yakın kapı önünde bekletildikten sonra gitmem söyleniyordu. Bu uygulama uzunca bir süre böyle devam edip giderken, bir gün oturduğum semt karakoluna gelmem istenmişti. Ertesi gün karakola gittiğimde, cezaevinde kaldığım süreye ait "tayın bedeli" borcum bulunduğunu, bu borcun bir ay içinde verecekleri banka hesabına yatırılarak ödenmesinin ardından, makbuzun kendilerine teslimini istemişlerdi. Şayet bu bedelin ödenmemesi durumunda, bunun karşılığında bir süre daha cezaevinde yatmam gerektiğinden söz edilmişti. 12 Eylül yönetimi, sadece beni cezaevinde yatırmakla kalmamış, sanki ben kendi isteğimle yatmışım gibi, bir de benden cezaevinde yattığım sürenin yiyecek parasını talep edip, bu paranın yatırılmaması halinde de tekrar cezaevine geri konulmakla tehdit etmeye başlamıştı. İçinde bulunduğumuz ekonomik güçlüklere rağmen, bir süre sonra bu parayı temin ederek bankaya yatırıp, ardından makbuzu karakola götürüp teslim etmek zorunda kalmıştım.

Küçük oğlum Kerem'in orta düzeyde bir eğitim grafiği olmuştu. Ders notu ortalamanın biraz üzerinde olurken, dört beş de zayıf getirmesine rağmen yıl sonuna doğru bunları düzeltip sınıfını geçiyordu. Cezaevinden çıktığım yıl biraz da o yaşlarda rastlanabilecek davranışlar sergilemiş, zaman zaman okula gitmemiş, arkadaşlarıyla ufak tefek haylazlıklar yapmışlar bütün bunları yaşarken de devamsızlık gün sayısını tamamlamıştı. Müdür de bunu fırsat bilip okuldan atmak istemişti. Eşim günlerce koşturmuş, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne dilekçeler vermiş ama atılmayı engelleyememişti. Tam olay benim cezaevinden çıktığım günlere rastlıyordu. Hemen önce gidip sınıf öğretmeniyle görüşmüştüm.

Öğretmen müdürün uygulamasını benimsemiyordu. O da Kerem'in yaşının getirdiği bazı sorunları yaşadığını düşünüyordu. Saçı uzun diye okula alınmamış, gidip saçını kestirmesi istenmiş, bu da okula devamsızlık olarak işlenmişti. Böyle komik durumlar da vardı. Sonuç olarak Kerem'in okuldan atılışını engelleyememiştik. Lise 1. sınıfa devam ediyordu. Tabii bizim oğlumun eğitimini burada sonlandırmaya hiç niyetimiz yoktu, bu müdür oğlumun okuyamayacağına karar vermişti, ama biz aynı fikirde değildik. Ankara'da okuma hakkını da kaybettiği için, hemen Kerem'i Eskişehir'de bulunan Hicriye'nin ablasının kızının yanına göndermiştik. Lise birinci sınıfın bütün derslerinden orada imtihana girdi ve derslerini vermişti. Ardından lise ikinci sınıfı da orada bitirdikten sonra Ankara'da okula devam edebilme hakkını kazanmıştı. Ankara'da liseyi bitirmesinin ardından Hacettepe Üniversitesine girmiş, buradan mezun olduktan sonra da ardından master, daha sonra da Eğitim Bilimleri'nde doktora yapıp bir yandan doktorasını sonlandırma aşamasına gelirken, öğretim görevlisi olarak hayatını devam ettirmeye başlamıştı. Tabii sözünü ettiğimiz müdür bu arada emekli olmuştu. İyi ki de emekli olmuştu…

Cezaevinden çıkmamın ardından bir ayı aşkın bir süre geçtikten sonra, kendi kendime sürekli "ne iş yapacağım" sorusunu sorup, buna bir cevap bulmaya çalışmıştım. Bir yerde iş bularak çalışmam zor görünüyordu. Eldeki olanaklarımın çok kısıtlı olmasına rağmen, küçük bir dükkan açarak ticari faaliyette bulunmak fikri bana daha uygun gelmeye başlamıştı. Gıda, insanların zorunlu, vazgeçemeyecekleri bir ihtiyaç maddesi olduğuna göre, gıda satışı yapabilecek ekonomik gücüm bulunmadığı için de bu ticari dalın bir yan ürünü olan, gıda maddelerinin ambalajında kullanılan malzemelerin satışını yapmaya karar vermiştim. Oturduğum yere çok uzak olmayan bir mesafede bulunan Demetevler semti pazarına yakın bir yer aramaya başlamış, sonunda da pazara yakın, trafiği olmayan bir pasajda küçük ucuz bir dükkan bulabilmiştim. Sadece dükkandan yapılacak satışlarla bu işletmenin yürütülemeyeceği ortadaydı. Pasaj, içine girip çıkanı yok denecek kadar az bir trafiğe sahipti; bu açığı kapatmak için iki oğlumla birlikte aktif pazarlama yaparak işi yürütebileceğimizi düşünüyordum. İş yerini kiralamamın ardından, İstanbul'a gidip bir miktar ambalaj ipi ve kağıdı aldıktan sonra, Ankara'dan da pazara yönelik kesekağıdı, naylon poşet yanı sıra ufak miktarda çeşitli gıdaların ambalajında kullanılan değişik ambalaj malzemeleri de alarak işe başlamıştım. Çocuklar, haftada iki üç gün belediye otobüslerinden yararlanarak, Ankara'nın değişik semtlerinden aldıkları siparişleri büyük çantalara doldurup, götürüp teslim etmelerinin ardından, yeni si-

parişler alarak bu pazarlamayı sürdürmeye çalışıyorlardı. Rekabet için, fiyatı biraz piyasa fiyatının altında tutmak zorunda kaldığımız için de, satışlarımızdan elde ettiğimiz kar marjımız düşük oluyordu. Ayrıca pasaj yakınında çeşitli ambalaj malzemeleri üretimi yapan ticari kuruluşlarla da -gücümüz zayıf olmasına rağmen- rekabet etmek zorunda kalıyorduk. Bütün bunlardan dolayı, kurduğum iş sadece kendi masraflarını çıkarmanın üstünde bir kazanç getirmiyordu.

Bu işe başlayalı beş altı ay bir zaman geçtikten sonra, bir gün 12 Eylül öncesi İstanbul'da dağıtımcılık yaparken kendisini çok iyi tanıdığım arkadaşım Mehmet Nazım Öztürk, Ankara'ya gelerek partiden bir arkadaşın benimle görüşmek istediğinden söz edip, ardından da, bu arkadaşla buluşacağımız günün sabahında İstanbul Aksaray'da buluşmaya karar vermemizin ardından, İstanbul'a geri dönmüştü. Kararlaştırdığımız günün sabahı ben İstanbul Aksaray'a gelmemin ardından, önce Nazım'la buluşup, ardından da birlikte gelecek arkadaşı yol kenarında durup beklemeye başlamıştık. Kısa bir süre sonra Nazım'ın sözünü ettiği arkadaş bir araçla gelerek yoldan bizi de aldıktan sonra, hep birlikte biraz yol almamızın ardından, Nazım'ı yolda indirerek biz yolumuza devam edip, Kumkapı'da bir balık lokantasına gelip oturmamızın ardından da, arkadaşla bir süre konuşmuştuk. Gelen arkadaşın adı Toygun Eraslan'dı bana bir iki ay içinde İstanbul'a gelip gelemeyeceğimi soruyordu. Tabii ben de gelebileceğimi söylemiştim. Bir süre sohbet ettikten sonra bir sonraki buluşmanın yer ve saatini tespit ederek ayrılmıştık.

İstanbul'a ikinci kez gidişime, birinciden farklı olarak geçici süreli bir gidiş olarak bakıyordum. Aile olarak Ankara'ya yerleşmiş bütün düzenimizi Ankara'da yeniden kurmaya başlamıştık.Bu arada İstanbul'a gideceğim için, Ankara'da açtığım dükkanı tasfiye etmem de gerekiyordu. Çocuklar bir süre eldeki malları satıp, ardından da onlarla konuştuğumuz gibi kapanış dilekçesini vererek dükkanın faaliyetine son vereceklerdi.

Bir süre Ankara'da kalmamın ardından, kararlaştırdığımız tarihte İstanbul'da Toygun'la buluşup, yapmayı düşündüğümüz çalışmaların bu kez ayrıntılarına da girerek konuşma olanağı bulmuştuk. Ben bir süre Şefik Çalık'ın yanına giderek, bu dergi çalışmalarına katılacaktım; daha sonra da çıkarılması düşünülen bir çeviri dergisi ile ilgili ön araştırma yapacaktım.

TİP ve TKP'nin birleşme çalışmaları aşamasında kurulacak yeni partinin adında Komünist sözcüğünün bulunup bulunmaması üzerine konuşmuştuk. Ben komünist sözcüğünün bulunmasının bir tabuyu yıkacağı-

na, demokratikleşme yönünde bir ivme kazandıracağına inanlardan biriydim. En önemli sorunlarımızdan biri de kendi içimizde demokratikleşme yönünde adımlar atıp atamayacağımızdı. Alanı açmayı başarırken, bu alan içinde yerleşip genişleyemiyorduk. Sorunumuzun burada yattığına inanıyordum. 12 Eylül'ün ardından benim de kafamda bir çok soru işaretleri meydana gelmişti. 12 Eylül öncesinde illegalitenin bizim tercihimiz olmadığını sürekli dile getiriyorduk. İllegalitenin partinin en büyük sorunu, zaafı olduğuna inanıyordum. Bütün bu ve buna benzer soruları tutsaklık dönemimde düşünmüş bunlara cevaplar bulmaya çalışmıştım.

Şefik Çalık, İstanbul Piyerloti Caddesi, Dostluk Yurdu Sokak'ta bir büro kiralayarak, burada, Ankara sorumluluğunu Aslan Alp'in yaptığı Alınteri adında aylık periyotta büyük boy işçi kesimine yönelik bir dergi çıkarıyordu. Yine Cağaloğlu'nda Adil Demirci, Ziya Yılmaz, Erden Akbulut ve Cihan Şenoğuz Amaç Yayıncılık'ta kitap yayın faaliyetlerini yürütüyorlardı. Amaç Yayıncılığa yakın bir yerde, Cihan ile eşi Zehra, Ekol Basın Yayın Tanıtım adı altında, dizgi ve mizanpaj işleri de yapan bir işyeri kurarak bunu ayakta tutmayı başarmışlardı. Ali Taygun, Cağaloğlu'nda mizanpaj, montaj çalışmaları yapan Halim Bulutoğlu ve İlhan Özdemir'in iş yerine yakın bir yerde uzun bir hazırlık döneminin ardından, Gökkuşağı dergisi'ni çıkarmış, ancak birkaç sayı sonra karşılaştığı ekonomik güçlüklerle baş edemeyerek yayınına son vermişti. Orhan Demirbağ, Cağaloğlu'nda yaşanan bütün zorluklara rağmen, bir montaj atölyesi kurarak ayakta kalabilmişti. Güngör Sezgün, Muhsin Aydın, Nejla Kasa, Hasan, Davut Mülayim okul kitapları ile toptan kırtasiye satışı yapan bir işyeri kurmuşlardı; kırtasiye'ye Mehmet Bütün bakarken, onlar da buradan geçimlerini sağlama uğraşına girmişlerdi. Yine Asuman Erdost Cağaloğlu'nda kağıtçılık yaparak geçimini sürdürmeye çalışan arkadaşlarımızdan biriydi.

Gülsüm Cengiz -Akyüz-, Hürsan Uçta, Mehmet Ali Tan ve benim katılımımla Demet Yayınları adı altında çocuk kitapları çıkaran bir yayınevi kurmuştuk. Bu yayınevinin çıkardığı kitaplara Aslan da Ankara'dan katkı sağlamış, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan -tavsiye- kararlarını almıştı. Bu yayınevinden çıkan kitaplardan biri olan "Minik Ezgi" kitabının Esin ve Güngör'ün kızları da sıkı iki okuruydu. Güngör'lerde kalırken, eve gelir gelmez kısa bir süre sonra Iraz ve Deniz yanımda ellerinde bu kitapla beliriverirlerdi; ardından da hep birlikte her gün yaptığımız gibi kitabı tekrar tekrar okumaya başlardık. Yine bu büroda Saadettin Kılıç ve Fahrettin Ozan arkadaşlarla birlikte yayın pazarlama çalışmaları başlatmış ve

bu işi bir süre de yürüterek, bu yayınlar okullara pazarlanmaya çalışılmıştı. Adalet -Dinamit- ve Ömer Güven'in yardımlarıyla, Emine Şişli, Dünya Sineması içinde açtığımız kitap satış standından yaptığı kitap satışları karlarıyla Adımlara yardımcı olmaya çalışmıştı.

TİP-TKP birleşmesinin ardından, 18 Ekim 1987'de Behice Boran'ın ölümü üzerine, cenazesinin Türkiye'ye getirilip toprağa verilmesi sırasında, önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde geleneklere uygun olarak cenaze merasiminin yapılmasında, ardından da Zincirli Kuyu Mezarlığı'na defnedilirken, cenaze törenine büyük bir kalabalığın katılmasını, TBKP'liler olarak da bir kırılma noktası olarak değerlendirmiştik. İstanbul'da cenaze törenine katılan arkadaşlar kollarına siyah matem şeritleri takmışlardı. Yurt dışından dönüş kararlarının alınmasıyla da önce 16 Kasım 1987 tarihinde Nihat Sargın ve Nabi Yağcı ülkeye dönerek gözaltına alınmışlardı.

Mayıs 1988'de Yeni Açılım ve Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi çıkmaya başlamasıyla Alınteri Dergisi yayın faaliyetine son vermişti. Ardından da 15 günlük periyodik bir dergi çıkarılması hazırlıkları başlamış, Peykhane Sok. Ünlütürk İşhanı 44/4'de, 1 Ocak 1989 tarihinde yapılan hazırlıkların arkasından Adımlar Dergisi yayın faaliyetine başlayıp, 10 şubat 1991 tarihinde de yayınına son vermişti.

Büronun ilk açılmasıyla birlikte Adil Demirci, Umur Coşkun, Semih Gümüş ve Fisun Öztürk Baysan'ın katıldığı bir toplantıda çıkarılacak dergi ile ilgili bir görüşme yapılmıştı. Bu toplantının ardından Adil daha sonra yapılacak yazı kurulu çalışmalarına katılmazken, yazı kurulu çalışmaları Umur, Semih, Fisun ve bir süre sonra bu çalışmalara katılan Hüseyin Çakır tarafından yürütülmeye başlanmıştı. Derginin işletme faaliyetlerini de benimle birlikte Ayten Çakır yürütmeye başlamıştı; son dönemlere yakın da bu çalışmalara Melek Nurlu Gündoğan katılmıştı. Kısa bir süre sonra, Adımlar Dergisi'nin Ankara bürosu kurulmuş, burada da Özcan Keskeç ve Attila Aşut dergi çalışmalarını yürütmeye başlamışlardı.

Derginin yayın hayatına başlamasıyla birlikte, dizgi ve mizanpaj çalışmaları Cihan ve Zehra'ın yönettiği işletme tarafından götürülürken, sonradan bu işlerin adımlara kurulacak bir bilgisayar sistemi ile yapılması kararlaştırılmıştı. Daha önce deneyimli bazı arkadaşların verimli bir çalışma yapabilmek için, Macintosh sistemi kurularak mizanpaj işinin yürütülmesinin doğru olacağını söylemelerine rağmen, Windows uyumlu bir sistem kurularak da bu işin yürütülebileceği, sistemi kuran bilgisayarcı arkadaşlar tarafından uygun görülerek yapılmış; bu sistemden birkaç aylık bir deneme sürecinde bir verim alınamadığının görülmesi üzerine de,

Macintosh sistemine dönülmüştü. Masa üstü yayıncılıkta yaygın olarak kullanılan sistem Macintosh sistemiydi. Dizgi ve mizanpaj işlerini daha önce deneyimi olan Saime İpekçi arkadaş yürütüyordu. İlk anda kurulan Windows sisteminin bütün verimsizliğine rağmen Saime derginin çıkışını aksatmadan bu işi yürütmeyi başarmış, bir süre sonra da bir gazetede çalışmak üzere dergiden ayrılmıştı. Macintosh sisteminin kurulmasıyla birlikte, dizgi ve mizanpajda verimli bir çalışmaya geçilebilmişti. O günlerde, dışarıdan sürücüye takılan disketlerle, veya 20 – 40 MB'lık hard diskler ile çalışan bilgisayarlarla dizgi ve mizanpaj işleri yürütülmeye çalışılıyordu.

Dizgi işleri bu zor koşullar altında yürütülürken, film ve montaj işleri Orhan'ın çalıştırdığı montaj atölyesinde yapılarak dergi teknik işleri yürütülmeye başlanmıştı. Baskı işleri bobin kağıtlar kullanılarak rotatif makinelere sahip, sınırlı sayıdaki gazetelere ait matbaalarında yapılabildiği için, derginin basılmasına başlanmasından kısa bir süre sonra, polis tarafından baskılar yapılmaya başlayınca, matbaalar çeşitli gerekçeler göstererek Adımlar'ın basım işini yapamayacaklarını bildirmişlerdi. Derginin dağıtımı sırasında, hem solda bir dergi çıkarmanın getirdiği zorluklarla karşılaşırken, bir de gazete dağıtımı yapan bu şirketlerin dağıtım için öne sürdükleri zor ekonomik taleplerine -başka bir dağıtım olanağı bulunmadığı için- boyun eğmek zorunda kalıyorduk. Satışlar ve yapılan küçük bazı bağışlarla yayınını güçlükler içinde sürdüren Adımlar Dergisi, çalışanlarının ve okurlarının büyük çaba ve destekleriyle yayın faaliyetini sürdürerek, ayakta kalabilmişti.

Cağaloğlu'nda fırsat buldukça sohbet, hal hatır sorma amaçlı arkadaşlarla birlikteliklerimiz de oluyordu. Her yerde olduğu gibi bayan arkadaşlarımızın hepsi Cağaloğlu'nda da günlerce koşturup durdular. Burada özellikle Cağaloğlu'ndaki arkadaşlarımızın da ortak gözlemleri olduğunu tahmin ettiğim bir gözlemimden söz etmek istiyorum: Cihan ve Zehra'nın işyerleri Ekol'e uğradığım zaman, şayet okul vaktine yakın bir zamansa, çoğu kez çocuklarını da iş yerlerinde görüyordum. İş koşuşturmacası arasında Zehra çocuklarını okula itinalı bir şekilde hazırlıyordu. Çocuklarının kılık kıyafetlerinin her zaman düzgün olduğu gözümüzden kaçmıyordu. Onların son bir kez kontrollerini yaptıktan sonra okula göndermesinin ardından tekrar işyerindeki çalışmasına koyuluyordu. Adımlar'da Ayten olmadan, o koşuşturmaca içinde işler yürüyebilir miydi diye kendi kendime sorduğum zamanlar olmuştur. Ayrıca o günlerde Zeynep Vardal ve Yüksel Selek, kararlı duruşlarıyla her zaman beni etkilemişlerdir...

TBKP kuruluş hazırlıkları sürerken, parti örgütlerinden gelen yazılar, Adımlarda bilgisayar ortamına aktarılıyordu. Bu aktarım yapılırken, bilgisayarların hard diskleri olmadığı için -o zaman bilgisayarlarda genellikle hard disk bulunmuyordu, IBM uyumlu 8088 model-, disketlere yapılan aktarım sonlanmak üzereyken, yine 1. Şubeden polisler gelmiş, büroda bir arama yaparak, bir dosya içinde bulunan bu yazıları alıp giderken, bu yazıların toplandığı bilgisayar disketlerine dokunmamışlardı.

Adımların gazete faaliyetleri yanında, İstanbul Adımlar'da TBKP kuruluş hazırlık çalışmaları da yürütülmeye başlanmıştı. Bu hazırlıklar başlarken Ankara'da: Varlık Özmenek, Vedat Baranoğlu, Özcan Keskeç, Gürbüz Özaltınlı, Peyami Arıırk, Neşet Kocabıyıkoğlu, Umur Coşkun, Arif Gülöksüz, Toygun Eraslan, ben, Ali Taygun, Yusuf Kıtıki, Adil Demirci, Ömer Ağın ve Berdan Dere'nin katılımıyla Ülke Yönetimi adı altında bir düzenlemeyle bir araya gelinmiş, ancak toplantının yapıldığı Adımlar Ankara bürosunda toplantı başlamadan dağılmıştı.

Aradan uzunca bir süre geçmesiyle birlikte dönen diğer arkadaşların da katılmasıyla, 8 Ocak 1990 tarihinde Polit Büro'nun Ülke Yönetimi'ni yeniden düzenlemesi önerisiyle MK Sekreterliği toplanmış, toplantı sonunda: Zülfü Dicleli, Abdurrahman Atalay, Selim Mahmutoğlu, Umur Coşkun, Toygun Eraslan, Adnan Sel , Haluk Tan İpekçi , Nurettin Pirim, Ali Fuat Vardar, Yüksel Selek, Ali Hikmet Fırat, Yusuf Kıtıki, Semih Gümüş, Mebuse Cinmen, Alaattin Taş, Adil Demirci, Ömer Ağın, Emin Turan, Yıldırım -Gençlik bürosundan- ın yanı sıra, Enver Sezgin -Ulusal bürodan-, Zakarya Mildanoğlu -Teknik Elemanlar Bürosundan-, Muhteşem Özdamar -İstanbul bölgeden- 'e de çağrı yapılması kararlaştırılmıştır. Bunlar arasında yapılan görev dağılımında da: -İdeolojik-politik kamuoyu ile ilişkilerde: Zülfü, Haluk, Yüksel, Semih-, -Sol'la ilişkilerde: Umur, Selim, Toygun, Alaattin, Ömer, Mebuse, Adil- , -Örgütle ilişkiler: Abdurrahman, Ali Hikmet, Yusuf, Fuat, Pirim, Emin-, - Basın açıklamaları ve haberleşme için: Zülfü, Abdurrahman, Yüksel, Haluk, Yusuf, Ali Hikmet-'in görevlendirildikleri, 8 Ocak – 6 Şubat 1990 tarihleri arasında sekiz toplantı yapıldığı, Abdurrahman Atalay'ın tuttuğu notlardan anlaşılmaktadır.

Zülfü, Talat Ulusoy, Yüksel Selek, Yusuf, Umur, Abdurrahman, Erdal Talu, Toygun, Emin, Arif ve benim de zaman zaman katıldığım bir dizi toplantılar, Adımlar bürosunda yapılmaya başlanmıştı. Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'ın 4 Mayıs 1990 tarihinde cezaevinden çıkmalarının ardından, Haziran 1990 tarihinden itibaren her ikisinin de katılımıyla TBKP kurulana kadar bu toplantılar devam etmişti.

İstanbul'a gidip yayın çalışmalarını yürütürken, bir süre Adil'le birlikte kalmıştık; ardından Nazım, İlhan, Saadettin, Güngör ve Talat da ailelerinin bir ferdi gibi her zaman bana evlerinin kapılarını açık tuttular; şayet onların yardımlarını göremeseydim, Eşim ve çocuklarım Ankara'dayken bu kadar uzun bir süre İstanbul'da kalma olanağı bulamayabilirdim. Alınteri Dergisi'nde başlayarak Adımlar Dergisi'nin sonlanmasına kadar birlikte çalıştığımız Şefik'in Büyükdere'deki evinde uzunca bir süre birlikte kalırken, birçok arkadaşımdan olduğu gibi ondan da çok şeyler öğrenme olanağı buldum. Şefikle, fırsat buldukça, Sarıyer sahilinde sıralanmış deniz kıyısındaki kahvelerde otururak, birçok anımızı ve gelecekle ilgili planlarımızı paylaşmıştık.

İstanbul Çağlayan'da bir yerde TBKP kuruluş çalışmaları sırasında geniş katılımlı, bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştı, Bu toplantıyı, yarı açık bir toplantı olarak tanımlamak doğru olabilir. Katılan arkadaşlar, toplantının yapılacağı salonunu dolduracak kadar bir kalabalık oluşturmuşlardı. Bu toplantıya, Şefik'le birlikte gitmiştik; toplantıda Toygun'un da olduğunu hatırlıyorum. Toplantıya dikkat çekmemek için herkes tek tek gelmişti. Bütün salon doluydu; toplantının yapılmasına yakın, daha önce Adımlar bürosuna gelerek arama yapan TKP masasından polisle -Adem- birlikte 1. şubeden iki polis, birinin elinde bir makineli silahla içeri girip, gördüğü kalabalık karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve ardından çağrılan otobüslerle toplantıya katılanlar -100 kişi kadar vardı- Gayrettepe'ye götürülüp 8-9 gün orada bekletildikten sonra, ifadelerimizin alınmasının ardından serbest bırakılmıştık. Bununla ilgili İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde daha sonra dava açılmış, ancak takipsizlik kararı verilmişti.

Uzunca bir süredir kalp rahatsızlığı ile yaşamaya çalışan İsmail Hakkı'nın ölüm haberini aldığım zaman sarsıldığımı hissetmiştim. İsmail'le 1976 dan başlayan güzel bir arkadaşlığımız, dostluğumuz olmuştu; O gerçekten zor günlerin arkadaşıydı. İçinde on onbeş tane kalp ilacı bulunan naylon torba ile cezaevi havalandırmasında dolaştığı günleri hiç unutamam… Çanakkale Cezaevinden çıktığım günlerde dükkan açma hazırlıklarıyla uğraşırken, telefonlaşmıştık. Bana İstanbul'da bir arkadaşının kağıt bardak, tabak gibi piknik malzemeleri ithal ettiğinden, Ankara'da pazarlamayı düşünürsem yardımcı olabileceğinden söz etmişti. Bir süre sonra da İstanbul'a gittiğimde, arkadaşından parasını daha sonra ödemek üzere bu malzemelerden bir miktar almama yardımcı olmuştu. İsmail'in ölümünden sonra, iyi bir amatör fotoğrafçı olan oğlu Kerem, Adımlar'a fotoğraflar çekerek yardımcı olmaya çalışmıştı. Onun çektiği

birçok fotoğrafı Adımlar'ın sayfalarında kullanmıştık. Alınteri ve Adımlar Dergisi'ne fotoğraflarla katkı sağlayan bir diğer arkadaşımız da Tufan Şişli olmuştu.

TBKP Kongresi'nin ardından da bir süre yine İstanbul ve ardından Ankara'da çalışmalara katılarak, TBKP'nin kapanmasıyla birlikte, İstanbul'dan Ankara'ya dönüş yapmıştım. Uzun bir aranın ardından yine eşim ve çocuklarımla bir araya gelebilmiştim… İşsizdim… Eşim özellikle benim tutukluluk günlerimde zor günler geçirmişti. Önce bir akrabasının dişçi bürosunda çalışmasının ardından, aktif pazarlama yapan bir ansiklopedi şirketinin pazarlama işinde çalışmıştı. Daha sonra bir tekstil atölyesinde işçilik yapmaya başlamış, bir süre de burada çalıştıktan sonra, tomografi çekimi yapan bir iş yerinin sekreterliğini yapmaya başlamıştı. Benim ikinci kez tutuklandığım sırada, partili arkadaşlar gelip, eşime yurt dışına çıkma teklifinde bulunmuşlar, ancak hem çocuklarımızın durumu, hem de benim cezaevinde bulunmamdan dolayı yurt dışına çıkmak istememişti. Evin asgari geçimini sağlayabilmek için "o iş senin, bu iş benim" durmadan koşturup duruyordu.

Ben, yeni çıkan bir bilgisayar programını pazarlamaya başlamıştım. İş çok yeniydi. Bu işi yürütebileceğim bir yer bile yoktu. Ankara'da Sadun Aren'le konuşurken, Kolej'e yakın yerde bir bürosu bulunan Nesin Vakfı içinde bir odası olduğunu, burayı kullanabilirsem bu odayı bana bırakabileceğini söylemişti. Oda Vakfa ait bir odaydı; içine bir telefon da konarak müstakil durumuna getirilmişti. Bir süre Nesin Vakfı'na ufak bir kira ödeyerek ve telefon masrafını üstlenerek bu odada işlerimi yürütme olanağı bulabilmiştim.

Bir çok arkadaşın yabancı olmadığı gibi, bu işi yürütebilmek için gerekli masrafları karşılayacak param da yoktu. Bu parayı tüm çabalarıma rağmen temin edemiyordum. Çaresizdim. Almanya'dan, -Hirfanlı'da birlikte çalıştığımız arkadaşım- Cemil Panlılar'a telefon ederek ondan yardımcı olmasını istemiştim. Konuşmamız sadece bir iki cümleyi geçmemişti. Ne kadar paraya ihtiyacım olduğunu sordu. Para ertesi gün elimdeydi… Üç beş ay sonra, durumumu nispeten düzeltmiş, bu parayı banka aracılığıyla arkadaşıma iade etmiştim. Ardından da parayı iade ettiğim için, bu arkadaştan ağır sitemler dinlemek zorunda kalmıştım… Neredeyse aradan kırk beş yıla yakın bir zaman geçtikten sonra, o günlerden geriye neler kaldı? Diye kendime sorduğumda, bu sorunun bir tek cevabı olduğunu görüyorum: Bu güne kadar hiçbir zaman terk edemediğimiz Hirfanlı'da edindiğimiz dostluklarımız... Arkadaşlarla olan ilişkilerimizin arasına bazen büyük zaman dilimleri girse de arkadaşlığımız hep devam

etti. Birbirimizden hep haberdar olduk. Eşimin hastalığı sırasında üç yıl boyunca, Almanya'dan, bazen haftada iki gün, bu arkadaşımızın telefonunun sesi evimizden hiç eksik olmadı.

TKP ve TBKP çalışmalarına 20 yılı aşkın bir süre katıldım. Şuna her zaman inandım ki, bu çalışmaların mutfağında olan, yüzlerce insanı birçoğumuz tanıma olanağı bile bulamadık. Onlar, en zor günlerde bütün güçlüklere rağmen bu mücadelenin içinde yer aldılar; sessizce geldiler ve sessizce gittiler… Onların birçoğunun ismine parti kayıtlarında bile rastlayamayacağız…